

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI
FAKULTA PRÁVNICKÁ

Katedra právních dějin

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Zákonodárství knížete Břetislava I.

Ulrika Vojtěchová

Plzeň 2024

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI
FAKULTA PRÁVNICKÁ

Katedra právních dějin

Studijní program: Právo a právní věda

Studijní obor: Právo

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Zákonodárství knížete Břetislava I.

The legislation of the duke Břetislav I.

Vypracovala: Ulrika Vojtěchová

Vedoucí diplomové práce: JUDr. et Mgr. Vendulka Valentová, Ph.D.

Plzeň 2024

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

Fakulta právnická

Akademický rok: 2023/2024

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Ulrika VOJTĚCHOVÁ**
Osobní číslo: **R19M0456P**
Studijní program: **M0421A220004 Právo a právní věda**
Téma práce: **Zákonodárství knížete Břetislava I.**
Zadávací katedra: **Katedra právních dějin**

Zásady pro vypracování

1. Úvod
2. Období raně feudálního státu
3. Kníže Břetislav
4. Zákonodárství knížete Břetislava I.
5. Závěr
6. Seznam použité literatury

Rozsah diplomové práce:

Rozsah grafických prací:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná**

Seznam doporučené literatury:

1. JÁNOŠÍKOVÁ, Petra, Vilém KNOLL a Alena RUNDOVÁ. *Mezníky českých právních dějin*. 3. rozšířené vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010. ISBN 9788073802516.
2. KRZEMIENSKA, Barbara. *Břetislav I*. Praha: Melantrich, 1986. Odkazy pokrokových osobností naší minulosti (Melantrich). ISBN 32-026-86.
3. MALÝ, Karel. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha: Leges, 2010. Student (Leges). ISBN 978-80-87212-39-4.
4. VOJÁČEK, Ladislav, Karel SCHELLE a Vilém KNOLL. *České právní dějiny*. 3. upravené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016. ISBN 978-80-7380-575-3.

Vedoucí diplomové práce:

JUDr. et Mgr. Vendulka Valentová, Ph.D.

Katedra právních dějin

Datum zadání diplomové práce: **31. března 2023**

Termín odevzdání diplomové práce: **31. března 2024**

JUDr. et PhDr. Stanislav Balík, Ph.D.
děkan

JUDr. et PhDr. Stanislav Balík, Ph.D.
vedoucí katedry

ČESTNÉ PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci na téma „*Zákonodárství knížete Břetislava I.*“ zpracovala samostatně. Veškeré prameny a zdroje informací mnou použité k sepsání této práce, byly řádně citovány v poznámkách pod čarou a jsou uvedeny na konci práce v seznamu použité literatury.

V Plzni dne 20. března 2024

.....

Ulrika Vojtěchová

PODĚKOVÁNÍ

Tímto bych ráda poděkovala vedoucí mé diplomové práce JUDr. et Mgr. Vendulce Valentové, Ph.D., za odborné vedení a cenné rady, které mi během zpracovávání diplomové práce poskytla, rovněž i za ochotu a trpělivý přístup, který mi byl věnován při jednotlivých konzultacích.

OBSAH

1	ÚVOD	1
2	OBDOBÍ RANĚ FEUDÁLNÍHO STÁTU	3
2.1	Vývoj a charakter práva, právní prameny	8
2.2	Vznik a charakter státu a potřeba jeho upevnění	12
2.3	Společenská struktura	17
2.4	Státní uspořádání	19
2.4.1	Panovník.....	19
2.4.2	Dvorské sjezdy	22
2.4.3	Knížecí družina.....	22
2.4.4	Hradská správa	23
2.4.5	Církevní správa.....	25
3	KNÍŽE BŘETISLAV I.	28
3.1	Břetislavův původ	32
3.2	Břetislavovo dětství a dospívání	37
3.3	Počátky Břetislavovi vlády	43
3.4	Hnězdenská výprava	49
3.5	Potyčky s říší	58
3.6	Spojenectví s říší	64
3.7	Spor s Polskem	66
3.8	Závěr Břetislavovy vlády	67
4	ZÁKONODÁRSTVÍ KNÍŽETE BŘETISLAVA I.	68
4.1	Dekreta Břetislavova	68
4.1.1	Historické pozadí Břetislavových dekret.....	71
4.1.2	Právní rozbor Břetislavových dekret	73
4.1.2.1	<i>Instituty práva rodinného</i>	74
4.1.2.2	<i>Instituty práva trestního</i>	88
4.1.2.3	<i>Instituty práva obchodního a pracovního</i>	93
4.1.2.4	<i>Instituty práva směřující k potlačení pohanských zvyklostí</i>	98
4.1.3	Praktické dopady Břetislavových dekret	103
4.2	Zákon o seniorátu	106
4.2.1	Důvody přijetí zákona o seniorátu.....	108
4.2.2	Principy nástupnictví do přijetí zákona o seniorátu	109
4.2.3	Principy nástupnictví po přijetí zákona o seniorátu	112

4.2.3.1	<i>Moravská údělná knížectví</i>	113
4.2.3.2	<i>Kníže Spytihněv II.</i>	114
4.2.3.3	<i>Král Vratislav II. a konec etapy vlády Břetislavových synů</i>	116
4.2.4	Praktické dopady seniorátního zákona	120
5	ZÁVĚR	129
	RESUMÉ	132
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	134

1 ÚVOD

Diplomová práce je zaměřena na problematiku zákonodárství knížete Břetislava I., především pak na jeho dva zásadní zákonodárné počiny, jejichž přijetí bylo v mnoha ohledech pro budoucnost raně feudálního českého státu zcela klíčové. Samotným zákonodárstvím však není obsah práce zdaleka vyčerpán. Nezbytnou součástí diplomové práce je komplexní popis doby, v níž kníže Břetislav své zákonodárné akty přijímal, jakož i doby, která jejich přijetí předcházela a po jejich přijetí následovala. Znalost a pochopení dobového kontextu je obecně nutným předpokladem pro samotné porozumění veškerým právním památkám. Předmětné téma jsem si zvolila primárně z toho důvodu, že v sobě vhodným způsobem spojuje právní i historickou část. Zákonodárná činnost knížete Břetislava I. je z pohledu právních dějin téma bezpochyby vědecké, lidsky je však poutavé a poměrně dobře uchopitelné. Poutavost celého tématu zvyšuje též fakt, že období raně feudálního státu, jakož i život prvních českých knížat je z valné většiny obestřeno tajemstvím, historikům jsou podrobnější informace o životě prvních českých knížat známy vzácně, převážně v základních rovinách, přičemž jakékoliv poznatky o zákonodárné činnosti přemyslovských knížat do vlády Břetislava I. jsou ještě vzácnější. Kníže Břetislav I. tak v tomto smyslu představuje skutečnou výjimku. Mimo Boleslava II., jenž byl dědem Břetislavovým, se jedná o jednoho z mála českých knížat, který byl aktivně právo tvorně činný, a jehož právní památky se ostatně jako většina raných právních památek zachovala především díky kronikáři Kosmovi.

Primární účel diplomové práce spočívá v komplexní právní a historické analýze Břetislavových dekretů a zákona o seniorátu. Sekundární účel diplomové práce pak tkví v detailním popisu, jakož i analýze období raně feudálního státu. Samotným cílem diplomové práce je zpracovat zákonodárství knížete Břetislava z větší perspektivy a nejvýznamnější právní památky raně feudálního státu uvést v širších souvislostech. Z diplomové práce by tak mělo být zřejmé, jaké skutečnosti Břetislava vedly k přijetí té, které právní památky, jaké celospolečenské vztahy jsou jimi regulovány a jakým způsobem, jakož i dopady těchto právních památek na raně feudální společnost.

Struktura diplomové práce se člení tři nosné kapitoly. Obsahově diplomovou práci tvoří teoretická část a praktická část. Teoretická část spočívá v podrobném popisu těch nejdůležitějších atributů raně feudálního státu, ať už se jedná o právo a právní prameny, stát a státní uspořádání či společenskou strukturu. Součástí teoretické části je též uvedení nejzásadnějších milníků života knížete Břetislava I. Účelem teoretické části je poskytnout stěžejní informace, jenž umožní lépe porozumět části praktické. Praktická část se věnuje samotné právní analýze Břetislavových dekretů a zákona o seniorátu. Součástí podkapitoly věnované Břetislavovým dekretům tvoří historické pozadí jejich přijetí, podrobný právní rozbor jednotlivých právních institutů, jakož i zhodnocení účinnosti právních norem, v nich obsažených a reálného dopadu dekretů na raně feudální společnost. Podkapitola zaměřená na seniorátní zákon pak v první řadě uvádí, za jakých okolností byl zákon knížetem přijat, rozebírá potřebu přijetí tohoto zákona, dále podává ucelený pohled na otázku nástupnictví a spočívá v podrobné analýze jednotlivých pravidel nástupnictví, a to včetně uvedení konkrétních nástupnických principů, jakož i zhodnocení jejich efektivnosti za současného sdělení jejich pozitivní aspektů i úskalí, a to vše v průběhu několika staletí.

S ohledem na právněhistorické téma diplomové práce, jenž je časově zakotveno v období raně feudálního státu, jsem jako výzkumnou metodu zvolila převážně metodu analytickou a komparativní. Styl práce je převážně popisný. Prameny, které mi byly předlohou, a z nichž jsem čerpala, lze rozdělit do dvou hlavních skupin, a to dobové a moderní. Nalézt relevantní dobové prameny bylo vzhledem k dataci tématu, jakož i k ústní formě přijetí a vyhlášení obou právních památek téměř nemožné. Jedinou psanou dobovou literárně-právní památkou, která obsahuje obě Břetislavem přijaté právní památky je Kosmova kronika česká, z níž jsem ostatně z převážné části potřebné dobové poznatky čerpala. Další použité literární prameny pocházejí již z dob moderních, jedná se o odbornou literaturu předních českých právních i mimoprávních historiků 19. až 21. století.

2 OBDOBÍ RANĚ FEUDÁLNÍHO STÁTU

Pro čtenářův komplexnější pohled na problematiku zákonodárství knížete Břetislava I., považuji za nezbytné, se zmínit o kontextu doby, v níž Břetislav I. působil. Český kníže Břetislav I. žil a vládl Čechám a Moravě v první polovině 11. století.¹ Toto období lze charakterizovat jako období raně feudálního státu, v jehož čele stál panovník z dynastie Přemyslovců s titulem kníže, státním zřízením bylo raně feudální knížectví.² Karel Malý tuto dobu charakterizuje jako „*období upevňování státu a vytváření základních právních obyčejů.*“³ Ostatně český stát, konkrétněji české knížectví, je v tomto období teprve v zárodku. Česká knížata upevňují svá postavení a vymezují vztah českých zemí k útvaru výrazně územně rozsáhlejšímu, a to Svaté říši římské coby univerzálnímu útvaru na území střední Evropy, jehož součástí bylo i české knížectví.⁴ Svatá říše římská vnímala české země jako své léno, přemyslovská knížata však s tímto názorem nesouzněla. Přemyslovský stát považovala za své patrimonium, dědičný rodový statek, vlastnictví předávané v rodě z generace na generaci⁵ a nezávislý suverén, přičemž římského císaře jako takové sice uznávala, stejně jako fakt, že české země byly součástí říše sui generis, neuznávala však faktickou moc říše nad jejich územím.⁶

Vztah jednotlivých českých knížat k zahraničním útvarům, zejména pak k Východofrancké říši, později Německému království, jež se stalo základním stavebním kamenem Svaté říše římské a politika, kterou vůči těmto útvarům aplikovala se různil. Zatímco někteří z nich byli ve svém politickém postoji vůči říši mírnější, snažící se vést za účelem spojenectví či míru mnohdy nevyrovnaný dialog, jiní zastávali nekompromisní a agresivní politiku, jejíž účelem bylo vymanění se z jakékoliv závislosti na říši. Ideálním příkladem, na kterém lze vystihnout různost v přístupu českých knížat vůči zahraniční politice je vztah sv. Václava a jeho bratra Boleslava I. k Německému království. Mladý přemyslovský

¹ KRZEMIENSKA, Barbara. *Břetislav I.: Čechy a střední Evropa v první polovině XI. století*. Praha: Garamond, 1999, s. 9. ISBN 80-901760-7-0.

² MALÝ, Karel. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha: Leges, 2010. Student (Leges), s. 19. ISBN 978-80-87212-39-4.

³ Tamtéž, s. 19.

⁴ VOJÁČEK, Ladislav a Karel SCHELLE. *České právní dějiny do roku 1945*. Ostrava: Key Publishing, 2007. Právo (Key Publishing), s. 17. ISBN 978-80-87071-20-5.

⁵ MALÝ, Karel. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha: Leges, 2010. Student (Leges), s. 30. ISBN 978-80-87212-39-4.

⁶ JÁNOŠÍKOVÁ, Petra, Vilém KNOLL a Alena RUNDOVÁ. *Mezníky českých právních dějin*. 3. rozšířené vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, s. 13. ISBN 9788073802516.

stát potřeboval ke svému přežití a k ochraně proti maďarským nájezdům politické spojení, které našel v Bavorsku a v knížecích rodech polabských Slovanů.⁷ Spojenectví řádně fungovalo až do okamžiku, kdy byl východofranckým králem zvolen Jindřich I. Ptáčník pocházející ze Saska. Sasko bylo v této době již na takovém mocenském vzestupu, že si Bavorsko podmanilo.⁸ Bavorský vévoda Arnulf, kdysi spojenec českých zemí, byl nyní spojencem Jindřicha I. a společně s ním realizoval expanzivní zahraniční politiku směřující na východ. Jindřichovým cílem se staly taktéž Čechy.⁹ Motivem mu byly jednak vztahy Čechů s Maďary, jednak definování vztahů s Čechami. Výsledkem vojenské výpravy byl závazek učiněný knížetem Václavem spočívající v povinnosti českých zemí platit roční tribut Jindřichovi I. za účelem udržení míru.¹⁰ Placení tributu nebylo pro české země povinností zcela novou. Tribut české země byly povinny platit již mnohem dříve. Počátky placení tributu ze strany českých zemí Karolínské říši lze datovat do 9. století. Tribut se platil nárazově, ročně a jeho hlavním účelem bylo zabránit hrozbě válečného konfliktu.¹¹ Dle kronikáře Kosmy činila částka, kterou byly Čechy povinny odvádět jako tribut, 120 volů a 500 hřiven stříbra. Kosmas uvádí: „*Neb takowau powinnost nám ustanowil Pipin, syn Karla Welikého, abychom nástupcům císařů odváděli ročně 120 wolů wybraných a 500 hřiwen.*“¹² F. Palacký se domníval, že stejnou částku platil též kníže Václav Jindřichovi I. za účelem udržení míru, zabránění nájezdům a plenění země.¹³ F. Palacký označuje německého krále Jindřicha I. za statného vladaře sužujícího polabské Slovanů krutými válkami natolik, že se mu a Německé říši nakonec všichni podrobili. Do Čech dle F. Palackého vstoupil Jindřich I. se svým vojskem roku 928 a došel až k Praze, kde se mu teprve dvacetiletý kníže Václav poddal bez krvavého boje. Následně se kníže Václav zavázal k zmiňované platbě tributu a slíbil Jindřichovi I. i německé říši svoji věrnost. F. Palacký tak na jedné straně považoval Václavův čin za počátek podrobení se německé říši (později jádro Svaté říši římské), na druhé

⁷ ČORNEJ, Petr. *Dějiny země Koruny české I.: Od příchodu Slovanů do roku 1740*. Praha: Paseka, 1992, s. 34. ISBN 80-85192-29-2.

⁸ TŘEŠTÍK, Dušan. *Počátky Přemyslovců: vstup Čechů do dějin (530-935)*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997. Česká historie, s. 389. ISBN 80-7106-138-7.

⁹ Tamtéž, s. 391-392.

¹⁰ Tamtéž, s. 402-404.

¹¹ JÁNOŠÍKOVÁ, Petra, Vilém KNOLL a Alena RUNDOVÁ. *Mezníky českých právních dějin*. 3. rozšířené vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, s. 14. ISBN 9788073802516.

¹² KOSMAS. *Kosmův Letopis český s pokračováními kanovníka Vyšehradského a mnicha Sázavského*. Přeložil Václav Vladivoj Tomek. V Praze: nákladem Nadání Frant. Palackého, 1882. Sbírká kronik a letopisů českých v překladech, s. 62.

¹³ TŘEŠTÍK, Dušan. *Počátky Přemyslovců: vstup Čechů do dějin (530-935)*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997. Česká historie, s. 404. ISBN 80-7106-138-7.

straně však taktéž jako pokojný způsob vyřešení sporů a prostředek pro dosažení Václavových církevních záměrů. V neposlední řadě mělo inklinování k říši zajistit ochranu proti Maďarům. Lze konstatovat, že se kníže Václav zachoval dosti uvědoměle a svým činem zabránil dalším budoucím krveprolitím vedoucím k nejistému výsledku českých zemí. Současně se ze vztahu s Jindřichem I. snažil pro české země získat maximální možné výhody, to vše za cenu podrobení se a placení ročního tributu. Z Palackého vyprávění je však patrné, že postoj knížete Václava, jenž vůči Němcům zastával, si zasloužil kritiku nejen ze strany velmožů, ale i jeho vlastních rodinných příslušníků.¹⁴ Vytýkali mu především jeho nerovnocenný charakter. Ačkoliv by se na první pohled mohlo zdát, že vztah mezi Václavem a Jindřichem I. byl výrazně nerovnocenný, nebylo tomu tak zcela. Kníže Václav se i nadále považoval za panovníka státního útvaru, jenž je součástí západního křesťanského světa. Z takové to pozice s Jindřichem I. vyjednával stejným způsobem jako zbytek Jindřichových, převážně německých partnerů. Václavovu zahraniční politiku lze vnímat jako pro saskou, jeho snahou bylo se začlenit do pomyslného nadnárodního německého celku. Pro samotné Čechy bylo podstatné, že stejným způsobem, jakým kníže Václav vnímal své aktuální politické postavení, jej vnímal také Jindřich I. Ten Václava nepovažoval za pouhého jím podrobeného panovníka.¹⁵ Václav byl při vyjednávání s Jindřichem výrazně aktivní a ze strany Jindřicha považován za téměř rovnocenného partnera.¹⁶ Důkazem pro tvrzení, že Jindřich si knížete Václava považoval a vnímal jej jakožto plnoprávného panovníka, by mohlo být darování ramene sv. Víta, jehož ostatky spočívaly v Sasku, a které si od něj kníže Václav vyžádal za účelem založení kostela sv. Víta na Pražském hradě. Václav byl pro saský též ve své církevní politice, ostatně sv. Vít, jemuž kníže Václav zasvětil svůj kostel, byl patronem právě Saska.¹⁷ Placení tributu a mírný přístup knížete Václava vůči Sasku se nezamlouval nejen předákům země, ale též jeho bratru Boleslavovi I. Ukrutnému. Boleslav I. nesouhlasil s placením tributu Jindřichovi I. a s mírnou pro saskou politikou svého bratra. Situace eskalovala natolik, že roku 935 (dle Kosmovy kroniky již roku 929), nechal

¹⁴ PALACKÝ, František. *Dějiny národu českého w Čechách a w Morawě*. České Museum, 1848, s. 233-224. Dostupné také z: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:44c42b16-1188-41cc-acad-a436a9cf0022>.

¹⁵ TŘEŠTÍK, Dušan. *Počátky Přemyslovců: vstup Čechů do dějin (530-935)*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997. Česká historie, s. 411. ISBN 80-7106-138-7.

¹⁶ Tamtéž, s. 405.

¹⁷ ČORNEJ, Petr. *Dějiny zemí Koruny české I.: Od příchodu Slovanů do roku 1740*. Praha: Paseka, 1992, s. 35. ISBN 80-85192-29-2.

Boleslav I. svého bratra zabít svými družiníky ve Staré Boleslavi. V důsledku přežívajícího institutu tzv. krevní msty, jež byla tradičním prvkem obyčejového práva, nepadl jen samotný kníže, nýbrž též jeho stoupenci, jejich rodinní příslušníci, včetně dětí. Bezprostředně poté, co se Boleslav I. ujal moci, přestal platit tribut a vyhlásil válku Sasku, jemuž vládl Jindřichův nástupce Ota I. Válečný konflikt trval dlouhých čtrnáct let, skončil vítězstvím Oty I. a české země vysílil. Po Boleslavově porážce se vztah mezi ním a Otou I. výrazně změnil. Boleslav uznal Otovou vojenskou převahu, uzavřel s Otou mír a stal se jeho spojencem v boji na řece Lechu, konkrétně na Lešském poli, proti maďarskému vojsku v roce 955, které úspěšně porazili, čímž zabránili dalším maďarským výbojům.¹⁸ Ačkoliv se přístup obou bratrů k zahraniční politice různil, došli do zdánlivě shodného bodu, kterým bylo politické vyjednávání a uzavření míru se silnějším zahraničním vládařem. Václav zvolil cestu míru, Boleslav odporu. Nutno však dodat, že Václav v době konfliktu s Jindřichem I. nedisponoval na rozdíl od Boleslava I. takovou vojenskou silou, která by byla alespoň potencionálně schopna čelit Jindřichovu vojsku. Uzavření míru oběma bratřům poskytlo prostor pro realizaci svých záměrů. Václavovi, jenž se vzdal téměř bez odporu, uzavření míru a pomyslném podrobení se Jindřichovi I. umožnilo posílit christianizaci pohanského obyvatelstva a realizovat církevní záměry. Boleslavova cesta odporu trvající dlouhých čtrnáct let Čechy vysílila. Složení zbraní, uzavření míru a spojenectví s Otou I. dovolilo Boleslavovi využít své vojsko pro účely výbojných válek a expanzi směrem na severovýchod. Boleslav I. dobyl mnohá území mezi něž patřilo například Slezsko či Krakovsko a zasloužil se o nezanedbatelný růst a prosperitu českých zemí.¹⁹

Jak jsem již zmínila výše Svatá říše římská usilovala o podrobení si českých zemí, které považovala za své léno, naopak česká knížata vnímala Čechy jako své suverénní patrimonium na říši nikterak nezávislé. Tento vztah se změnil na počátku 11. století. Z tohoto období pocházejí zmínky o prvním stvrzování zvolených českých knížat ze strany římského císaře.²⁰ Prvním českým knížetem, který přijal Čechy v léno od římského panovníka byl kníže Vladivoj. Minulost tohoto knížete je obestřena mnohým tajemstvím, o jeho původu, životě a vládě se

¹⁸ ČORNEJ, Petr. *Dějiny zemí Koruny české I.: Od příchodu Slovanů do roku 1740*. Praha: Paseka, 1992, s. 35–37. ISBN 80-85192-29-2.

¹⁹ LUTOVSKÝ, Michal. *Po stopách prvních Přemyslovců*. Praha: Libri, 2006, s.188. ISBN 80-7277-308-9.

²⁰ HRUBÁ SMRŽOVÁ, Petra, Vilém KNOLL a Alena RUNDOVÁ. *Mezníky českých právních dějin*. 2., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2005. Právnícké učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk), s. 15. ISBN 80-86898-27-X.

nedochovalo příliš písemností, dokonce se o něm nezmiňuje ani kronikář Kosmas. Původ knížete Vladivoje není jistý. Historikové se domnívají, že byl Přemyslovcem z matčiny strany, jedná se však pouze o blíže nedoloženou spekulaci.²¹ Kníže Vladivoj byl na český knížecí stolec dosazen polským knížetem Boleslavem I. Chrabrým, jenž využil nástupnických sporů k prosazení polského vlivu v českých zemích. Vladivoj vládl Čechám krutě a je popisován jakožto vladař neschopný a alkoholu hojně hodující.²² Vladivoj si uvědomoval, že způsob a doba jeho nástupu na knížecí stolec činí jeho knížecí postavení i samotnou vládu nejistým. Z tohoto důvodu se pravděpodobně uchýlil k do té doby bezprecedentnímu gestu, tj. jako první český kníže si nechal udělit Čechy v léno od německého panovníka Jindřicha II. Tímto gestem definitivně změnil dosavadní poměry mezi Čechami a Svatou říší římskou a založil tradici, v níž nadále pokračovala další česká knížata, mezi něž patřil například Jaromír, Oldřich a Břetislav II.²³ Lenní vztah českých zemí k Svaté říši římské, který se tímto aktem stal již oficiálním, měl oproti jiným vazalům Svaté říše římské svá specifika. Vůči českým zemím byla Svatá říše římská podstatně shovívavější. Říšský panovník neměl v českých zemích přímé pravomoci, nevlastnil statky ani nebyl oprávněn z regálů. Otázka nástupnictví zůstala i nadále v pravomoci českých zemí. Český kníže byl volen předáky či jinak dosazován na základě tuzemských pravidel nástupnictví realizovaných nezávisle na říši. Řečnickou otázkou však zůstává, jaký postoj by panovník Svaté říše římské vůči českým zemím zastával, pokud by ho výběr osoby přijaté a nastolené za knížete českých zemí dle nástupnických pravidel neuspokojoval. Nutno podotknout, že i přes výše konstatované nebylo postavení českých knížat v říši podřadné. Ze strany ostatních panovníků i římského krále se jim dostávalo nemalého uznání. Respektována byla především pro své vojenské úspěchy, ať už takové, které vybojovala za říši či proti ní.²⁴

Čelní představitelé křesťanských celků spadajících pod Svatou říši římskou, tedy i česká knížata, zaujímalí na císařském dvoře čestné funkce. Tyto funkce jim

²¹ ŽEMLIČKA, Josef. *Přemyslovci: jak žili, vládli a umírali*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2005, s. 37–43. ISBN 80-7106-759-8.

²² ČORNEJ, Petr. *Dějiny zemí Koruny české I.: Od příchodu Slovanů do roku 1740*. Praha: Paseka, 1992, 47. ISBN 80-85192-29-2.

²³ ŽEMLIČKA, Josef. *Přemyslovci: jak žili, vládli a umírali*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2005, s. 23. ISBN 80-7106-759-8.

²⁴ HRUBÁ SMRŽOVÁ, Petra, Vilém KNOLL a Alena RUNDOVÁ. *Mezníky českých právních dějin. 2.*, rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2005. Právnícké učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk), s. 15. ISBN 80-86898-27-X.

byly udělovány v závislosti na významu útvaru, v jehož čele působili. Jednou z těch nejprestižnějších byla funkce kurfiřta, samotného voliče krále Svaté říše římské.

Uvnitř Svaté říše římské i navenek, ve vztahu říše k jednotlivým státním útvarům a územním celkům nacházejícím se ve střední Evropě, sehrávalo důležitou roli křesťanství. Křesťanství představovalo společný pojící prvek těchto primárně křesťanských států a posilovalo tak sounáležitost těchto útvarů.²⁵

V čele Svaté říše římské stál kurfiřty volený římský král, z něhož se aktem papežské korunovace stal císař. Císař Svaté říše římské byl považován za světskou hlavu křesťanské Evropy, na jejímž území se říše rozkládala, tvořil tak protějšek hlavě církevní, papeži. Vztah mezi císařem Svaté říše římské a papežem nebyl zcela rovnocenný. Římský král potřeboval k získání císařské koruny posvěcení z moci církevní. Proto až samotný akt korunovace z rukou papeže učiní z krále císaře.²⁶

V 16. století se Svatá říše římské přeměnila v nový útvar, a to Svatou říši římskou národa Německého. Již ze samotného názvu lze odvodit, že podstatu nové říše tvořily především německé země, a stala se tak zdrojem moci primárně německých panovníků, kteří se k ní hlásili.²⁷

2.1 Vývoj a charakter práva, právní prameny

Pro řádné fungování jakékoliv společnosti, tím spíše státu je klíčové přijetí určitých všeobecných a předvídatelných pravidel, jimiž se daná společnost bude řídit. Tyto pravidla regulují chování lidí ve společnosti, čímž nastolují společenský řád, a tím zajišťují pořádek a prosperitu území, na němž byla přijata. Míra preciznosti zpracování, efektivnosti těchto regulí a účelnost jejich vymáhání též přímo ovlivňuje kvalitu života osob na daném území jejich působnosti. Vyspělost práva souvisí s vyspělostí společnosti. Středověké právo zdaleka neupravovalo chování lidí v tehdejší společnosti v takovém měřítku jako je tomu v současnosti. Současné úroveň nedosahovalo též prosazování a vymáhání práva ze strany státu. Otázka efektivity právní vymahatelnosti narážela na míru vyspělosti státního aparátu a nezřídka souvisela i s možným použitím násilí toho, kdo právo vymáhal.²⁸

²⁵ VOJÁČEK, Ladislav a Karel SCHELLE. *České právní dějiny do roku 1945*. Ostrava: Key Publishing, 2007. Právo (Key Publishing), s. 22. ISBN 978-80-87071-20-5.

²⁶ HRUBÁ SMRŽOVÁ, Petra, Vilém KNOLL a Alena RUNDOVÁ. *Mezníky českých právních dějin. 2., rozš. vyd.* Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2005. Právní učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk), s. 13. ISBN 80-86898-27-X.

²⁷ VOJÁČEK, Ladislav a Karel SCHELLE. *České právní dějiny do roku 1945*. Ostrava: Key Publishing, 2007. Právo (Key Publishing), s. 22–23. ISBN 978-80-87071-20-5.

²⁸ Tamtéž, s. 47.

Právo bylo zpočátku především obyčejové, jinak řečeno zvykové. Obyčejové právo je nejstarší formou práva zahrnující ordály a navazující na právní instituty předstátní společnosti v podobě krevní msty či kolektivní odpovědnosti. Tato forma práva se původně vyznačovala svojí nepsanou povahou, primárním pramenem byly právní obyčeje, které se prostřednictvím tradice předávaly z generace na generaci, nicméně později bylo zvykové právo zaznamenáno v právních knihách. Nepsaná a neformální podoba zvykového práva sebou přinášela právní nejistotu a právní nejednotnost, z těchto důvodů se do obyčejového práva začal postupně vměšovat sám panovník. Vedle práva obyčejového tak byla ze strany panovníka pozvolně přijímána rozhodnutí a nařízení. Tyto akty zvykové právo především doplňovaly a reagovaly na potřebu regulace tehdejších společenských problémů. Rozhodnutí a nařízení byla vydávána na dvorských sjezdech. Panovník obsah svého budoucího rozhodnutí či nařízení zkontroloval s velmoži a církevními hodnostáři, poté je ústně veřejně vyhlásil. Veřejné vyhlášení bylo důležité především pro věrohodnost těchto aktů, neboť nařízení a rozhodnutí si mnohdy ponechala ústní podobu, čímž se příliš neodlišovala od paralelně existujícího obyčejového práva, přičemž s ústní formou těchto aktů přímo souvisí problém s jejich dochovaností. Stejně jako u právních obyčejů se uchovávala v paměti osob, častokrát byla též zachycena v kronikách, u nichž však, stejně jako v případě lidské paměti, nastává problém s věrohodností. Nezřídka se stávalo, že si kronikáři vzhledem k delšímu časovému odstupu od jimi zachycované události či pouze z důvodu zvýšení atraktivnosti textu pro čtenáře, upravovali objektivní realitu k obrazu svému. Závaznost v dodržování těchto aktů se opírala především o autoritu samotného panovníka. Panovník své zákonodárné akty prosazoval především prostřednictvím dvou základních mocných institutů tehdejší doby, jimiž byly síla a víra. Faktické dodržování panovníkových nařízení a rozhodnutí bylo podpořeno mocenskou silou a v krajních případech vynutitelné též násilím.²⁹ Církev byla výraznou oporou moci panovníka. Přemyslovská knížata se hlásila ke křesťanství a počínaje samotným knížetem Bořivojem I. se zasloužila o jeho rozšíření na úkor pohanství, a to do té míry, že lze konstatovat, že vznik přemyslovského státu jde v ruku v ruce s christianizací jeho území.³⁰ Vilém Knoll

²⁹ VOJÁČEK, Ladislav, Karel SCHELLE a Vilém KNOLL. *České právní dějiny*. 3. upravené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016, s. 117–118. ISBN 978-80-7380-575-3.

³⁰ ŽEMLIČKA, Josef. *Přemyslovci: jak žili, vládli a umírali*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2005, s. 16. ISBN 80-7106-759-8.

uvádí, že vedl samotného násilí měl panovník při prosazování svých nařízení k dispozici též církev a její moc nad věřícími, přičemž dále dodává, že věřícímu, který by nařízení či rozhodnutí porušoval se hrozilo církevními tresty, které svou povahou a svými následky byly snad ještě přísnější než tresty světské, neboť byly způsobilé provinilce následovat i na onen svět. Poklesky v církevní morálce určitého provinilce mohly vést až k jeho vyloučení z církevního života, což se de facto rovnalo společenské smrti, a vzhledem k tomu, že v období raného středověku lze považovat sounáležitost k určité společenské jednotce, ať už k rodu či ke kmeni, stále za otázku života a smrti, pak vyloučení jedince ze společnosti by se dalo považovat za odsouzení k rozsudku smrti biologické.³¹

Nařízení a rozhodnutí panovníka byly akty, kterými panovník reguloval převážně ty společenské problémy, se kterými se potýkal během své vlády, z čehož přirozeně vyplývá, že se často jednalo o akty s omezenou časovou platností, a vzhledem k tomu, že jejich vydávání a závaznost se odvíjelo od autority samotného panovníka, pak se jeho smrtí, pokud se nepřeměnily do vžitého právního obyčeje, nezřídka kdy stávaly nevymahatelnými.³² Jako důkaz jejich vázanosti na osobu panovníka, jenž je vydal svědčí i fakt, že v dobách pozdějších bylo zvykem, že nově nastupující panovník stvrzoval závazky učiněné panovníkem předešlým.³³

Nařízení a rozhodnutí měla různou právní formu, nejčastěji je panovník vydával v podobě dekretů, statutů či privilegií. Privilegia lze definovat jako „*soubor výsad pro určitou osobu, skupinu osob nebo teritorium*.“³⁴ Ze zmíněné definice vyplývá, že privilegia panovník ukládal nejen jednotlivcům, ale též většímu počtu osob, jakož i dokonce celému území. Privilegia lze chápat slovy Isidora ze Sevilly též jako tzv. soukromé zákony. Jako jeden z příkladů lze uvést Soběslavovy výsady pro pražské Němce. Kníže Soběslav II. si jejich vydáním sliboval vyřešení problému typického pro středověký právní řád, kterým byl právní partikularismus. Problematika právního partikularismu stojí na základním středověkém principu personality práva. Zjednodušeně lze konstatovat, že pro jednotlivé osoby a skupiny osob platily různé právní předpisy. V praxi se do kolize dostávaly právní řády

³¹ VOJÁČEK, Ladislav, Karel SCHELLE a Vilém KNOLL. *České právní dějiny*. 3. upravené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016, s. 117. ISBN 978-80-7380-575-3.

³² VOJÁČEK, Ladislav a Karel SCHELLE. *České právní dějiny do roku 1945*. Ostrava: Key Publishing, 2007. Právo (Key Publishing), s. 47. ISBN 978-80-87071-20-5.

³³ VOJÁČEK, Ladislav, Karel SCHELLE a Vilém KNOLL. *České právní dějiny*. 3. upravené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016, s. 118. ISBN 978-80-7380-575-3.

³⁴ VOJÁČEK, Ladislav a Karel SCHELLE. *České právní dějiny do roku 1945*. Ostrava: Key Publishing, 2007. Právo (Key Publishing), s. 49. ISBN 978-80-87071-20-5.

jednotlivých území či právní předpisy různých společenských vrstev, ze kterých účastníci daného právního vztahu pocházeli. Kritéria určující, kterým právním předpisem se bude daná osoba řídit, spočívala jednak v příslušnosti dané osoby k určitému území či kmeni, jednak ve statusu toho, kterého jedince vyplývajícího z jeho společenského postavení či povolání, které vykonával.³⁵

Právní partikularismus lze rozdělit do dvou základních forem. První formou je tzv. etnický partikularismus, popř. kmenový či místní. Již ze samotného názvu lze vyvodit, že podstatou této formy je příslušnost jedince k danému etniku, kmeni či území. Tato forma je typická především pro raný středověk. Etnický partikularismus se projevoval ve dvou rovinách. Ta první spočívala v tom, že na území státu neplatil jednotný právní řád. Nejednotnost vycházela především z rozdrobenosti území do menších územních celků, které spadaly pod vládu vícero kmenů, a v nichž neplatila jednotná právní pravidla, a to především v důsledku přežívajících a zajetých právních obyčejů. Primárním zájmem státní moci, v podobě nejsilnějšího kmene Přemyslovců, bylo tuto různost potlačovat, a tím sjednocovat právní úpravu platící na území budujícího se přemyslovenského státu. Řešení tohoto typu partikularismu spočívalo v postupném sjednocování kmenů žijících na území státu pod nadvládu nejsilnějších Přemyslovců.³⁶ Těžištěm druhé roviny etnického partikularismu jsou přesuny obyvatelstva kolonizujícího území českého státu. Z dalekých krajín do českých zemí přicházeli jedinci či skupiny osob (především v důsledku obchodních záležitostí), kteří se zde, ať už přechodně či natrvalo usídlili. V rámci personalit práva sebou přinesli též vlastní právní řád. Z principu personalit práva vycházel nárok příchozích osob žít, řídit se a být souzen právem vlastního lidu, což zapříčinilo, že se cizí právní řád dostával do kolize s právním řádem tuzemským. Mezi příchozí jedince patřili především Židi, Němci či Románi. Situace, kdy se dva a více právních řádů dostaly do kolize se řešila jednak udělením privilegií jednotlivci, skupině osob nebo danému území (viz výše Soběslavovy výsady pražským Němcům), popř. vytvořením kolizních pravidel. Rozdíl mezi těmito postupy spočíval v tom, že zatímco udělení privilegií ze strany panovníka poskytovalo těmto osobám právo se vždy řídit vlastním právním řádem, pak kolizní norma mohla určit právem rozhodným místní právo, které bylo pro příchozí osoby

³⁵ VOJÁČEK, Ladislav, Karel SCHELLE a Vilém KNOLL. *České právní dějiny*. 3. upravené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016, s. 118 -119. ISBN 978-80-7380-575-3.

³⁶ VOJÁČEK, Ladislav a Karel SCHELLE. *České právní dějiny do roku 1945*. Ostrava: Key Publishing, 2007. Právo (Key Publishing), s. 48 - 49. ISBN 978-80-87071-20-5.

právem cizím. Druhou formou právního partikularismus je tzv. statusový, popř. stavovský partikularismus. Podstatou této formy bylo rozdělení osob do společenských vrstev na základě postavení, které ve společnosti zaujímali. Jiné právní předpisy platily pro šlechtu, jiné pro duchovní představitele a jiné pro prosté poddané. Pokud byly účastníkem daného právního vztahu osoby z různých společenských vrstev, pak došlo ke střetu jednotlivých právních úprav. Řešením tohoto střetu bylo vytvoření kolizních norem, které určovaly, kterou právní úpravou se bude daný právní vztah řídit. Kolizní normy byly vybírány na základě hraničních určovatelů. Forma stavovského partikularismu se rozvinula zejména v období stavovské monarchie.³⁷

2.2 Vznik a charakter státu a potřeba jeho upevnění

Počátky vzniku českého státu byly bouřlivé. Státotvorný proces počíná již v 9. století za stálé existence Velké Moravy, na jejíž státní i právní tradici první přemyslovská knížata navazují. Velká Morava je v tomto období již ve svém zániku. Je nucena odrazet útoky Avarů, konkrétně maďarských kmenů, které na ni povolali východofranští Karlovci, a které se jí staly osudným.³⁸ Na území Čech se v tomto období nacházelo několik menších slovanských kmenů, které se souhrnně označovali jako „kmen Čechů.“ Nejsilnější jedinci z těchto kmenů se dostávali do popředí a stávali se z nich vůdci či náčelníci daného kmene. Tito vládci přebývali na hradech, jejichž okolí se svou vojenskou družinou ovládali. Otázkou zůstává, zda mezi těmito jedinci byli i první Přemyslovci, neboť není zcela jisté odkud tito pocházejí. Dle názoru Wilhelma Wostryho to byl právě panovník Velké Moravy, kníže Svatopluk, který prvního doloženého českého knížete přivedl do Čech. Svatopluk tímto krokem údajně sledoval podporu nově vznikající křesťanské dynastie. Reálným důvodem byl však spíše fakt, že většina vůdců českých kmenů, kteří byli nuceni přistoupit na novou, křesťanskou víru, od ní dříve či později odpadli, cílem tak bylo zřejmě vytvořit jakousi křesťanskou opozici v podobě nové, silné, křesťanské dynastie Přemyslovců. Josef Žemlička uvádí, že s prvními Přemyslovci přichází též „agresivní knížecí moc nového typu,

³⁷ VOJÁČEK, Ladislav, Karel SCHELLE a Vilém KNOLL. *České právní dějiny*. 3. upravené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016, s. 119–120. ISBN 978-80-7380-575-3.

³⁸ MALÝ, Karel. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha: Leges, 2010. Student (Leges), s. 26 - 29. ISBN 978-80-87212-39-4.

proklamativně hlásící se ke křesťanství a zvoucí do Čech skupiny kněží,“ dále dodává, že tato nová moc nejprve pohltila ostatní kmeny a rody, které se odmítly christianizovat, a stále vyznávaly stará božstva. Bořivoj a jeho manželka Ludmila byli pokřtěni na Velké Moravě, po svém křtu přesídlili z původního sídla Levého Hradce do Prahy. Se strategickou změnou svého sídla a podporou v podobě silného velkomoravského panovníka Svatopluka si Přemyslovci získali mezi ostatními kmeny a rody výsadní postavení.³⁹ Zde je vhodné zmínit, že podpora ze strany Svatopluka však nebyla čistě nezištná, Velkomoravská říše rodící se český stát na nějakou dobu zcela ovládla.⁴⁰

Počátkem 10. století již Velká Morava přestala definitivně existovat a na jejích troskách vznikala nový mocenský útvar, do jehož čela se postavil stále sílící rod Přemyslovců. Od 10. století docházelo k postupnému upevňování raného českého státu. První přemyslovská knížata si uvědomovala své postavení v českém státě, jenž byl teprve ve svém zárodku. Přemyslovci věděli, že ačkoliv jsou v daný okamžik rodem nejsilnějším, nejsou však na českém území rodem výlučným. Primární záměrem prvních přemyslovských knížat tak byla snaha upevnit si své rodové postavení, která se v tom lepším případě projevovala pouze v ovládnutí ostatních slabších slovanských kmenů a rodů, v případě horším se uchýlili korektně řečeno k jejich eliminaci, de facto k brutálnímu vyvraždění.⁴¹ Mimo Přemyslovců na území českého státu působili i Doudlebové, Charváti či Zličané.⁴² S existencí těchto konkurenčních kmenů sídlících na českém území se potýkal již sv. Václav, konečným způsobem se s nimi však vypořádal až jeho bratr Boleslav I. Řešení, ke kterému se uchýlil spočívalo v jejich pobytí, vyhnání či přijetí do přemyslovského vojska, abychom však Boleslavovi pouze nekřivdili, považuji za vhodné dodat, že to byl právě Boleslav I., který vybudoval soustavu knížecích hradů na násilně sjednoceném území Čech, a položil tak základ hradské soustavy.⁴³ Boleslavovým poměrně radikálním zásahem se však otázka existence konkurenčních rodů zcela nevyřešila. Mezi další významné konkurenční rody patřili totiž například

³⁹ ŽEMLIČKA, Josef. *Přemyslovci: jak žili, vládli a umírali*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2005, s. 16. ISBN 80-7106-759-8.

⁴⁰ VOJÁČEK, Ladislav, Karel SCHELLE a Vilém KNOLL. *České právní dějiny*. 3. upravené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016, s. 39. ISBN 978-80-7380-575-3.

⁴¹ VOJÁČEK, Ladislav a Karel SCHELLE. *České právní dějiny do roku 1945*. Ostrava: Key Publishing, 2007. Právo (Key Publishing), s. 18. ISBN 978-80-87071-20-5.

⁴² VOJÁČEK, Ladislav, Karel SCHELLE a Vilém KNOLL. *České právní dějiny*. 3. upravené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016, s. 39. ISBN 978-80-7380-575-3.

⁴³ ŽEMLIČKA, Josef. *Přemyslovci: jak žili, vládli a umírali*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2005, s. 18. ISBN 80-7106-759-8.

Slavníkovi či Vršovci.⁴⁴ Tyto rody projevovaly separatistické tendence a snahy o získání nezávislosti a moci ve státě.⁴⁵ Přemyslovci oba tyto rody vyvraždili. Slavníkovce v roce 995 v jejich sídle v Libici nad Cidlinou⁴⁶, Vršovce roku 1108 na Vraclavi a poeticky též v Libici.⁴⁷ Oba násilné činy jsou zachyceny kronikářem Kosmou v Kosmově kronice České. Vyvraždění Slavníkovců Kosmas popisuje následovně: „*Neboť jednoho svátečního dne kradmo vnikli do hradu Libice, v němž bratři svatého Vojtěcha a hradští bojovníci všichni jako nevinné ovečky stáli při mši svaté, slavíce svátek. Oni však jako draví vlci ztekli hradní zdi, muže i ženy do jednoho pobili, a stávše čtyři bratry svatého Vojtěcha se vším potomstvem před samým oltářem, hrad zapálili, ulice krví z kropili, a obtíženi krvavým lupem a krutou kořistí, vesele se vrátili domů.*“ Kosmas dále toto období popisuje jako dobu, ve které: „*...kníže nemohl vládnouti sám sebou, ale vládli předáci, tito obrátivše se v nenávislníky Boha, ničemných otců nejhorší synové.*“⁴⁸ K vyvraždění Slavníkovců došlo za vlády knížete Boleslava II., syna nechvalně proslulého Boleslava I., kterého kronikář Kosmas popisuje jakožto syna svému otci nepodobného, dobrými mravy a duchovním obdařeného. Dále mu přiznává rozličná přízviska, jimiž jsou například: muž nejkřesťanštější, otec sirotků, ochránce vdov, utěšitel zarmoucených, milostivých přijímatel duchovních a poutníků, kostelů Božích obzvláštní zakladatel.⁴⁹ Z Kosmova popisu lze usuzovat, že se jednalo o člověka zbožného, výrazně se angažujícího v církevních záležitostech. O tom, že popis knížete ze strany Kosmy odpovídal objektivní realitě svědčí i fakt, že Boleslav II. nebyl pouhým zakladatelem mnoha kostelů a klášterů, nýbrž i knížetem, který se zasloužil o založení prvního českého biskupství, a to pražského roku 973. Prvním pražským biskupem byl saský mnich Dětmar, tím druhým byl ze samotného popudu knížete roku 982 zvolen Slavníkovec Vojtěch, kterému kníže Boleslav o deset let později dokonce udělil výsady, které biskupa opravňovaly ke stavění kostelů, vybírání desátků či rozvazování manželství uzavřených v rozporu

⁴⁴ ŽEMLIČKA, Josef. *Přemyslovci: jak žili, vládli a umírali*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2005, s. 8. ISBN 80-7106-759-8.

⁴⁵ MALÝ, Karel. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha: Leges, 2010. Student (Leges), s. 29. ISBN 978-80-87212-39-4.

⁴⁶ VOJÁČEK, Ladislav, Karel SCHELLE a Vilém KNOLL. *České právní dějiny*. 3. upravené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016, s. 39. ISBN 978-80-7380-575-3.

⁴⁷ ŽEMLIČKA, Josef. *Přemyslovci: jak žili, vládli a umírali*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2005, s. 22. ISBN 80-7106-759-8.

⁴⁸ KOSMAS. *Kosmova kronika česká*. Přeložil Karel HRDINA, přeložil Marie BLÁHOVÁ. V Praze: Československý spisovatel, 2012, s. 54. ISBN 978-80-7459-110-5.

⁴⁹ Tamtéž, s. 45 - 46.

s křesťanstvím.⁵⁰ Na základě výše zmíněného se jen těžko uvěří, že by tak věřící a bohobojný člověk byl schopen nařídít a uskutečnit vyvraždění rodu Slavníkovců, a to včetně žen a dětí. Dle kronikáře Kosmy se kníže Boleslav II. na vyvraždění konkurenčního rodu Slavníkovců přímo nepodílel. Za násilnostmi, jichž se údajně dopustili Přemyslovci vůči Slavníkovcům dle něho stojí předáci, ničemných otců nejhorší synové. Zmiňovanými předáky jsou členové knížecí družiny, bohatí velmoži, kteří vzhledem k chatrnému zdravotnímu stavu knížete Boleslava II., jenž se vypořádával s následky záchvatu mrtvice, de facto zemi vládli. Kníže Boleslav II. zemřel necelé čtyři roky po vyvraždění rodu Slavníkovců, roku 999. Tímto násilným aktem si Přemyslovci zajistili drtivou politickou převahu na území Čech.⁵¹

Dalším rodem, proti němuž Přemyslovci radikálně zasáhli byli Vršovci. Koncem 11. a na počátku 12. století docházelo k porušování pravidel seniorátu. V důsledku častého chaotického střídání jednotlivých přemyslovských knížat na knížecím stolci se české země vrátily v čase, přičemž životní úroveň a vyspělost státu se vrátila opět do 9. století. Zmatku a narušené stability přemyslovského státu využil konkurenční rod Vršovců. Doménou Vršovců byl Žatec, Litoměřice a Libice, které měli získat za pomoc při vyvraždění Slavníkovců. Vršovce poprvé vyhnal kníže Břetislav II., ti se uchýlili do Polska, odkud se vrátili zpět do Čech po zavraždění knížete Břetislava II. za vlády knížete Bořivoje II. Konečným způsobem se s Vršovci vypořádal až kníže Svatopluk, jenž je nechal roku 1108 zcela vyvraždit.⁵² Kosmas se samotnému vyvraždění vyjadřuje následovně: *„Nemohl jsem se dovědět, kolik hlav z tohoto rodu bylo vydáno na smrt, protože nebyli zabiti ani jednoho dne, ani na jednom místě. Neboť jedni byli vedeni na tržiště a jako dobytek byli skoleni, jiní byli na hoře Petříně s'ati, mnoho jich bylo povražděno v domech nebo na ulicích. Ale co mám říci o smrti synů Mutinových, jejichž smrt byla snad nad každou jinou smrt ukrutnější? Byli to hodní hošáci, v tváři sliční, na pohled líbezni, jakých by ani bystrý umělec v bílé slonovině, ani malíř na stěně nedovedl vypodobiti. Neboť jsme je viděli, jak byli žalostivě vlečeni na tržiště, a slyšeli, jak častokrát volali: Máti má, máti má! až je oba krvavý kat, jako prasátka*

⁵⁰ LUTOVSKÝ, Michal. *Po stopách prvních Přemyslovců*. Praha: Libri, 2007, s. 15. ISBN 978-80-7277-231-5.

⁵¹ LUTOVSKÝ, Michal. *Po stopách prvních Přemyslovců*. Praha: Libri, 2007, s. 19. ISBN 978-80-7277-231-5.

⁵² ČORNEJ, Petr. *Dějiny země Koruny české I.: Od příchodu Slovanů do roku 1740*. Praha: Paseka, 1992, s. 51- 52. ISBN 80-85192-29-2.

je drže v podpaží, podřezal nožem.“ Přeživší Vršovci měli dle Kosmy uprchnout do Polska a Uher.⁵³

Přemyslovská knížata si neupevňovala svoji pozici pouze uvnitř státu, nýbrž i navenek. Otázka vybudování stabilního státního aparátu a silné armády byla kruciólní pro samotné přežití státu. Lze konstatovat, že mladý přemyslovský stát byl obklopen silnějšími mocenskými útvary. Úhlavní nebezpečí pro něj představovala Východofranská říše, resp. pozdější Svátá říše Římská a její expanzivní politika. Na východě se budoval silný polský stát, jenž jednu dobu dokonce ovládal i český trůn a nesmíme opomenout stát uherský.⁵⁴

Od 11. století stabilitu přemyslovského státu oslabovaly nástupnické spory, které vznikly mezi syny Boleslava II. po jeho smrti r. 999. Těchto sporů využívaly zahraniční mocnosti za účelem oslabení moci Přemyslovců a získání vlivu v českém knížectví, především pak Polsko. A tak zatímco se Boleslav III. a jeho bratři Oldřich a Jaromír přeli o to, kdo bude vládnout, přemyslovský stát trpěl uvnitř i navenek. Toho využilo Polsko, konkrétně polský kníže Boleslav Chrabrý, jenž za účelem získání vlivu v českém státě, dosadil na český knížecí trůn Vladivoje. Vladivoj byl loutkou v rukou polského panovníka, přičemž jak jsem již zmínila výše, byl to právě Vladivoj, který jako první český kníže přijal Čechy v léno od Sváté říše římské.⁵⁵ To však nebyl jediný akt ze strany Boleslava Chrabrého vůči oslabenému českému státu. Boleslav dokonce obsadil území Čech a pokusil se o spojení českého státu s tím polským.⁵⁶ Situace vyeskalovala natolik, že do nástupnických sporů zasáhl římský král Jindřich II. a Poláky z Čech vyhnal, čímž se uvolnil knížecí trůn opět pro přemyslovské vladaře. Motivem vstupu říšského panovníka do sporu byly obavy ze stále rostoucího vlivu polského státu.⁵⁷

V období stability přemyslovská knížata podnikala četné zahraniční výboje, jimiž sledovala získání nových strategických území a místních zdrojů. Pozornost knížat se upírala především k Moravě a Polsku.⁵⁸ Za zmínku stojí například výboje

⁵³ KOSMAS. *Kosmova kronika česká*. Přeložil Karel HRDINA, přeložil Marie BLÁHOVÁ. V Praze: Československý spisovatel, 2012, s. 174. ISBN 978-80-7459-110-5.

⁵⁴ VOJÁČEK, Ladislav, Karel SCHELLE a Vilém KNOLL. *České právní dějiny*. 3. upravené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016, s. 39. ISBN 978-80-7380-575-3.

⁵⁵ ŽEMLIČKA, Josef. *Přemyslovci: jak žili, vládli a umírali*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2005, s. 18. ISBN 80-7106-759-8.

⁵⁶ VOJÁČEK, Ladislav a Karel SCHELLE. *České právní dějiny do roku 1945*. Ostrava: Key Publishing, 2007, s. 18. Právo (Key Publishing). ISBN 978-80-87071-20-5.

⁵⁷ ŽEMLIČKA, Josef. *Přemyslovci: jak žili, vládli a umírali*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2005, s. 18. ISBN 80-7106-759-8.

⁵⁸ MALÝ, Karel. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha: Leges, 2010. Student (Leges), s. 29. ISBN 978-80-87212-39-4.

knížete Boleslava I., který nejenomže odolával útokům ze strany říše, ale též dobyl například severní Moravu, Slezsko, Pováží či Krakovsko. Všechna tato území byla strategicky významná, neboť ležela podél obchodní stezky vedoucí z Řezna až do Kyjevské Rusi. Dobyť těchto území pro český stát znamenalo příliv obrovských zisků. Bohužel, český stát si nedokázal dobytá území udržet a o většinu z nich v průběhu let přišel, tak tomu bylo například s Moravou, kterou definitivně od Poláků dobyl až kníže Oldřich roku 1019, který ji poté svěřil do správy svému synovi Břetislavovi I.⁵⁹ Byl to právě Břetislav I., který se svými vojenskými výboji, z nichž řada z nich byla úspěšná, zasloužil o markantní rozšíření českého státu, pročež se mu přezdívá český Achilles.⁶⁰

2.3 Společenská struktura

Český stát se již od svého vzniku konstituoval jako stát feudální. Feudalismus lze definovat jako „*společenské zřízení, jehož podstatou byly vzájemné svazky mezi členy společnosti, založené na poslušnosti, službě a věrnosti.*“⁶¹ Středověká společnost byla rozvrstvena do tří základních hierarchicky stanovených tříd, jež vycházely z církevního učení o trojím lidu. První třída byla tvořena těmi, kteří válčí. Do této skupiny patřili příslušníci rodu, velmoži jakožto příslušníci staré rodové aristokracie a příslušníci panovníkovi družiny. V období raně feudálního státu byli zcela závislí na panovníkovi, jejich úspěch se odvíjel od úspěchů samotného panovníka, resp. státu, který je za jejich poslušnost, službu a věrnost štědře odměňoval v podobě podílu na ziscích. Později se však způsob obdarování změnil na formu výsluh. Panovník začal tyto osoby za jejich služby odměňovat přiděly půdy, častokrát i s poddanými. Výsluhy v podobě držby půdy byly původně koncipovány jako časově omezené, nicméně v zájmu samotných obdarovaných bylo usilovat o trvalost jejich držby. Z držitelů těchto nemovitostí se časem zformovala vlivná vrstva pozemkových vlastníků, feudálů, velmožů, kteří se pozvolným způsobem vymaňovali ze závislosti na panovníkovi. Decentralizační proces vyvrcholil ve 12. století, kdy se začala formovat pozemková šlechta.⁶²

⁵⁹ ŽEMLIČKA, Josef. *Přemyslovci: jak žili, vládli a umírali*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2005, s. 18. ISBN 80-7106-759-8.

⁶⁰ VOJÁČEK, Ladislav, Karel SCHELLE a Vilém KNOLL. *České právní dějiny*. 3. upravené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016, s. 39. ISBN 978-80-7380-575-3.

⁶¹ Tamtéž, s. 40.

⁶² Tamtéž, s. 40.

V této době míra nezávislosti velmožů na panovníkovi a jejich vliv ve státě dosáhli takové úrovně, že by se s trochou nadsázky dalo konstatovat, že vládli spolu s panovníkem. Velmoži měli vliv na politiku státu, a pokud bychom nahlíželi na problematiku z dnešního pohledu, pak bychom mohli říct, že vykonávali svůj vliv ve všech složkách státní moci. Angažovali se v otázce nástupnictví, účastnili se kolokvií, na kterých spolurozhodovali důležité otázky, vykonávali státní správu a v neposlední řadě se podíleli též na výkonu soudnictví.⁶³ Systém výsluh se postupně přeměnil v lenní systém, a počátkem 13. století se stát feudální začíná měnit v stát stavovský. Druhou třídu tvořili ti, kteří se modlí, tedy duchovenstvo. Křesťanská víra byla pomyslným základním stavebním kamenem raně feudálního přemyslovského státu. Měla se stát sjednocujícím prvkem, jenž vymýtí v lidech stále přežívající pohanství. V neposlední řadě výrazným způsobem regulovala chování lidí ve společnosti pod hrozbou božích trestů. Vzhledem k výše zmíněnému není proto divu, že přemyslovská knížata církev podporovala velice štědře, mnohdy štědřeji než samotné feudály. Poslední, třetí třída byla nejpočetnější. Byla tvořena těmi, kteří pracují, tj. masou závislého obyvatelstva.⁶⁴ Tyto jedince označujeme jako poddané, což je zastřešující název pro svobodné sedláky, obyvatelé měst, nesvobodné nevolníky připoutané k půdě a otroky. Zvláštní postavení pak zaujímal cizinci, o nichž jsem se již zmiňovala výše v části věnované právnímu partikularismu.⁶⁵ S feudalismem souvisí i otázka feudální rozdrobenosti. Feudální rozdrobenost, vedle výše zmíněného trojího dělení lidu, způsobila primárně údělná knížectví, která se především na Moravě jakožto odkaz knížete Břetislava plně rozvinula po jeho smrti roku 1055. Další příčinu feudální rozdrobenosti lze spatřovat v kolonizaci dosud neobydlených částí země. Kolonisté s pomocí rodové šlechty kolonizovali divoké části země a přetvářeli je v zabydlené prosperující osady. Tyto osady měli častokrát soukromého pána pocházejícího z řad šlechty a téměř nezávislého na panovníkové moci. S větším počtem takových míst se území Čech postupně rozdrobovalo na menší celky, které ovládaly osoby odlišné od centrální moci. Feudální rozdrobenost se v českých zemích plně rozvinula v 11. století. Překonat se jí podařilo až ve 13. století v souvislosti s přeměnou systému

⁶³ MALÝ, Karel. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha: Leges, 2010. Student (Leges), s. 30. ISBN 978-80-87212-39-4.

⁶⁴ VOJÁČEK, Ladislav, Karel SCHELLE a Vilém KNOLL. *České právní dějiny*. 3. upravené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016, s. 40 – 41. ISBN 978-80-7380-575-3.

⁶⁵ MALÝ, Karel. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha: Leges, 2010. Student (Leges), s. 31–32. ISBN 978-80-87212-39-4.

výsluh na lenní systém, jenž opět upevnil vazby mezi panovníkem, šlechtou a duchovenstvem, a s postupným útlumem údělných knížectví v důsledku nahrazení stařešinského principu nástupnictví primogeniturou.⁶⁶

2.4 Státní uspořádání

V současném světě je základním stavebním kamenem pro fungování státu vytvoření efektivního státního aparátu jakožto soustavy orgánů státu, které budou zabezpečovat jeho každodenní chod. Jinak tomu nebylo ani v období prvních přemyslovských knížat. V následující části rozeberu soustavu státních orgánů, a to jak ústředních orgánů, jenž byly tvořeny panovníkem a jeho pomocnými orgány, tj. dvorskými sjezdy a knížecí družinou, tak i místních orgánů, které se dále dělí dle toho, zda spadají pod správu hradeckou či církevní. Státní aparát je v období raně feudálního relativně prostý, navazuje na období předstátní společnosti. V čele stojí jediná osoba vládce, potomek vládnoucího rodu s titulem kníže, jehož autoritu posiluje ozbrojená knížecí družina. Poradním orgánem knížete je skupina velmožů, v tomto období zcela závislá na jeho vůli. Státní aparát raného přemyslovského státu se tak příliš neodlišoval od toho, který fungoval v rámci Velkomoravské říše.⁶⁷

2.4.1 Panovník

Panovníkem byl v období raně feudálního státu příslušník vládnoucího rodu Přemyslovců. Přemyslovci si na Čechy činili nárok, považovali je za své patrimonium čili v rodě děděné vlastnictví, tzn. že veškerá půda, lesy, louky, vody, hory, ale i lidé nacházející se na území českého státu patřili Přemyslovcům. Vazba mezi státem a panovníkem byla v období raně feudálního státu natolik silná, že tyto pojmy de facto splývaly. Panovník nesl titul kníže. Obyvatelstvo bylo v této době na panovníkovi zcela závislé. Přemyslovský stát stavěl na základech předstátní společnosti, ve které byl vladař vnímán spíše jako vůdce či náčelník, ať už rodu nebo kmene, a jehož autorita se primárně odvíjela od vojenských úspěchů a schopnosti zabezpečit chod dané společnosti. Společenské postavení prvních přemyslovských knížat se příliš neodlišovalo od postavení vladařů v předstátní

⁶⁶ VOJÁČEK, Ladislav, Karel SCHELLE a Vilém KNOLL. *České právní dějiny*. 3. upravené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016, s. 40 – 41. ISBN 978-80-7380-575-3.

⁶⁷ MALÝ, Karel. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha: Leges, 2010. Student (Leges), s. 32. ISBN 978-80-87212-39-4.

společnosti, nicméně určité odlišnosti přeci jen existovaly. Mezi takové patřila například víra. Zatímco Velkomoravská říše vznikala jako útvar ryze pohanský, snažící se o přechod na křesťanskou víru, pak vznik českého státu jde v ruku v ruce s usilovnou christianizací jeho území. Křesťanství bylo jedním z mocných nástrojů nového panovníka, působící jako výrazný regulátor společenského chování.⁶⁸

Panovník byl nastolován na knížecí stolec, jímž byl posvátný kámen nacházející se v prostoru dnešního Pražského hradu. Počátek existence tohoto posvátného místa archeologové datují do 10. až 11. století. V současnosti se uvažuje o dvou potencionálních místech, ve kterých mohlo docházet k nastolování přemyslovských knížat na kamenný knížecí stolec. Tím prvním je místo, v němž se dnes nachází východní kněžiště katedrály sv. Víta. Druhou variantou je pahorek Žiži, tedy místo, na kterém dnes stojí Plečnickův obelisk.⁶⁹ Nastolování knížat na posvátný kámen sloužící jako knížecí stolec nebylo toliko českým tradičním institutem. Institut posvátného kamene se objevuje i v řadě jiných kultur. Posvátné kameny sloužící jako vladařské trůny se objevují též u Keltů, Slovanů či severských národů.⁷⁰ Za panovníka byl na kamenný knížecí stolec nastolován vždy příslušník vládnoucího rodu Přemyslovců. Zde považuji za vhodné zmínit, že všichni mužští účastníci rodu se označovali jako knížata, nicméně panovníkem přemyslovského státu mohl být pouze takový z knížat, který byl na knížecí stolec nastolen řádným způsobem.⁷¹ Pevná pravidla nástupnictví určil až Břetislav I., a to roku 1055 vydáním tzv. seniorátního zákona. Tento zákon zakotvoval pravidlo seniorátu, které určovalo, že panovníkem se stane vždy nejstarší žijící člen přemyslovského rodu. Břetislavovým motivem pro upevnění pravidel nástupnictví byla rostoucí obava z nástupnických sporů mezi jeho syny. Seniorát byl v pozdějších dobách nahrazen primogeniturou stojící na principu prvorozenství, tj. nástupnické právo svědčilo vždy prvorozenému.⁷² Nastolování bylo pozůstatkem předstátní společnosti, v níž byl příslušník rodu zpravidla uznán za vůdce daného kmene či rodu ostatními příslušníky. V období raně feudálního státu byl proces nastolování obřadem,

⁶⁸ ŽEMLIČKA, Josef. *Přemyslovci: jak žili, vládli a umírali*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2005, s. 14–15. ISBN 80-7106-759-8.

⁶⁹ LUTOVSKÝ, Michal. *Po stopách prvních Přemyslovců*. Praha: Libri, 2006, s. 77-78. ISBN 80-7277-308-9.

⁷⁰ ŽEMLIČKA, Josef. *Přemyslovci: jak žili, vládli a umírali*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2005, s.82. ISBN 80-7106-759-8.

⁷¹ VOJÁČEK, Ladislav, Karel SCHELLE a Vilém KNOLL. *České právní dějiny*. 3. upravené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016, s. 69–70. ISBN 978-80-7380-575-3.

⁷² MALÝ, Karel. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha: Leges, 2010. Student (Leges), s. 39. ISBN 978-80-87212-39-4.

prostřednictvím kterého byl příslušník rodu Přemyslovců formálně přijat ze strany velmožů, knížecí družiny a svobodného obyvatelstva za vladaře.⁷³ V pozdějších dobách se okruh zúčastněných osob omezil pouze na velmože a knížecí družinu, v čemž lze sledovat počátek vlivu feudálů na obsazování knížecího stolce. Pro úplnost bych též dodala, že v případě nastolování se jednalo o obřad světský, nikoliv církevní, tak jako tomu bylo v pozdějších dobách u korunovace, která tento proces nahradila.⁷⁴

Panovník s titulem kníže představoval centrální moc. Funkce v sobě spojovala všechny složky státní moci. Byl vladařem, vojenským velitelem, vrchním soudcem i zákonodárcem. Stál v čele státního aparátu, organizoval úřednictvo, vybíral dávky a poplatky, jimiž financoval provoz svého dvora. Realizoval zahraniční politiku. Stál v čele vojska, udržoval mír a v případě potřeby vyhlášoval války. Vydával právní předpisy v podobě dekretů či statutů, na dvorských sjezdech vyhlášoval nařízení a rozhodnutí. Působil jako nejvyšší soudce. Soudní spory rozhodoval zpravidla na dvorských sjezdech. V nejstarších dobách byla jeho moc téměř absolutistická. Velmoži a knížecí družina byli na knížeti a jeho štědrosti plně závislí. Dvorské sjezdy a sněmy působily spíše jako poradní orgány. Vůle knížete byla rozhodující. To se však postupem času změnilo. Velmoži získávali nemovitě majetky, zpočátku v podobě výsluh, které jim generovaly takové zisky, že se stávali na knížeti již nezávislími. Řada pozemků původně připadajících státu, byla nyní ve vlastnictvích soukromých vlastníků, což sebou přineslo feudální rozdrobenost, a s tím spojené oslabení panovníkovi absolutistické pozice.⁷⁵ Sílu centrální moci zeslabovala též údělná knížectví náležející mladším mužským potomkům vládnoucí dynastie. Údělná knížata byla správci údělného knížectví, získávala podíl na moci, oficiálně však podléhala českému knížeti a v praxi často projevovala separatistické tendence a snahy o převzetí úplné moci na území údělu, jenž spravovala. Nicméně, i přes stále rostoucí moc pozemkové šlechty, problematiku feudální rozdrobenosti a existenci údělných knížectví, byla panovníkova pozice v období raně feudálního státu stále poměrně suverénní.⁷⁶

⁷³ MALÝ, Karel. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha: Leges, 2010. Student (Leges), s. 32. ISBN 978-80-87212-39-4.

⁷⁴ VOJÁČEK, Ladislav, Karel SCHELLE a Vilém KNOLL. *České právní dějiny*. 3. upravené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016, s. 69 - 70. ISBN 978-80-7380-575-3.

⁷⁵ Tamtéž, s. 72–73.

⁷⁶ VOJÁČEK, Ladislav a Karel SCHELLE. *České právní dějiny do roku 1945*. Ostrava: Key Publishing, 2007. Právo (Key Publishing), s. 32. ISBN 978-80-87071-20-5.

2.4.2 Dvorské sjezdy

Poradním orgánem panovníka byly dvorské sjezdy. Navazovali na zvyky z předstátní společnosti, v níž se náčelník kmene, popř. vůdce rodu radíval se stařešinami a ostatními příslušníky rodu o důležitých společenských otázkách na kmenových shromáždění. V období raně feudálního státu panovník dvorské sjezdy svolával zpravidla o církevních svátcích. Probíhaly za účasti velmožů a církevních hodnostářů. Účelem dvorských sjezdů bylo řešení politický, právních, náboženských i sociálních otázek. Na dvorských sjezdech se realizovala zahraniční politika, panovník vyhlášoval válku, uzavíral mír. Řešily se otázky správy země. Soudily se zde i právní spory, a to jak mezi velmoži, tak prostým obyvatelstvem. Panovník na dvorských sjezdech se zúčastněnými konzultoval též obsah přijímaných právních předpisů, které následně před zraky přítomných veřejně vyhlášoval, jednalo se například o nařízení, rozhodnutí, dekrety či statuty. V neposlední řadě se na dvorských sjezdech řešila otázka nástupnictví na knížecí stolec. Zpočátku byla účast velmožů a církevních hodnostářů čistě poradní. Vůli knížeti, jež byla rozhodující, se nevyplatilo odporovat. Později se role velmožů a církevních hodnostářů upevnila, a z původně toliko poradního orgánu se stal již orgán spolurozhodující. Dvorské sjezdy byly základem pro pozdější zemský sněm, královskou radu či zemský soud.⁷⁷

2.4.3 Knížecí družina

Knížecí družinu tvořil sbor bojovníků. Původně se jednalo o bojeschopné jedince, kteří tvořili panovníkovu ozbrojenou gardu, a jímž panovník důvěřoval natolik, aby jim svěřil svoji bezpečnost. Mimo to lze na knížecí družinu pohlížet též jako na oporu moci samotného panovníka. Mnohdy násilným způsobem prosazovali vůli samotného knížete, a tím utvrzovali jeho autoritu. Z řad knížecí družiny byli panovníkem vybíráni úředníci. Ty nejschopnější z nich panovník pověřoval správou země, včetně výkonu soudnictví. Působili jak na knížecím dvoře, tak v rámci hradské správy i na jednotlivých opevněných hradech rozprostírajících se po celém území českého státu. Za svoji věrnou a pečlivou službu byli panovníkem odměňováni nejprve v podobě výnosů z daní a poplatků, podílu na ukořistěných zisků a později v podobě výsluh. Patřili mezi velmože.⁷⁸ Inspirací pro

⁷⁷ VOJÁČEK, Ladislav a Karel SCHELLE. *České právní dějiny do roku 1945*. Ostrava: Key Publishing, 2007. Právo (Key Publishing), s. 33. ISBN 978-80-87071-20-5.

⁷⁸ Tamtéž, s. 35 - 36.

vznik jednotlivých úřadů byla českým zemím jednak Velká Morava,⁷⁹ jednak Francká říše. Na panovníkově dvoře tak působil například tzv. camerarius (komorník, podkomoří, pokladník), iudex (sudí), palatinus (správce knížecího paláce), cancelarius či notarius (kancléř či písař), marescalcus (maršálek, podkoní), venator (lovčí, správce knížecích lesů), palatinus (správce kuchyně).⁸⁰

2.4.4 Hradská správa

Vedle ústředních orgánů český stát spravovaly též orgány místní. Místní správa se dále dělila dle toho, zda byla svěřena moci světské či moci církevní. Světskou místní správu tvořila správa hradská. Podstatou hradské správy je vytvoření sítě hradů, pevností, opevněných ozbrojených posádek rozprostírajících se po celém území raně feudálního státu. Tyto hrady byly součástí výkonného aparátu země, plnily administrativní funkci, soudní funkci a upevňovaly moc Přemyslovců na dílčích území státu.⁸¹ Základ hradské správě položil již Boleslav I. Ukrutný. Poté, co se vypořádal se zbytkem nepřemyslovských knížat, vybudoval na nově sjednoceném území Čech síť knížecích správních hradů, jenž se staly opěrným bodem pro budování hradské správy. K původním knížecím hradům patřili například Žatec, Plzeň, Chrudim či Hradec Králové. Jak jsem již zmínila výše, hradská správa zajišťovala výkon správy, soudnictví a bezpečnosti na dílčích území českého knížectví. Potřeba zajištění těchto atributů státní moci však nebyla jediným důvodem pro budování knížecích hradů. Dalším příčinnou vzniku hradské správy byla nemožnost realizace dosavadního kořistního způsobu vlády prvních přemyslovských knížat, a s tím spojená potřeba nalezení nových zdrojů zisku. V důsledku vzniku polského a uherského státu ubývalo příležitostí pro realizaci zahraničních výbojů. Česká knížata tak hledala lokální zdroje zisku. Těmi se staly daně, jimiž zatížila závislé obyvatelstvo. Vybírání daní od poddaných vyžadovalo potřebu vytvoření efektivního úřednického aparátu, jenž bude na daném území berní činnost realizovat. Centrálním bodem pro tento aparát se staly hrady nacházející se na daněmi zatíženém území.⁸²

⁷⁹ VOJÁČEK, Ladislav, Karel SCHELLE a Vilém KNOLL. *České právní dějiny*. 3. upravené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016, s. 80. ISBN 978-80-7380-575-3.

⁸⁰ VOJÁČEK, Ladislav a Karel SCHELLE. *České právní dějiny do roku 1945*. Ostrava: Key Publishing, 2007. Právo (Key Publishing), s. 35 - 36. ISBN 978-80-87071-20-5.

⁸¹ MALÝ, Karel. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha: Leges, 2010. Student (Leges), s. 33. ISBN 978-80-87212-39-4.

⁸² ŽEMLIČKA, Josef. *Přemyslovci: jak žili, vládli a umírali*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2005, s. 17-19. ISBN 80-7106-759-8.

Správu hradu a jeho okolí vykonávali panovníkovi zástupci působící na hradě. Jednalo se o knížetem pověřené osoby správou hradu vybírané z řad knížecí družiny. Označovali se jako hradští župané, kasteláni či prefekti. V rámci hradské soustavy zastávali funkci nejvyšších úředníků, jenž stanuli v čele knížecího hradu. Působili jako výkonné orgány samotného panovníka. Mimo samotné administrativní správy spočívající v zabezpečení řádného chodu hradu, disponovali též vojenskými, policejními a soudními pravomocemi a zajišťovali bezpečnost na hradě a v jeho okolí. Za tímto účelem jim byla ze strany panovníka poskytována vojenská družina skládající se z řad profesionálních bojovníků. V neposlední řadě byly v jejich kompetenci i berní záležitosti týkající se výběru a správy daní. V rámci hradské správy vznikaly i další úřednické funkce. Byly jimi úředníci, jejichž hlavním úkolem bylo usnadňovat práci samotnému správci hradu tím, že na sebe převzali část výkonu jeho pravomocí. K nim patřili například hradští sudí, vladaři či komorníci. Vladař plnil hospodářskou funkci, spravoval panovníkův majetek a vrchnostenskou funkci, obstarával záležitosti poddaných. Komorník na sebe převzal především berní pravomoci, vybíral daně, poplatky či soudní pokuty. Nejnižšími úředníky působícími v rámci hradské správy byli poslové vyšších úředníků, lesníci či celníci.⁸³

Největší rozmach zažila hradská správa v 11. století za knížete Břetislava I. Medievalista Josef Žemlička toto období označujeme jako „*břetislavskou rekonstrukci*“ místní správy. Z původních prostě opevněných posádek se staly moderní knížecí hrady s fungujícím výkonným aparátem, ve kterém plnil každý jedinec svoji roli tak, aby přispíval k prosperitě celku. Mimo úřednictva se na hradech či v jejich okolí nacházely osoby, pocházející ve většině případů z řad závislého obyvatelstva, které panovník pověřil speciální službou. Zpravidla se jednalo o osoby vykonávající strategická povolání. Byli jimi například vinaři, rybáři, brtníci, ševci, švadleny, kováři, truhláři, hrnčíři a jiní zemědělci či řemeslníci.⁸⁴ Nejznámějšími moderními zástupci těchto hradů byly Bezděz, Křivoklát či Locket.⁸⁵

⁸³ VOJÁČEK, Ladislav, Karel SCHELLE a Vilém KNOLL. *České právní dějiny*. 3. upravené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016, s. 90 - 91. ISBN 978-80-7380-575-3.

⁸⁴ ŽEMLIČKA, Josef. *Přemyslovci: jak žili, vládli a umírali*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2005, s. 19. ISBN 80-7106-759-8.

⁸⁵ VOJÁČEK, Ladislav, Karel SCHELLE a Vilém KNOLL. *České právní dějiny*. 3. upravené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016, s. 90. ISBN 978-80-7380-575-3.

Hradská správa se jevila jako efektivní způsob správy země. Nicméně osudnou se jí stala počínající feudální rozdrobenost. Spolu s privatizací státní půdy ve prospěch feudálů se zmenšovalo území států náležející panovníkovi, jenž bylo potřeba spravovat centrální mocí. Hradská správa tak postupem času zanikla.⁸⁶

2.4.5 Církevní správa

V rámci organizace místní správy se mimo správy hradské zformulovala též správa církevní, která se s tou hradskou především v jejích počátcích prolínala. V hradních komplexech se nacházela svěcená místa, jimiž byly kaple či kostely. K vzájemnému prolínání církevní a hradské správy docházelo též v otázce výkonu spravedlnosti. Na správních hradech byly zřizovány soudy, které zpravidla řídil hradský správce, nicméně určité záležitosti týkající se soudnictví byly svěřeny do kompetence arciknězi. Funkce arcikněze v sobě spojovala církevní i světské pravomoci. Arcikněze jmenoval panovník či hradský správce a zastával pozici nejvyššího představitele církevní správy hradského obvodu, v němž působil, tzv. velkofarnosti. Farní práva, právo křtu a pohřbu, původně náležela pouze hradskému kostelu, později tyto práva získaly i další kostely nacházející se ve velkofarnosti.⁸⁷ Arcikněžskou funkci nalezneme již v Břetislavových dekretech. Z dekret je patrné, že arcikněz nebyl nadán pouze církevními pravomocemi, ale též těmi světskými. Dle Břetislavových dekret byl arcikněz v pozici jakéhosi veřejného žalobce. Arcikněz byl povinen oznámit správci hradu jakýkoliv veřejný delikt, o kterém se dozví, a tím o nich zahájit řízení. Přijímal tak například oznámení o spáchání nejtěžších trestných činů, jimiž byly zpravidla vraždy, mezi ty nejtěžší z nich pak patřily vraždy příbuzných, zejména bratrovraždy či otcovraždy a vraždy kněží. Mimo to arcikněz zabavoval zisk obdrženy v rozporu s právem při pracovní činnosti konané v neděli či jiných svěcených dnech. Dále arcikněz vybíral majetkové i nemajetkové sankce, které následně odevzdal do knížecí pokladny.⁸⁸

⁸⁶ VOJÁČEK, Ladislav, Karel SCHELLE a Vilém KNOLL. *České právní dějiny*. 3. upravené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016, s. 92. ISBN 978-80-7380-575-3.

⁸⁷ Tamtéž, s. 91.

⁸⁸ SCHELLE, Karel. *Praktikum českých právních dějin*. 3., upr. vyd., (Ve Vydavatelství a nakl. Aleš Čeněk 1. vyd.). Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, s. 32 - 33. ISBN 978-80-7380-201-1.

Církev zaujímala již od samotného vzniku přemyslovského státu významnou roli ve státě i ve společnosti. Stát a víra byly úzce sevřeny. Přemyslovci s pomocí Velkomoravské říše vystavěli svůj stát na křesťanských základech. Ačkoliv byla církev již od počátku vzniku státu koncipována jako západořímská, v důsledku působení Velké Moravy se na území Čech objevil též byzantský rítus, který však postupem času zcela vymizel. Křesťanství bylo oporou moci panovníka. Křesťanskou víru přijímalo pohanské obyvatelstvo pozvolna, lpělo na staré víře, uznávalo stará božstva, kterých se odmítalo vzdát. Na území christianizovaných Čech se stále vyskytovaly společensky nežádoucí instituty v podobě mnohoženství, krevní msty či pohanského pohřebního ritu. Pro panovníka tak bylo nanejvýše žádoucí se v oblasti církve výrazně angažovat.⁸⁹

Církev byla institucí nadstátní. Církevní organizace v Čechách původně podléhala arcibiskupství salcburskému a biskupství řezenskému. Poměrně brzy se ze strany českých zemí objevila snaha o vytvoření vlastní církevní jednotky. Úsilí se vyplatilo a roku 973 bylo založeno pražské biskupství podléhající mohučskému arcibiskupství. Čechy se tak vymanily ze závislosti na salcburském arcibiskupovi a řezenském biskupovi. Na pražské biskupství navázalo roku 1063 olomoucké biskupství.⁹⁰

V období raně feudálního státu byla církev závislá na finančních prostředcích ze strany státu a plně podřízena státní moci. První snahu o vymanění církve z područí státu projevil Slavníkovec Vojtěch, jenž byl po Sasu Dětmarovi druhým pražským biskupem. Příčilo se mu přílišné zasahování ústřední světské moci do církevních otázek. Úsilí o větší nezávislost církve na panovníkovi se však nezdařilo a církev byla státní moci plně podřízena až do 13. století. Vztah podřízenosti a nadřízenosti církve a státní moci byl specifický. Na rozdíl od zcela běžného subordinačního vztahu, církev požívala nemalá privilegia. Církev se těšila výrazné podpoře jak ze strany panovníka, který ji osvobodil od mnoha dávek a poplatků, tak i ze strany mocných velmožů, kteří ji obdarovávali cennými dary. Výrazné míry nezávislosti na světské moci dosáhla církev ve 13. století, kdy duchovní získali výsadu privilegium fori, tj. právo duchovního být souzen

⁸⁹ MALÝ, Karel. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha: Leges, 2010. Student (Leges), s. 34. ISBN 978-80-87212-39-4.

⁹⁰ VOJÁČEK, Ladislav a Karel SCHELLE. *České právní dějiny do roku 1945*. Ostrava: Key Publishing, 2007. Právo (Key Publishing), s. 45. ISBN 978-80-87071-20-5.

církevními soudy dle kanonického práva, nikoliv soudy světskými. Církvi bylo též umožněno obsazovat církevní úřady bez vnějšího zásahu ze strany světské moci.⁹¹

Úzké sevření státu a církve a potřeba plošné christianizace obyvatelstva se projevil též v prvních právních památkách, které se zaměřovaly především na upevnění křesťanské pozice v českých zemích a potlačení starých tradičních pohanských zvyklostí. Za oficiálně první českou právní památku jsou považovány Výsady Boleslavovy, které r. 992 vyhlásil kníže Boleslav II., jenž si pro svoji podporu církve zasloužil přízvisko Pobožný. Výsady věnoval druhému pražskému biskupovi sv. Vojtěchovi. Kníže jimi upravil první práva pražských biskupů. Práva v nich obsažená souvisela především s regulací pohanských zvyků a podpory pokřesťanštění území českých zemí. Výsady opravňovaly biskupa Vojtěcha ke stavění kostelů či vybírání desátků, udělovaly mu však také pravomoci v oblasti manželství spočívající v anulaci sňatků uzavřených mezi příbuznými osobami. Druhou právní památkou, která pozici církve na území Čech upravovala již komplexněji a prostřednictvím níž se církvi dostalo otevřené podpory ze strany panovníka byla Břetislavova dekreta, jímž věnuji samostatnou část diplomové práce.⁹²

⁹¹ VOJÁČEK, Ladislav a Karel SCHELLE. *České právní dějiny do roku 1945*. Ostrava: Key Publishing, 2007. Právo (Key Publishing), s. 23 – 24. ISBN 978-80-87071-20-5.

⁹² VOJÁČEK, Ladislav, Karel SCHELLE a Vilém KNOLL. *České právní dějiny*. 3. upravené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016, s. 54. ISBN 978-80-7380-575-3.

3 KNÍŽE BŘETISLAV I.

Břetislav I. vládl Čechám dlouhých 20 let. Oficiálně se počátek jeho vlády datuje do roků 1034 až 1035. De facto se však kníže Břetislav podílel na vládě svého otce již od roku 1019. V tomto roce kníže Oldřich zřejmě dobyl zpět území Moravy z polského područí a svěřil ji do správy čerstvě plnoletému Břetislavovi. Byla to právě správa Moravy, která Břetislavovi poskytla kvalitní základ vladařských schopností a učinila z něho zdatného válečníka, jenž byl pro své vojenské schopnosti a úspěchy označen kronikářem Kosmou za českého Achillea.⁹³ V úvodu této kapitoly věnované životu a vládě knížete Břetislava, považuji za vhodné, se zmínit o době, do níž se kníže Břetislav narodil, a která bezprostředně jeho nesporně úspěšné vládě předcházela.

Na přelomu 10. a 11. století se český stát nacházel v krizi. Po smrti zbožného panovníka Boleslava II. došlo k oslabení stability českého státu v důsledku nástupnických sporů odehrávajících se mezi jeho třemi syny. Vnitřních rozporů poměrně brzy využily zahraniční mocnosti, především pak nově vzniklé Polsko a Uhry, které se snažily o oslabení přemyslovské moci, získání vlivu v českém knížectví a zabránění některého z území dobytých předchozími českými knížaty. První z bratrů se na knížecí trůn probjoval Boleslav III. s přízviskem Ryšavý. Boleslav nebyl příliš zdatným politikem a schopným panovníkem. Za jeho vlády došlo ke ztrátě území dobytých Boleslavem I., především pak Krakovska. K tomu všemu byl Boleslav panovníkem velice krutým.⁹⁴ Boleslavovi nebylo dopřáno mužských potomků, měl jedinou dceru, kterou provdal za vysoce postaveného Vršovce, jemuž později ut' al hlavu. Dekapitace vlastního zetě však nebyla jediným krutým činem, jenž Boleslav III. vykonal, ještě předtím, zřejmě z důvodu obavy z potencionálních mužských potomků bratrů, se uchýlil ke kastraci vlastního bratra Jaromíra, jenž do té doby žádného potomka nezplodil. Oldřich se tak stal jedinou nadějí pro zachování přemyslovského rodu.⁹⁵ Ten poté, co se dozvěděl o hrůzném činu vykonaném na Jaromírovi, v obavě před ztrátou života, utekl spolu se zmrzačeným Jaromírem a jejich matkou do Bavor k bavorskému vévodovi

⁹³ ČORNEJ, Petr. *Dějiny zemí Koruny české I.: Od příchodu Slovanů do roku 1740*. Praha: Paseka, 1992, s. 47 – 48. ISBN 80-85192-29-2.

⁹⁴ *Osobnosti českých dějin: 438 nejvýznamnějších osobností v českých zemích*. Praha: Fragment, 2007, s. 13. ISBN 978-80-253-0509-6.

⁹⁵ LUTOVSKÝ, Michal. *Po stopách prvních Přemyslovců*. Praha: Libri, 2008, s. 10. ISBN 978-80-7277-365-7.

Jindřichu II., pozdějšímu římskoněmeckému králi. Nešťastný způsob vlády a krutosti spáchané Boleslavem vyvolaly nevoli u české šlechty. Ta s Boleslavem ztratila trpělivost a proti němu povstala. Do čela šlechtického povstání se postavil silný rod Vršovců.⁹⁶ Šlechta své síly spojila s polským panovníkem a bratrancem Boleslava III. Boleslavem Chrabrým. Ten na český knížecí trůn dosadil již zmiňovaného Vladivoje, jeho vláda však netrvala dlouho. Kníže krátce po svém nastolení zemřel, zřejmě v důsledku nadměrné konzumace alkoholu. Po smrti Vladivoje Čechy zřejmě na nějakou dobu ovládl sám polský kníže Boleslav Chrabrý. Boleslav se však uznání za českého knížete nikdy nedočkal.⁹⁷ Zřejmě i z tohoto důvodu pozval zpět do Čech, v nichž krátkou chvíli vládl vykleštěný Jaromír, Boleslava III. Ten měl být v Čechách Chrabrému tzv. pravou rukou.⁹⁸ Chrabrý ovšem nepočítal s Boleslavovou nepředvídatelností. Situace nabrala nečekaný směr v okamžiku, kdy se Boleslav III. rozhodl pomstít vzbouřeným Vršovcům v roce 1003, kdy při masopustní hostině vlastníma rukama ut'al hlavu svému zeťovi a zbytek velmožů nechal pobít. Reakce ze strany Chrabrého na sebe nenechala dlouho čekat. Boleslava III. pozval do Polska, kde byl ještě týž rok zajat a oslepen. Nepříliš šťastný život Boleslava III. končí roku 1037 v polském vězení.⁹⁹

Boleslav Chrabrý byl z českých zemí vyhnán samotným římskoněmeckým králem Jindřichem II. rok po uvěznění a oslepení Boleslava III. Důvody, které vedly krále Jindřicha k mocenskému zásahu vůči českým zemím, kdy roku 1004 vstoupil do Čech spolu s Jaromírem a svým vojskem za účelem zbavení moci Chrabrého, byly dva.¹⁰⁰ Prvním důvodem byla obava Jindřicha II. před stále rostoucí mocí nově vzniklého a silného polského státu, tím druhým byla zřejmě obava před samotným polským knížetem, jenž odmítl od Jindřicha převzít Čechy v léno tak, jako tomu učinil Vladivoj, čímž mu uštědřil potupnou urážku.¹⁰¹ Tak či onak Poláci byli roku 1004 vyhnáni z českých zemí a moci se chopil Jaromír, jenž Čechy od Jindřicha v léno přijmul. Jaromírova vláda netrvala dlouho, již roku 1012 o ní byl opět

⁹⁶ *Osobnosti českých dějin: 438 nejvýznamnějších osobností v českých zemích*. Praha: Fragment, 2007, s. 13. ISBN 978-80-253-0509-6.

⁹⁷ ČORNEJ, Petr. *Dějiny zemí Koruny české I.: Od příchodu Slovanů do roku 1740*. Praha: Paseka, 1992, s. 46. ISBN 80-85192-29-2.

⁹⁸ *Osobnosti českých dějin: 438 nejvýznamnějších osobností v českých zemích*. Praha: Fragment, 2007, s. 14. ISBN 978-80-253-0509-6.

⁹⁹ ŽEMLIČKA, Josef. *Přemyslovci: jak žili, vládli a umírali*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2005, s. 281. ISBN 80-7106-759-8.

¹⁰⁰ ČORNEJ, Petr. *Dějiny zemí Koruny české I.: Od příchodu Slovanů do roku 1740*. Praha: Paseka, 1992, s. 47. ISBN 80-85192-29-2.

¹⁰¹ ŽEMLIČKA, Josef. *Přemyslovci: jak žili, vládli a umírali*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2005, s. 18. ISBN 80-7106-759-8.

připraven, tentokrát byl sesazen svým bratrem Oldřichem. Jaromír utekl nejdříve do Polska, tam dlouze nezůstal, neboť se rozhodl si obhájit vlastní nárok na český trůn. Za účelem získání podpory odcestoval do Saska ke králi Jindřichovi II., po jehož boku věrně bojoval. Podpory se však nedočkal, ba naopak král Jindřich ho dokonce uvěznil v Utrechtu. Měsíc po uvěznění Jaromíra Jindřich II. uznal Oldřicha za českého knížete a udělil mu Čechy v léno. Oldřich se na oplátku zavázal podporovat Jindřicha ve vojenských výpravách proti Boleslavovi Chrabrému. Zlomovým bodem pro Oldřichovu vládu se ukázal být rok 1014. V tomto roce se rod Vršovců pokusil o převrat a o znovunastolení knížete Jaromíra. Kníže Oldřich vůči Vršovcům radikálně zasáhl, čímž urovnal vnitřní rozpory v českých zemích. Téhož roku poněkud nečekaně Boleslav Chrabrý vyslal výpravu do Čech v čele se svým synem Měškem, jež se odkazovala na pokrevní příbuzenství Boleslava a Oldřicha, neboť i Boleslav Chrabrý byl po matce Přemyslovcem, a jejíž účelem bylo navázat spojenectví proti římskému císaři Jindřichovi II. Výsledkem výpravy bylo zajetí Měška a pobytí Boleslavovi družiny. Oldřich si zamýšlel nechat Měška pro vlastní politické účely, nicméně Měšek byl rukojmím natolik významným, že byl Oldřich donucen ho postoupit římskému císaři. Nicméně císařovi záměry se nezamlouvaly saské šlechtě, na jejíž naléhání Měška z rukojmí propustil. Propuštění Měška se nakonec ukázalo být strategickou chybou, a ten později Čechy vyplnil.¹⁰² Roku 1019 Oldřich dobyl Moravu, kterou do této chvíle stále drželi Poláci, přičemž správu nad ní svěřil svému jedinému synovi Břetislavovi I.¹⁰³

Po smrti římského císaře Jindřicha II. nastupuje na německý trůn Konrád II. Postoj Konráda II. vůči Čechům byl v důsledku potřeby upevnění si vlastní pozice v říši zprvu zdrženlivý. Nicméně později se rapidně zhoršil. Oldřich již spolu s císařem nebojoval proti polskému státu, jemuž nyní vládl Měšek II., ani proti uherskému státu. Oldřichův syn Břetislav I. roku 1031 vytáhl proti Uhrám, a to nezávisle na říši. Výsledkem tažení byla jednak drtivá porážka uherského království, ale též narušení míru mezi Čechy a říší, která před Břetislavovým tažením do Uher uzavřela s Maďary mír. Situace mezi knížetem Oldřichem a nyní již císařem Konrádem II. eskalovala. První ránu pro vztah mezi Čechy a říší zasadil kníže Oldřich svým nevyhověním císařově výzvě dorazit do Merseburgu, kde se měl s Konrádem setkat. Císař tak byl donucen použít proti Oldřichovi

¹⁰² LUTOVSKÝ, Michal. *Po stopách prvních Přemyslovců*. Praha: Libri, 2008, s. 13 - 16. ISBN 978-80-7277-365-7.

¹⁰³ ČORNEJ, Petr. *Dějiny země Koruny české I.: Od příchodu Slovanů do roku 1740*. Praha: Paseka, 1992, s. 47. ISBN 80-85192-29-2.

vojenskou sílu. Přítomnost císařova vojska v Čechách se ukázala býti efektivní, kníže Oldřich se s císařem setkal. Nicméně otázka Oldřichovi přítomnosti v Merseburgu nebyla zdaleka jediným, mezi panovníky, sporným bodem. Dalším problém se objevil ihned vzápětí, a to při jednání Oldřicha s císařem. Oldřich odmítl přistoupit na kompromisy týkající se úprav poměrů mezi Čechami a říší, které mu byly císařem předneseny. Císař Oldřichovi vyčetl především nedostatečnou vojenskou spolupráci v boji s Poláky a Maďary, přičemž od Oldřicha očekával, že situaci napraví a v boji se svými východními sousedy bude aktivnější. Výsledkem jednání, které se uskutečnilo mezi stranami bylo obvinění Oldřicha ze zrádného chování, na základě, něhož byl kníže roku 1033 císařem uvězněn. Císař Konrád tím de facto Oldřicha zbavil vlády nad Čechami, a na uvolněný český trůn nastolil Jaromíra. Nikoliv však na dlouho. Již roku 1034 byl Oldřich propuštěn z vězení a vrátil se do Čech. Císařova idea o dělbě moci byla obdobná té, kterou byli nuceni přijmout Poláci. Spočívala v dělbě moci mezi jednotlivé bratry. Pro Oldřicha by to znamenalo, že se bude o vládu nad Čechami dělit se svým bratrem Jaromírem rovným dílem. Oldřich bude vládnout jedné polovině země, druhá polovina má zůstat pod nadvládou Jaromíra. S tím se však ukřivděný Oldřich nehodlal smířit a uchýlil se ke krutému činu. Svého bratra Jaromíra oslepil a uvěznil v Lysé nad Labem. Syna Břetislava I., který se při správě Moravy osvědčil jako schopný panovník, zřejmě z obavy z jeho rostoucí moci vyhnal ze země.¹⁰⁴

Ačkoliv se na první pohled může zdát, že závěrečné roky Oldřichovi vlády byly temným obdobím, v němž kníže činil zcela nepochopitelné kroky působící jako činy zoufalého a pomstychtivého muže, opak je pravdou. Historička Barbara Krzemieńská za Oldřichovými krutými skutky nachází oddanost panovníka českým zemím i sobě samému. Oldřich byl dle Krzemieńské panovníkem uvědoměným, a jeho činy byly převážně pragmatické. V době, kdy stát úzce splýval s panovníkem si uvědomoval, že země potřebuje jediného silného vládce, který bude držet moc pevně ve svých rukách. Středověké Čechy budou tak silné, jak silná je osoba panovníka. Vždyť i samotný Konrád si byl vědom toho, že jakákoliv dělba moci ve státě mezi více osobami znamená jeho automatické oslabení. Bylo tedy v zájmu samotné země, aby Oldřich bez milosti odstranil všechny faktory oslabující jeho vládu. Krzemieńská dále dodává, že poslední roky Oldřichovi vlády se nesly v duchu samotného přežití českých zemí. Jaromír byl údajně pouhou loutkou

¹⁰⁴ LUTOVSKÝ, Michal. *Po stopách prvních Přemyslovců*. Praha: Libri, 2008, s. 17-18. ISBN 978-80-7277-365-7.

v rukou německého panovníka, prvkem cizí moci v suverénním státě, bylo třeba tuto hrozbu eliminovat. Oslepení Jaromíra bylo ze strany Oldřicha krokem sice krutým, nicméně na tehdejší poměry zcela racionálním, jež mělo spolu se znovu uchopením moci ve státě, vyslat Konrádovi zcela jasný vzkaz, že českého panovníka je třeba respektovat a považovat jej za rovnocenného soupeře, bude-li se jednat v záležitosti českých zemí, pak se bude jednat s českým knížetem, nikoliv za jeho zády. Jinak tomu však bylo v případě vyhnání Břetislava ze země. V tomto případě se spíše než racionální uvažování, projevíly emoce. Břetislav se měl údajně po dobu Oldřichova uvěznění v říši sblížit se svým strýcem Jaromírem. Oldřich celou záležitost vnímal jako křivdu vůči své osobě, v jejímž důsledku vyhnal Břetislava z Čech. Ten se uchýlil neznámo kam, snad na Moravu.¹⁰⁵ Oldřich se ze své absolutní vlády však příliš dlouho neradoval, zemřel o několik měsíců později, a to na hostině v listopadu roku 1034. Po Oldřichově smrti byl trůn opět uvolněn ve prospěch Jaromíra. Ten se vrátil ze svého vězení Lysé nad Labem, uspořádal Oldřichovi pohřeb a vzdal se trůnu ku prospěchu svého synovce Břetislava I.¹⁰⁶ Smutný příběh vykastrovaného a oslepeného Jaromíra je završen v listopadu roku 1035. Jaromír zemřel potupně, v noci na toaletě rukou vraha pověřeného pomstychtivým Vršovcem.¹⁰⁷

3.1 Břetislavův původ

Píše se rok 1035. Břetislav je veden svým milovaným strýcem Jaromírem, jenž se pro něho vzdal nároku na trůn, ke kamennému stolci, na který je za zpěvu Kyrieleison oficiálně nastolen jako jeden z nejvýznamnějších českých knížat.¹⁰⁸ Nechybělo však málo a přemyslovský rod by vymřel po meči. Synové Boleslava II. se totiž nelitostným soubojem o knížecí stolec téměř diskvalifikovali z možnosti zplození mužského dědice. Nejstarší Boleslav III., který se svou chotí počali toliko jedinou dceru se úspěšně postaral o kastraci svého bratra Jaromíra, jenž do té doby potomky neměl, a od té doby jich již nebyl schopen. Zbýval pouze nejmladší Oldřich, který byl ženat s urozenou Jutou, dcerou některého z tuzemských či

¹⁰⁵ KRZEMIENSKA, Barbara. *Břetislav I.: Čechy a střední Evropa v první polovině XI. století*. Praha: Garamond, 1999, s. 169 - 171. ISBN 80-901760-7-0.

¹⁰⁶ LUTOVSKÝ, Michal. *Po stopách prvních Přemyslovců*. Praha: Libri, 2008, s. 17-18. ISBN 978-80-7277-365-7.

¹⁰⁷ ŽEMLIČKA, Josef. *Přemyslovci: jak žili, vládli a umírali*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2005, s. 97. ISBN 80-7106-759-8.

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 84.

zahraničních velmožů. K tíži přemyslovského rodu se Jutě a Oldřichovi nedařilo počít vytouženého mužského dědice, přičemž z jejich manželství nevzešlo ani žádné ženské potomstvo.¹⁰⁹ Zpočátku Oldřichovo neplodné manželství nepředstavovalo výrazný problém. Oldřich nebyl synem prvorozeným, a dokonce ani druhorozeným. Pravděpodobnost jeho vlády nad českými zeměmi jakožto třetího syna byla téměř mizivá, natož možnost, že by se vlády ujal jeho budoucí syn. Oldřich tak otázku nástupnictví příliš neřešil a veškerý volný čas věnoval své největší zálibě, lovu. Na jedné z lovecký výprav uskutečněné roku 1002 na Žatecku potkal selku Boženu, a to konkrétně v Peruci.¹¹⁰ Kosmas osudové setkání vylíčil následovně: „*Jednoho dne totiž, vraceje se skrze selskou ves z lovu, uviděl řečenou ženu, jak pere roucha u studánky a prohlédnuv si ji od hlavy až k patě, vpil do hrudi nesmírný žár lásky. Bylat' vzhledem vynikající, pleti bělejší než sníh, jemnější než labuť, lesklejší než stará slonová kost, krásnější než safír.*“¹¹¹ Božena byla zřejmě velmi půvabná žena, která lovícího knížete uchvátila natolik, že kvůli ní ztratil svoji sice neplodnou, avšak urozenou manželku. Celá záležitost však nebyla zdaleka tak jednoduchá. Krása není jedinou charakteristikou, kterou Kosmas Boženě připisuje. Již v úvodních slovech o Boženě hovoří jakožto o ženě, jež byla Křesinova.¹¹² Historiky prozatím nezodpovězenou otázkou zůstává, kdo vlastně byl onen tajemný Křesina. Mohlo se jednat o Boženina otce či pravděpodobněji jejího manžela. Historikové 19. století, mezi něž se řadí též F. Palacký, se domnívají, že Božena byla Křesinova dcera.¹¹³ Nicméně na tomto místě je vhodné zmínit, že F. Palacký patřil k národním obrozencům, vlastencům, usilujícím o upevnění českého národa. Dle F. Palackého byla Juta, manželka Oldřicha, německé národnosti. Příběh knížete Oldřicha dávajícího přednost krásné, zdravé, mladé a hlavně české ženě selského původu před neplodnou Němkou se jevil pro účely podnícení protiněmecké nálady a upevnění českého vlastenectví ideálním. Navíc skutečnost, že by vdaná žena opustila svého muže a utekla s knížetem, by Boženu už tak bezchybnou nečinila. Morálním by nebylo možné shledat ani způsob, jakým by si v takovém případě kníže počínal, neboť ten by Boženu de facto unesl jejímu

¹⁰⁹ ŽEMLIČKA, Josef. *Přemyslovci: jak žili, vládli a umírali*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2005, s. 107. ISBN 80-7106-759-8.

¹¹⁰ BAUER, Jan. *Ženy z rodu Přemyslovců*. Frýdek-Místek: Alpress, 2012. Klokán (Alpress), s. 93. ISBN 978-80-7362-956-4.

¹¹¹ KOSMAS. *Kosmova kronika česká*. Přeložil Karel HRDINA, přeložil Marie BLÁHOVÁ. V Praze: Československý spisovatel, 2012, s. 64. ISBN 978-80-7459-110-5.

¹¹² Tamtéž, s. 64

¹¹³ ŽEMLIČKA, Josef. *Přemyslovci: jak žili, vládli a umírali*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2005, s. 154 - 155. ISBN 80-7106-759-8.

manželovi.¹¹⁴ Současní historikové se však přiklánějí k názoru, že Božena byla spíše manželkou nežli dcerou sedláka Křesiny. Kosmas ve své Kosmově kronice české udává, že poté, co kníže Oldřich Boženu zahlédl, zažehl k ní velikou láskou, nechal pro ni ihned poslat a pojal ji za ženu. Tak prosté to ve skutečnosti zcela jistě nebylo, minimálně pojetí Boženy za manželku mělo drobný háček. Kosmas totiž dále dodává, že Oldřich sice Boženu pojal za manželku, nicméně staré manželství nerozvázal.¹¹⁵ Faktem je, že Oldřich celou záležitost za příliš složitou nepovažoval. Krásné Boženy se fakticky zmocnil a svoji manželku, pro její údajnou neplodnost, která byla historicky zcela běžně omluvitelnou pohnutkou ze strany nevěrných panovníků, jednoduše zatratil.¹¹⁶ Jeho nekřesťanský čin však nezůstal zcela bez odezvy. Jak uvádí Josef Žemlička: „*ve středověku nebyl manželský svazek jen soukromým poutem muže a ženy. Přímo i skrytě reguloval dědické, osobní a sociální vztahy.*“¹¹⁷ Oldřichově činu nenahrávala ani křesťanská víra, která si v českých zemích své postavení teprve upevňovala. Křesťanstvím je manželství vnímáno jako svazek posvátný, uzavřený mužem a ženou před Bohem, a jím spojený, tudíž člověkem nerozlučitelný. Naštěstí pro Oldřicha se křesťanské zásady v českých zemích prosazovaly zhurta, pozice církve nebyla natolik silná, aby je autoritativně prosazovala, a tím především vůči ústřední moci, na jejíž štědrosti a ochraně byla stále z převážné většiny závislá. Oldřichův čin nevzbudil negativní odezvu ani ze strany prostého obyvatelstva, neboť jeho valná většina se odmítala hluboce zakořeněných pohanských zvyků jednoduše vzdát. Nehřešili však pouze poddaní, nýbrž i velmoži a mnohdy i církevní hodnostáři. Na straně Oldřicha stál též kronikář Kosmas, který se k situaci v Čechách vyjádřil následovně: „*Toho času každý, jak se mu líbilo, směl míti dvě i tři ženy a nebylo hříchem unést manželku bližního ani manželce vdáti se za ženatého muže. A co nyní přičítá se k mravnosti, to tehdy bylo k veliké hanbě, jestliže muž žil, maje dosti na jedné ženě nebo žena na jednom muži; žili totiž jako hloupá hovada majíce manželství společná.*“¹¹⁸ Oldřichovi tak jeho nekřesťanský čin sice prošel, nicméně jeho důsledky na sebe nenechaly dlouze

¹¹⁴ ŽEMLIČKA, Josef. *Přemyslovci: jak žili, vládli a umírali*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2005, s. 148 - 149. ISBN 80-7106-759-8.

¹¹⁵ KOSMAS. *Kosmova kronika česká*. Přeložil Karel HRDINA, přeložil Marie BLÁHOVÁ. V Praze: Československý spisovatel, 2012, s.64. ISBN 978-80-7459-110-5.

¹¹⁶ BAUER, Jan. *Ženy z rodu Přemyslovců*. Frýdek-Místek: Alpress, 2012. Klokán (Alpress), s. 93 - 94. ISBN 978-80-7362-956-4.

¹¹⁷ ŽEMLIČKA, Josef. *Přemyslovci: jak žili, vládli a umírali*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2005, s. 102. ISBN 80-7106-759-8.

¹¹⁸ KOSMAS. *Kosmova kronika česká*. Přeložil Karel HRDINA, přeložil Marie BLÁHOVÁ. V Praze: Československý spisovatel, 2012, s. 64. ISBN 978-80-7459-110-5.

čekat. Božena okolo roku 1002 Oldřichovi porodila vytouženého syna, jenž pojal jméno Břetislav.¹¹⁹ Pro zajímavost bych dodala, že kníže Břetislav I. byl prvním nositelem svého jména, v linii Přemyslovců se doposud toto jméno neobjevilo. V dnešní době by na tomto poznatku nebylo nic zvláštního, nicméně ve středověku, natož u vládnoucích rodů, bylo zvykem pojmenovat novorozence jménem jeho slavného předka, a tím mu vzdát hold. Ze strany historiků tak vznikly poměrně opodstatněné spekulace, že to byla právě Božena, která si prosadila, že syna pojmenuje dle svého vlastníka předka.¹²⁰

Radostné chvíle z narození syna Oldřichovi ztrpčovala obava z možného zpochybnění Břetislavovi legitimacy. Břetislav byl synem nemanželským, tudíž nelegitimním, navíc zrozeným z prosté ženy. Ve středověku nebyli potomci vzeší z nemanželských svazků žádnou výjimkou. Takto narozené děti se hanlivě označovaly slovem bastard a jejich nemanželský původ jim častokrát zajistil těžký život. Jejich osud byl závislý od toho, zda se jim dostalo uznání ze strany právoplatného otce, čehož se jim však dostávalo zřídka, a tím spíše v urozených vrstvách. V těch lepších případech zůstávali v anonymitě, v těch horších si je našla čepel nože. Vztah Oldřicha a jeho nemanželského syna Břetislava představoval vzácnou výjimku. Břetislav byl Oldřichův vytoužený syn porozený milovanou ženou. Láska k Boženě však nebyla jediným důvodem, pro nějž Oldřich Břetislava plně uznal, a který Břetislavovi zajistil solidní život.¹²¹ Břetislavovi nahrávala skutečnost, že v důsledku absence mužských dědiců hrozilo přemyslovskému rodu vymření. Boleslav III. Ryšavý měl pouze dceru, Jaromír byl vykastrován, Oldřich znamenal jedinou naději Přemyslovců na zachování rodu. Oldřichova právoplatná žena však byla neplodná, a tak, když si Oldřich našel Boženu a z jejich nelegitimního svazku vzešel vytoužený mužský potomek s potenciálem zachránit přemyslovskou dynastii, nenašel se nikdo natolik troufalý, aby otevřeně zpochybnil Břetislavovu legitimitu. Záchrana dynastie totiž neznamenala pouze zachování vládnoucího rodu, nýbrž i vnitrostátního míru. Vymření vládnoucí dynastie je zpravidla spojováno s vnitrostátními rozkoly, nelítostnými boji o moc a občanskými válkami. Zájem na zachování míru a dosavadních hodnot tak předčil

¹¹⁹ MOUČKOVÁ, Miroslava. *Za časů přemyslovských knížat*. Praha: Daryl, 2006, s. 110. ISBN 80-901430-6-7.

¹²⁰ KRZEMIEŇSKA, Barbara. *Břetislav I.: Čechy a střední Evropa v první polovině XI. století*. Praha: Garamond, 1999, s. 108. ISBN 80-901760-7-0.

¹²¹ ŽEMLIČKA, Josef. *Přemyslovci: jak žili, vládli a umírali*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2005, s. 237. ISBN 80-7106-759-8.

jakékoliv pochybnosti o legitimitě budoucího knížete.¹²² Oldřich, jenž si byl nebezpečnosti celé situace velice dobře vědom, vnímal Břetislava jako svého právoplatného nástupce. Svého syna tak také vychovával. Tvrdá výchova, disciplína, přítomnost při správě země, politických jednáních a umění války učinili z Břetislava skutečného panovníka, jenž dovednosti a znalosti z dětství a dospívání později mnohokrát po dobu své úspěšné vlády zúročil.¹²³ Dle regulí kanonického práva by Přemyslovci oficiálně vymřeli již Boleslavem III. Ryšavým, zemřelým roku 1037 v polském zajetí, de facto se tak rod Přemyslovců v důsledku Oldřichova morálního poklesku nejen, že zachoval, nýbrž se za knížete Břetislava stal jedním z nejmocnějších evropských rodů.¹²⁴

Oldřich a Božena dožili společně. Oldřich zemřel při hostině roku 1034, Božena dle posledního zápisu Kosmy až roku 1052. Kosmas se o Boženě dále nezmiňuje, pravděpodobně se držela v ústraní. Tajemstvím tak zůstává, jak Božena pohlížela na Oldřichovo vládou, jak hodnotila jeho mnohdy kruté činy. Nesporné je, že prostá Božena byla Oldřichovi nesmírně loajální ženou, která svému muži zůstala po boku až do jeho smrti. Tím však význam role Boženy není zcela vyčerpán, jednalo se o ženu, která v českých dějinách sehrála zcela klíčovou úlohu. Ženu, která zachránila celou Přemyslovskou dynastii. Božena Oldřicha přežila o celých 18 let. Po jeho smrti byla podporovnou svému synovi Břetislavovi, po jehož boku spočívala po téměř celou dobu jeho úspěšné vlády. Břetislav, který svoji matku miloval natolik, že po její smrti učinil dar boleslavským kanovníkům na počest její památky, zemřel o pouhé tři roky později, roku 1055.¹²⁵

¹²² KRZEMIENSKA, Barbara. *Břetislav I.: Čechy a střední Evropa v první polovině XI. století*. Praha: Garamond, 1999, s. 91. ISBN 80-901760-7-0.

¹²³ Tamtéž, s. 117 - 118.

¹²⁴ ŽEMLIČKA, Josef. *Přemyslovci: jak žili, vládli a umírali*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2005, s. 11. ISBN 80-7106-759-8.

¹²⁵ Tamtéž, s. 162 - 163.

3.2 Břetislavovo dětství a dospívání

Dětství knížete Břetislava, podobně jako dětství jiných raně feudálních knížat, pro historiky zůstává obestřeno tajemstvím. Víme však, že se Břetislav poměrně brzy podílel na vládě svého otce, a to správou Moravy, kterou roku 1019 dobyl Oldřich z polského držení. Břetislav se narodil okolo roku 1002, a tak v době, kdy Oldřich získal Moravu zpět a svěřil ji synovy do správy bylo Břetislavovi okolo osmnácti let.¹²⁶ Někteří historikové se domnívají, že pravým důvodem vyslání Břetislava na Moravu byla Oldřichova snaha o uklidnění poměrů poté, co se jeho syn dopustil do té doby zcela nemístného činu, a to únosu své budoucí ženy ze Schweinfurtského kláštera.¹²⁷ Pro Čechy mělo znovuzískání Moravy důležitý, nejen kulturní, význam. Morava byla vnímána jakožto odkaz na dědictví Velké Moravy, v níž můžeme spatřovat samotný počátek českého státu. Znovudobytí Moravy z polského držení tak česká knížata považovala za klíčové pro obnovení státní suverenity. Otázka obnovení české státnosti však nebyla jediným důvodem pro znovuzískání moravského území. Získání nového území zpravidla znamenalo získání nových zdrojů zisku, a s tím spojené uspokojení členů knížecí družiny prostřednictvím vyplacení podílů na kořisti. Spolu s rostoucí expanzivní politikou stávajících i nově vzniklých státních útvarů obklopujících české země, se snižovala možnost dobytí nového území, a tím i možnost realizace dosavadního způsobu odměňování členů knížecí družiny za jejich věrnou službu. Otázka věrnosti mnoha družiníků však úzce souvisela se schopností panovníka vyplácet podíly na zisku, jenž jim náležely. Tuto nepříjemnou skutečnost si Oldřich velice dobře uvědomoval, a tak získání nových zdrojů zisku alespoň dočasně ulevilo jeho obavám. Neudržitelný způsob odměňování členů knížecí družiny změnil již Oldřichův syn Břetislav, jenž systém podílu na kořisti přeměnil v systém výsluh v podobě dočasného přidělování knížecí půdy do držby členům knížecí družiny. Břetislav tímto krokem sice zažehnal krizi v podobě závislosti na expanzivním způsobu vlády, nicméně se zasadil o počátek zrodu silné pozemkové šlechty, a s ní spojenou problematiku feudální rozdrobenosti, nemluvě o zřízení údělných

¹²⁶ MOUČKOVÁ, Miroslava. *Za časů přemyslovských knížat*. Praha: Daryl, 2006, s.111. ISBN 80-901430-6-7.

¹²⁷ ŽEMLIČKA, Josef. *Přemyslovci: jak žili, vládli a umírali*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2005, s. 64 - 65. ISBN 80-7106-759-8.

knížectví, která ji výrazně podporovala.¹²⁸ Břetislav se na Moravě prokázal jako schopný správce. Na území Moravy vybudoval soustavu nových hradů, kterou propojil s hrady stávajícími a obsadil ji početným úřednickým aparátem. Položil tak základ moravské hradské správě. Mezi hrady, které ji tvořily tak patřil například hrad v Olomouci, Brně, Znojmě, Dolních Věstonicích či v Hodoníně.¹²⁹ Řádná správa Moravy však nebyla jedinou Břetislavovou předností, v roli správce projevil mimořádné vladařské schopnosti, a v neposlední řadě se zde naučil uherským bojovým taktikám, které později úspěšně uplatnil v boji proti Maďarům, kteří ohrožovali jím spravovanou Moravu.¹³⁰

Břetislav po otci nezdědil pouze vladařské schopnosti a bojovnou povahu, pořekadlu „jaký otec, takový syn“ dostal i při způsobu, jakým si opatřil manželku. Tou byla urozená Jitka ze Schweinfurtu, česky Svinibrodu. Jitka se narodila okolo roku 1003 do bohaté a vlivné rodiny. Otcem Jitky byl Jindřich ze Svinibrodu, významný markrabě severní bavorské marky pocházející z mocného rodu Babenberků. Ani původ Jitčiny matky nebyl zanedbatelný, nesla jméno Gerberga a byla příslušnicí rodu Švábů. Jitka měla dalších sedm sourozenců, z nichž nejznámější byl pravděpodobně Ota III. Bílý, vévoda švábský. Jitka ve svých necelých patnácti letech osiřela, nejprve ji zemřela matka a roku 1017 i otec.¹³¹ Osud Jitky se tak stal nejistým. Urozené mladé dívky v případě osiření zbývaly dvě možnosti, dobře se vdát či vstoupit do kláštera. Vzhledem k faktu, že Jitčiny rodiče před svou smrtí své dceři nestihli sjednat sňatek s adekvátním ženichem, byla Jitka umístěna do kláštera.¹³² Nenechme se však zmýlit tradiční představou studených klášterních zdí podobajících kamennému vězení, v němž jsou ženy povinny se celé dny modlit a studovat náboženské texty. V Jitčině případě se jednalo o rodinný klášter nacházející se nedaleko českých hranic, v severobavorském Svinibrodu. Do tohoto kláštera se umísťovaly urozené dívky, jímž se zde dostávalo řádného vychování a vzdělání. Kromě modliteb a studia náboženských textů, se zde dívky učily též domácím pracím, u nichž se očekávalo, že by jich měla být znalá každá

¹²⁸ KRZEMIÉŇSKA, Barbara. *Břetislav I.: Čechy a střední Evropa v první polovině XI. století*. Praha: Garamond, 1999, s. 63- 64. ISBN 80-901760-7-0.

¹²⁹ LUTOVSKÝ, Michal. *Po stopách prvních Přemyslovců*. Praha: Libri, 2008, s. 16 - 17. ISBN 978-80-7277-365-7.

¹³⁰ ŽEMLIČKA, Josef. *Přemyslovci: jak žili, vládli a umírali*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2005, s. 257. ISBN 80-7106-759-8.

¹³¹ BAUER, Jan. *Ženy z rodu Přemyslovců*. Frýdek-Místek: Alpress, 2012. Klokan (Alpress), s. 104 – 105. ISBN 978-80-7362-956-4.

¹³² ŽEMLIČKA, Josef. *Přemyslovci: jak žili, vládli a umírali*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2005, s. 206. ISBN 80-7106-759-8.

dobrá manželka, navíc se jim dostalo na tu dobu výjimečné dovednosti četby a psaní. Kromě výše zmíněného však klášter pro patnáctiletou dívku příliš rozptýlení nenabízel. I přes absenci světských aktivit lze konstatovat, že Jitka jakožto urozená panna v klášteře rozhodně netrpěla. Vyčkávala zde do okamžiku, než ji její nejbližší příbuzní naleznou vhodného ženicha.¹³³ V tu dobu však zdaleka nemohla tušit, jak se její osud bude vyvíjet.

Souběžně s Břetislavovým dospíváním rostla Oldřichova potřeba synovi obstarat řádnou manželku. Jak Oldřich, tak i samotný Břetislav si plně uvědomovali, že v tomto ohledu jsou zranitelní, neboť Břetislav jakožto syn nelegitimní, zrozený mimo manželství, navíc z prosté ženy, by se za normálních okolností (tedy za existence dalších mužských dědiců, jenž by byli pokračovateli rodu Přemyslovců) nemohl o žádnou urozenou ženu řádně ucházet. Nicméně žádný jiný mužský potomek, jenž by se stal pokračovatelem rodu mimo Břetislava nebyl, a tak nezbyvalo nic jiného než vyjednávat.¹³⁴ Nalezení vhodné nevěsty bylo politickou otázkou, ve středověku platilo nepsané pravidlo, a to že se sňatkem s urozenou ženou zvyšuje prestiž panovníka, pokud navíc nastávající pochází z renomovaného rodu, zvyšuje se též jeho legitimita v nároku na trůn. Tento fakt byl znám též Oldřichovi, jeho snahou tak bylo Břetislavovi obstarat urozenou nevěstu, jež by přivřela oči nad okolnostmi jeho narození. A tak, když se tu objevil urozený sirotek nacházející se opuštěný za zdmi kláštera v blízkosti hranic Čech, dlouho neváhali a chopili se příležitosti.¹³⁵

V Kosmově kronice české nalezneme dlouhé pasáže věnované pouze Břetislavovi. Z nich je zřejmé, že Břetislav patří do pomyslné sbírky Kosmových oblíbenců, své čestné místo tak zaujímá například vedle knížete Boleslava II. Pobožného. Břetislava popisuje jakožto jedince věku jinošského, krácejícího od ctnosti ke ctnosti. Neopomíná ani jeho tělesnou krásu, Břetislav byl dle Kosmy mladíkem silným, ztepilým a nadaným krásnou postavou. V neposlední řadě též vyzdvihuje morálně volní vlastnosti, Břetislavovu moudrost či statečnost. Onu zmiňovanou statečnost Břetislav zcela jistě potřeboval k realizaci zamýšleného činu, jímž byl únos urozené panny z kláštera. A tak jak Kosmas ve své kronice popisuje, „*tedy Břetislav, z jinochů nejkrásnější a hrdina nejudatnější, slyše*

¹³³ BAUER, Jan. *Ženy z rodu Přemyslovců*. Frýdek-Místek: Alpress, 2012. Klokán (Alpress), s. 105. ISBN 978-80-7362-956-4.

¹³⁴ Tamtéž, s. 113.

¹³⁵ ŽEMLIČKA, Josef. *Přemyslovci: jak žili, vládli a umírali*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2005, s. 108. ISBN 80-7106-759-8.

z mnohých vyprávění o neobyčejné kráse, ušlechtilosti a urozeném původu řečené dívky, nedovedl ovládnouti svého ducha a jal se v srdci přemýšlet, má-li se pokusiti unést ji mocí či se o ni řádně ucházeti. Ale rozhodl se raději mužně jednati než se schýliti k pokorné prosbě šíji.“ Břetislav byl mužem činu, jak zamýšlel, tak konal. Roku 1021 povolal svoji družinu věrných bojovníků, jímž nařídil, aby jeho totožnost při činu nikterak neprozrazovali a chovali se k němu jako k jednomu z nich. Sedm dlouhých dní jim dle kronikáře Kosmy trvala cesta ke klášteru. A když sedmý den dorazili do vytouženého místa, obyvatelé kláštera nic netušíc otevřeli knížeti a jeho družině bránu a přijmuli je za své hosty.¹³⁶ Břetislav si klášter důkladně prohlížel, snažil se vymyslet, jak Jitku co nejrychleji nalezne a unese, brzy mu však došlo, že na to, aby mu klášter vydal dívku dobrovolně, nemá dostatečný počet bojovníků. Štěstěna však byla na jeho straně, Břetislav se svou družinou dorazil do kláštera v době svátku, při němž dívky vycházejí z klauzury. Mezi vycházejícími dívkami spatřil Jitku, ani na okamžik nezaváhal, zmocnil se jí a co nejrychleji jak dovedl prchal pryč ze zdí kláštera. Cestu na útěku mu však zatarasila brána, přes níž byl napjat silný řetěz, údajně tlustější než mlýnský provaz, pro běžného smrtelníka značná komplikace, nikoliv však pro Břetislava, jenž ze své pochvy vytasil ostrý meč, přetnul řetěz jako stéblo trávy a utíkal hlava nehlava, nehledíc na své druhy, jenž zanechal napospas osudu klášterním strážím. Opuštěná družina, netušíc o jeho plánu, odpočívala po dlouhé cestě ve stanech, kde na ně udeřili klášterní strážé a jak praví Kosmas: „jedněm oči vyloupali a nosy uřezali, jiným ruce a nohy uťali, a jen kníže s několika málo muži a unesenou pannou stěží unikli v noční temnotě.“¹³⁷ Břetislav prchající s Jitkou v náručí před následky svého činu v krátkosti pozdravil v Čechách otce, a poté zamířil na Moravu. Realita byla však spíše taková, že poté, co se Břetislav Oldřichovi pochlubí svou nastávající ženou, ho Oldřich raději odsune mimo centrum dění, pověří ho správou čerstvě dobyté Moravy, tak aby minimalizoval případné následky synova činu. Jak pravil kronikář Kosmas: „aby nebyla dána Němcům důvodná záminka vinit Čechy jaksí z bezpráví.“¹³⁸ Na tomto místě je vhodné poznamenat, že únos urozené panny z kláštera byl ve středověku přísně odsuzován a ze strany církve považován za těžký hřích, nicméně nejednalo se pouze o morálně zavrženíhodný čin, nýbrž i závažný zločin. Dalo by se tak očekávat, že únos Jitky ze svinibrodského kláštera bude mít

¹³⁶ KOSMAS. *Kosmova kronika česká*. Přeložil Karel HRDINA, přeložil Marie BLÁHOVÁ. V Praze: Československý spisovatel, 2012, s. 71. ISBN 978-80-7459-110-5.

¹³⁷ Tamtéž, s. 72.

¹³⁸ Tamtéž, s. 72.

své důsledky. Opak je však pravdou, Břetislavův nestoudný a morálně nepřijatelný čin žádnou odezvu nevyvolal a Břetislava nikdo nepotrestal, a to překvapivě ani Jitčín bratr. Jak je to možné? V úvahu přicházejí dvě varianty. Tou první je, že k únosu Jitky nikdy nedošlo a jedná se o výplod kronikářovi fantazie. Snahu o vykreslení Břetislava jakožto hrdiny, který se probouje pevnými zdmi klášterní pevnosti, odkud zachrání svoji lásku, krásnou Jitku, s níž se ožení, a která mu za odměnu porodí pět synů. Jednoduše řečeno takový příběh, pro který se zapomene na Oldřichův poklesek, a jenž zastíní Břetislavův nemanželský původ, jakož i skutečnost, že by se Břetislav o Jitku pro svůj původ pravděpodobně nemohl ucházet standardním způsobem v podobě řádných námluv. K újmě věrohodnosti celého příběhu stojí též Kosmova historická nepřesnost v podobě záměny Jitčíných rodinných příslušníků. Kosmas za otce Jitky označuje Otu Bílého, ve skutečnosti však byl Ota Jitčín bratr. I přes Kosmův omyl se však tato varianta nejeví jako příliš reálná. Pravděpodobněji působí domněnka historika Petra Bauera. Ten se domnívá, že v celé záležitosti měl být zainteresován císař Jindřich, který motivován snahou o upevnění lenního vztahu českých zemí a Svaté říše římské založeného Oldřichovým přijetím země v léno, a jenž se však nevztahoval na nově dobyté území Moravy, měl bratrovi Jitky slíbit za nevměšování se do celé záležitosti švábské vévodství. Břetislav se v důsledku svého původu nemohl o Jitku ucházet oficiální cestou. Nicméně pokud si Břetislav zvolí cestu neoficiální, Ota do celé situace nijak nezasáhne. Vzhledem k tomu, že Břetislav pojme Jitku právoplatně za ženu, nehrozí ani, že by Jitčina pověst utrpěla na újmě. Celý plán zněl vítězně pro všechny zúčastněné strany. Břetislavovi přála štěstěna obdobně jako jeho otci Oldřichovi, jenž si prosadil na úkor existujícího manželství soužití s prostou ženou. Jenomže tento romanticky znějící příběh mohl skončit tragicky. Jak jsem již zmínila výše, únos urozené panny z kláštera byl závažným zločinem a těžkým hříchem, které ho se nedopouštěl jen únosce, ale i unešená panna. Presumpce zneuctění zkazila vyhlídky mladé panně na řádný sňatek, únosce mohl vrátit čest unesené toliko tím, že se s ní sám oženil, čímž zabránil případným nechtěným následkům zneuctění v podobě narození nemanželských dětí. Nutno dodat, že únosce se s pannou často ani nestačil oženit, ještě před sňatkem zemřel či lépe řečeno byl usmrcen. Zneuctění panny se totiž trestalo smrtí viníka, ať už zavražděním ze strany příbuzných či jako trestní sankce uložená v soudním řízení. Byl-li viníkem urozený šlechtic, pak zemřel rukou kata formou dekapitace. Jednalo-li se o pouhého poddaného, vzala mu život oprátka. Po smrti únosce byla zneuctěná žena de facto

neprovdatelná, jediným jejím východiskem byl klášter. Nicméně nikoliv takový, v němž před svým únosem nějakou dobu pobývala Jitka, nýbrž kamenné vězení, za jehož zdmi se zneuctěná kála do té doby, dokud sama nezemřela. Naštěstí pro Břetislava se však nenašel nikdo, kdo by se ho jal potrestat, sňatek tak byl zřejmě dohodnutý již předem a únos byl jeho nezbytnou součástí.¹³⁹

Otázkou zůstává, jak na celou záležitost pohlížela Jitka? Vzpírala se svému únosci či šla dobrovolně? Šla-li dobrovolně, motivovala ji láska, strach či fádnot klášterního života, která ji donutila podvolit se únoscově vůli? Pro Břetislava byla Jitka údajně láskou na první pohled. Vždyť ji nikdy naživo neviděl, znal ji snad pouze z popisu, na základě, něhož ji poznal mezi tolika ostatními dívkami, jež žily za zdmi svinibrodského kláštera. Jitčin pohled na celou záležitost se zřejmě nikdy nedozvíme, neboť dějiny zpravidla nejsou vyprávěny ženskými ústy. Nesporné však je, že Jitka jakožto manželka obstála skutečně velmi dobře, nejen že Břetislavovi porodila pět zdravých synů, ale též se spolupodílela, a tím pádem nesla zásluhy, na jeho úspěšné vládě. Za zmínku stojí například uzavřené příměří mezi Břetislavem a Jindřichem III., jenž díky Jitčíným mocným říšským kontaktům mělo pro poraženého Břetislava důstojný charakter, a jenž vyústilo v pozdější spojenectví. Jitka se však příliš harmonického stáří nedočkala a závěr jejího života nebyl příliš šťastný. Po smrti Břetislava na knížecí trůn dle pravidel seniorátu nastoupil nejstarší z Břetislavových synů Spytihněv, jehož kmotrem byl samotný císař Konrád II.¹⁴⁰ Spytihněv II. ihned poté, co se chopil vlády, nechal ze země vyhnat Němce, včetně své německé matky, pro kterou neplatila žádná výjimka. Dle Kosmy měli Němci na opuštění země pouze tři dny. Jitka, která synovu křivdu těžce nesla, se uchýlila do Uher, kde se v postarším věku údajně vdala za uherského krále Petra. Kosmas označuje Jitčin sňatek za pohanu nejen jejího syna, ale též všech Čechů.¹⁴¹ Kosmas však Jitce pravděpodobně ukřivdil, neboť dle historiků je vysoce nepravděpodobné, že by se Jitka za Petra, který byl v roce 1046 svržen, oslepen a uvězněn, skutečně vdala. Otázkou tak zůstává, proč by se Kosmas pokoušel Jitku očernit. Pravděpodobně za to mohl Jitčin německý původ, který se Kosmovy, jenž ve své kronice mnohokrát kritizoval německou rozpínavost vůči českým zemím, příliš nezamlouval. Jitka v uherském vyhnanství dožila, zemřela 2. listopadu roku 1058,

¹³⁹ BAUER, Jan. *Ženy z rodu Přemyslovců*. Frýdek-Místek: Alpress, 2012. Klokan (Alpress), s. 11-13. ISBN 978-80-7362-956-4.

¹⁴⁰ Tamtéž, s. 114.

¹⁴¹ KOSMAS. *Kosmova kronika česká*. Přeložil Karel HRDINA, přeložil Marie BLÁHOVÁ. V Praze: Československý spisovatel, 2012, s. 107. ISBN 978-80-7459-110-5.

tři roky po svém choti Břetislavovi. Zpět do českých zemí ji nechal převézt až její druhorozený syn Vratislav, který ji následně pohřbil v rotundě sv. Víta po boku jejího milovaného chotě Břetislava.¹⁴²

3.3 Počátky Břetislavovi vlády

Vláda knížete Břetislava trvala dlouhý 20 let. Břetislav byl nesporně jedním z nejúspěšnějších českých knížat, za jehož vlády Čechy prosperovaly, expandovaly, a v neposlední řadě se staly silným a respektovaným mocenským útvarem. Břetislav své vladařské a velitelské schopnosti projevil již za vlády svého otce, knížete Oldřicha. Vladařské schopnosti projevil při správě Moravy, na níž vybudoval hradskou soustavu, jejíž chod zabezpečoval početný úřednický aparát. Mimořádně schopným velitelem se Břetislav osvědčil roku 1031 při úspěšném vojenském tažení do Uher, za nějž sice Břetislav získal uznání, avšak jenž prohloubilo krizi mezi říší a Čechami. Nicméně začněme popořadě.

Roku 1024 umírá císař Jindřich II., na uvolněný německý trůn usedá Konrád II., jehož nastolením dochází ke změně vládnoucí dynastie, starou otonskou dynastií nahrazuje dynastie zcela nová, a to francká, jinak označovaná též jako sálská. Jak jsem již zmínila výše, přerod staré dynastie v dynastii novou sebou přináší značná rizika. I z tohoto důvodu lze konstatovat, že Konrádův postoj k českým zemím byl v počátcích jeho vlády značně lhostejný. Zjednodušeně řečeno, Konráda natolik zaměstnávaly vnitropolitické záležitosti, že mu pro zahraniční politiku, především tu východní, nezbyval prostor. To se však postupem času změnilo, společně se stabilizací jeho vnitropolitického postavení nadešel čas na upevnění jeho říšské pozice, tudíž i na realizaci východní politiky říše. Roku 1030 Konrád již jako císař poměrně překvapivě zorganizoval vojenské tažení proti uherskému králi Štěpánovi, s nímž měl do té doby kladné vztahy.¹⁴³ S početnou armádou se mu podařilo přejít hranice Uher a dojít až k Rábu, kde byl donucen se v důsledku kolapsu většiny svých vojáků způsobeným úmorným vedrem, nedostatkem potravin a celkovým vyčerpáním otočit a navrátit zpět do své domoviny. Cesta zpět se však ukázala být o to horší, že byli pronásledováni Štěpánovými vojáky, kteří nejen že si ústup vyčerpaného nepřítele krutě vychutnali, ale po cestě též stihli vyplenit Vídeň.

¹⁴² BAUER, Jan. *Ženy z rodu Přemyslovců*. Frýdek-Místek: Alpress, 2012. Klokán (Alpress), s. 115. ISBN 978-80-7362-956-4.

¹⁴³ LUTOVSKÝ, Michal. *Po stopách prvních Přemyslovců*. Praha: Libri, 2008, s. 17. ISBN 978-80-7277-365-7.

Vojenské tažení do Uher Konráda vyčerpalo natolik, že namísto odvetného útoku zvolil cestu míru, jenž s Maďary uzavřel roku 1031.¹⁴⁴

Břetislav si maďarskou hrozbu velice dobře uvědomoval, vždyť uherský stát se rozprostíral v těsné blízkosti jím spravované Moravy a nedávno vyplněná Vídeň nebyla daleko. Rozhodl se příliš neotálet a zahnat vzrůstající obavy z útoku maďarských vojsk. Reakcí na potencionální ohrožení moravského území bylo Břetislavovu uherské tažení uskutečněné roku 1031.¹⁴⁵ Břetislav se svým vojskem došel až k hradu Ostřihomu. Výsledkem vojenské výpravy byla dle kronikáře Kosmy drtivá porážka Uhrů a vyplnění jejich země.¹⁴⁶

Vojenský úspěch Břetislava ostře zasáhl na cti poraženého císaře Konráda. Vždyť Břetislav byl pouhý správce moravského území, knížetem byl stále jeho otec Oldřich. Jak je tedy možné, že zatímco vojsko císaře bylo donuceno před Maďary potupně utíkat, pak vojsko pouhého správce Moravy Maďary v jejich vlastní zemi drtivě porazilo? Břetislav měl oproti Konrádovi nespornou výhodu. Nebyl pouze nadaným vojenským velitelem, ale v důsledku svého správcování na Moravě byl znalý maďarské bojové taktiky. Byl obeznámen nejen se silnými stránkami maďarského válečnictví, ale zvláště pak i s těmi slabými. Tato znalost byla zcela jistě důležitým předpokladem jeho úspěchu, zajistila mu drtivé vítězství a všeobecné uznání.¹⁴⁷ Vítězství nad Uhrami však pro české země nemělo zdaleka tak příznivé důsledky, jak by se dalo očekávat. Eliminovalo sice bezprostředně hrozící nebezpečí v podobě maďarských nájezdů, nicméně se stalo živnou půdou pro narůstající konflikt českých zemí s říší. Nebyla to pouze Konrádova pýcha, jenž byla Břetislavovým vítězstvím dotčena, narušen byl též vztah mezi ním a Oldřichem. Konrád totiž považoval Břetislavovo tažení proti Uhrám za skrytý tah Oldřicha. Konrád se domníval, že pravým důvodem Břetislavova uherského tažení byla realizace Oldřichovi zahraniční politiky, motivem pak snaha o získání vlivu v Uhrách.¹⁴⁸ Výsledkem celé záležitosti bylo Oldřichovo uvěznění. Po jeho propuštění roku 1034 se Konrád pokusil o politický diktát nad Čechami tím, že

¹⁴⁴ KRZEMIENSKA, Barbara. *Břetislav I.: Čechy a střední Evropa v první polovině XI. století*. Praha: Garamond, 1999, s. 146 -147. ISBN 80-901760-7-0.

¹⁴⁵ LUTOVSKÝ, Michal. *Po stopách prvních Přemyslovců*. Praha: Libri, 2008, s. 17. ISBN 978-80-7277-365-7.

¹⁴⁶ KOSMAS. *Kosmova kronika česká*. Přeložil Karel HRDINA, přeložil Marie BLÁHOVÁ. V Praze: Československý spisovatel, 2012, s. 74. ISBN 978-80-7459-110-5.

¹⁴⁷ ŽEMLIČKA, Josef. *Přemyslovci: jak žili, vládli a umírali*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2005, s. 257. ISBN 80-7106-759-8.

¹⁴⁸ KRZEMIENSKA, Barbara. *Břetislav I.: Čechy a střední Evropa v první polovině XI. století*. Praha: Garamond, 1999, s. 157. ISBN 80-901760-7-0.

fakticky rozhodnul o dělbě moci ve státě mezi Oldřichem a Jaromírem. V jeho snahách o narušení státní svrchovanosti však příliš dlouho neuspěl. Oldřich poháněný pomstou, brzy po svém propuštění oslepil svého bratra Jaromíra, čímž ho de facto diskvalifikoval, vyhnal svého syna Břetislava, a opět se absolutistky chopil moci ve státě. Tímto počinem dal Konrádovi najevo, že český kníže není říšským vazalem, a je třeba ho vnímat jakožto panovníka suverénního státu. Poté, co se Oldřich znovu chopil moci, Konrád již do českých záležitostí až do své smrti nezasahoval.¹⁴⁹

Oldřichova samovláda neměla dlouhého trvání, ještě téhož roku 1034 na podzim umírá osamocen u hodovní tabule. Předáci země dlouze nevyčkávali a na knížecí trůn povolali Jaromíra. Ten, jakmile dorazil do Prahy, uspořádal Oldřichovi pohřeb, na němž dle kronikáře Kosmy odpustil bratrovi všechny jeho křivdy tak, aby jeho duše v pokoji spočinout mohla.¹⁵⁰ Dle nepsaných pravidel nástupnictví stojících na principu seniorátu měl nárok na knížecí trůn vždy nejstarší mužský potomek rodu Přemyslovců. Oldřich, jenž pravidla seniorátu porušil, právě zemřel a po nejstarším ze tří bratrů, Boleslavovi III. Ryšavém, se obrazně řečeno slehla zem, de facto však umíral v Polském zajetí. Nástupnické právo tak opět svědčilo ve prospěch Jaromíra. Tato jeho další epizodní vláda však trvala velmi krátce. Důvodem jejího krátkého trvání byl především Jaromírův nepříznivý zdravotní stav. Bratry zmrzačený, životem unavený, starý panovník sebou nepřináší nejpříznivější vyhlídky pro budoucnost země, čehož si byl ostatně vědom i samotný Jaromír. V návaznosti na tuto skutečnost se Jaromír vzdal svého nároku na knížecí trůn ve prospěch mladého, silného a ambiciózního Břetislava, jenž v té době v důsledku Oldřichova vyhnání pobýval mimo území Čech.¹⁵¹ Břetislav byl za účelem jeho nastolení povolán zpět do Čech. Průběh celého nastolovacího procesu velmi důkladně popisuje kronikář Kosmas. I přesto, že si Kosmas pravděpodobně valnou část nastolovacího procesu domyslel k obrazu svému, především pak epický projev Jaromíra, poskytuje nám jeho popis celé události alespoň hrubé obrysy toho, jakým způsobem probíhalo samotné nastolení Břetislava za panovníka nejen Čech, ale též Moravy. Kosmas celou událost líčí jakožto úžasnou a velkolepou podívanou,

¹⁴⁹ KRZEMIEŇSKA, Barbara. *Břetislav I.: Čechy a střední Evropa v první polovině XI. století*. Praha: Garamond, 1999, s. 182. ISBN 80-901760-7-0.

¹⁵⁰ KOSMAS. *Kosmova kronika česká*. Přeložil Karel HRDINA, přeložil Marie BLÁHOVÁ. V Praze: Československý spisovatel, 2012, s. 75. ISBN 978-80-7459-110-5.

¹⁵¹ KRZEMIEŇSKA, Barbara. *Břetislav I.: Čechy a střední Evropa v první polovině XI. století*. Praha: Garamond, 1999, s. 172. ISBN 80-901760-7-0.

jejíž okázalost měla okamžiku zajistit věčnost v podobě dochovanosti příběhu v paměti lidí, jenž se bude předávat z generace na generaci. Břetislav je veden strýcem Jaromírem ke kamennému stolci za zpěvů Kyrieleison. Shromážděnému lidu, jenž se snaží dostat co nejlíže ke knížeti jsou házeny mince tak, aby raději mince sbíral, než se na knížete tlačil. Poté, co Břetislav usedá na knížecí stolec, se rozhostí ticho. Jaromír držíc svého synovce za pravou paži zvolá: „*Hle, váš kníže,*“ načež se mu dostane trojnásobné odezvi: „*Kyrieleison.*“ Jaromír pokračuje proslovem, určeným především těm, „*o nichž věděl, že jsou zvláště ve zbrani mocní, ve věrnosti stálí, v boji udatní a bohatstvím vynikající,*“ tj. významným předákům země. Ve svém proslovu zmíní nepřízeň osudu, pro níž se vzdal nároku na knížecí stolec, a vyzve předáky, aby přijali Břetislava za svého knížete, aby mu byli poslušni a věrnost mu zachovávali. V neposlední řadě též apeluje na samotného Břetislava, aby předáky země ctil jako otce a miloval jako bratry, a dle potřeb z nich učinil své rádce. Tím však pomyslný Jaromírův proslov zdaleka nekončí. Závěrem své řeči praví: „*Těmto poruč hrady a lid ke správě, neboť jimi země česká stojí i stála a státi bude na věky.*“ V tomto Kosmově zápisu lze spatřovat reálnou sílu velmožů, předáků země, ale též základ hradské správy i pozemkové šlechty. Situaci, v níž je kníže nastolen a vládne pouze z vůle předáků, skutečných držitelů moci ve státě.¹⁵² Komplexní pohled na problematiku vztahů mezi Jaromírem a předáky země podává historička Barbara Krzemieńská. Ta se jednak vyjadřuje k samotné osobě knížete Jaromíra, kterého popisuje jako panovníka postrádající velikost, osobu nikoliv osobnost, jenž byl pouhým pěšákem, loutkou v rukách jiných hráčů, ať už předáků země či Němců. Tak či onak, jednalo se panovníka, jenž během své vlády realizoval plány jiných, mocnějších osob. O to výrazněji vyzdvihuje význam jeho posledního kroku coby českého knížete, jímž bylo vzdání se nároku na knížecí trůn ve prospěch Břetislava. Tento čin, jímž Jaromír upřednostnil zájmy českých zemí před vlastní důležitostí, Krzemieńská považuje za gesto hodno skutečného vladaře.¹⁵³ Krzemieńská dále dodává, že přesně takový panovník, jakým byl Jaromír, zcela vyhovoval zájmům velmožů. Submisivní, slabý panovník, jenž je plně závislý na jejich podpoře. Nicméně situace v Čechách se během doby, kterou Jaromír strávil v zahraničí změnila. Zásluhy na tom měl zcela jistě jeho bratr Oldřich, jenž byl pravým opakem Jaromíra. Oldřich byl suverénní, ambiciózní

¹⁵² KOSMAS. *Kosmova kronika česká*. Přeložil Karel HRDINA, přeložil Marie BLÁHOVÁ. V Praze: Československý spisovatel, 2012, s. 76. ISBN 978-80-7459-110-5.

¹⁵³ KRZEMIEŃSKA, Barbara. *Břetislav I.: Čechy a střední Evropa v první polovině XI. století*. Praha: Garamond, 1999, s. 173 - 174. ISBN 80-901760-7-0.

panovník, který se za účelem prosazení svých zájmů neobával dopustit činů nejen nemorálních, ale též mimořádně krutých, pokud jich bylo nezbytně třeba. Oldřich byl panovníkem, jenž se dokázal vzepřít i císaři, rozcapení tuzemští velmoži pro něj tudíž nepředstavovali markantní problém. A obdobný přístup k velmožům zastával též Oldřichův syn Břetislav, který po otci zdědil nejen ctižádost, ale též bojovnost a odvalu. Břetislav držel moc pevně ve svých rukách a neměl sebemenší zájem na tomto způsobu vlády cokoliv měnit, ba naopak. Za jeho vlády dochází k téměř definitivnímu zániku staré rodové šlechty, jediným pozůstatkem její existence byli přeživší příslušníci rodu Vršovců, s nimiž se konečným způsobem vypořádá až roku 1108 kníže Svatopluk.¹⁵⁴

Břetislav si byl vědom toho, jak je důležité udržovat dobré vztahy s říší, proto se bezprostředně po svém nastolení v květnu roku 1035 sešel s říšským císařem Konrádem II. na sněmu v Bamberku. Tento sjezd byl svolán samotným císařem za účelem řešení lutické otázky.¹⁵⁵ Lutici, dříve němečtí spojenci, nyní nepřátelé, ohrožovali především Sasko a hrozilo, že celý konflikt propukne v otevřenou válku. Konrád se rozhodl proti vzbouřeným Luticům uspořádat vojenské tažení. Nacházel se však v oslabení, a to v důsledku absence vojenských oddílů z Bavorska, jenž s jeho svolením, zůstaly ve své domovině za účelem ochrany vlastního území. Konrádovou spásou byl Břetislav, jenž se na směnu rozhodl se svým vojskem přispět k vyřešení lutické otázky. S Konrádem se dohodli na společném vojenském tažení. Břetislav nepříslíbil pouhou přítomnost českých oddílů, ale sám se postavil do jejich čela. Tažení se uskutečnilo v létě roku 1035 a skončilo úspěchem císařských vojsk. Výhra však nebyla důležitá pouze pro Konráda, nýbrž i pro samotného Břetislava, který nejen, že dostal pověsti zdatného válečníka, ale též si, a to především, díky ní zajistil respekt ze strany samotného císaře.¹⁵⁶

Břetislavovu vládu lze již v jejích samotných počátcích charakterizovat jako pevnou, silnou, dravou, ale též uváženou a racionální. Břetislav zcela jistě nebyl panovníkem impulzivním, každý jeho krok coby vladaře byl předem promyšlený. Jednalo o vladaře odvážného, ambiciózního, snažícího se z každé vzácně se vyskytlé příležitosti vytěžit maximum. Nutno však podotknout, že za svoji úspěšnou

¹⁵⁴ KRZEMIEŃSKA, Barbara. *Břetislav I.: Čechy a střední Evropa v první polovině XI. století*. Praha: Garamond, 1999, s. 179 - 180. ISBN 80-901760-7-0.

¹⁵⁵ LUTOVSKÝ, Michal. *Po stopách prvních Přemyslovců*. Praha: Libri, 2008, s. 18. ISBN 978-80-7277-365-7.

¹⁵⁶ KRZEMIEŃSKA, Barbara. *Břetislav I.: Čechy a střední Evropa v první polovině XI. století*. Praha: Garamond, 1999, s. 182 - 184. ISBN 80-901760-7-0.

vládu nevděčí pouze své povaze a schopnostem, ale též přízni osudu. Ten mu byl především v počátcích jeho vlády nakloněn. Za jeho prvotními vladařskými úspěchy nesporně stojí též mimořádně příznivá vnitrostátní i mezinárodní situace. Pokud bychom správně předpokládali, že se Břetislav skutečně narodil okolo roku 1002, pak se knížetem stal ve svých 33 letech. Vzhledem k tomu, že zletilosti se v dobách středověkých dosahovalo již dovršením šestnáctého roku života, lze konstatovat, že se Břetislav ujal vlády s neopomenutelnými životními zkušenostmi. Byl však panovníkem stále relativně mladým, silným, těšícím se dobrého zdraví. Už jen tyto předpoklady zajišťovaly v tak nejistých dobách, jakým bylo období raně feudálního státu, alespoň určitou míru jistoty a stability. Další skutečností posilující jeho knížecí postavení byla absence jakéhokoliv jiného dospělého mužského příslušníka rodu Přemyslovců, potenciaálního konkurenta v boji o knížecí stolec. Vitalita mládí a absence konkurentů v boji o trůn však nebyla zdaleka jediným esem v rukávu mladého panovníka. Nesporně významnou, možná právě nejdůležitější Břetislavovou výhodou coby čerstvého panovníka byl fakt, že se mu podařilo ještě před samotným nastolením na knížecí stolec zplodit mužského dědice, jenž nesl jméno Spytihněv, a který v době otcova nástupu na trůn dosáhl věku 4 let, a tím zajistit kontinuitu přemyslovského rodu, která jde v ruku v ruce s udržením pokojného stavu v Čechách i na Moravě. Pomyslnou třešničkou na dortu byl urozený původ jeho ženy Jitky, která disponovala důležitými říšskými kontakty. Takto mimořádně příznivou vnitrostátní situací se nemohl zdaleka chlubit téměř žádný z předchozích českých knížat. Výše zmíněné výhody již samy o sobě představovaly podstatnou dávku štěstěny. Břetislavovi však nebylo přáno pouze na úrovni vnitrostátních záležitostí, nýbrž i ve vnějších poměrech, tedy v oblasti zahraniční politiky.¹⁵⁷ Břetislav si za odvalu a pomoc v boji s Lutici vydobyl uznání od samotného říšského císaře Konráda II., s nímž měl vztahy natolik dobré, že se Konrád na přání Břetislava stal dokonce kmotrem jednoho z Břetislavových potomků.¹⁵⁸ Situace se pro české země vyvíjela obstojně též na straně východních sousedů. Původně silné státy bojovaly se svými vnitřními démony, v jejichž důsledku byly výrazně oslabeny. Stabilitu Břetislavem pokořeného uherského státu ohrožovaly nástupnické spory. Uherský král Štěpán zemřel roku 1038 a nezanechal po sobě žádného mužského dědice, jemuž by mohl předat korunu. Štěpánovým

¹⁵⁷ KRZEMIEŃSKA, Barbara. *Břetislav I.: Čechy a střední Evropa v první polovině XI. století*. Praha: Garamond, 1999, s. 181. ISBN 80-901760-7-0.

¹⁵⁸ BAUER, Jan. *Ženy z rodu Přemyslovců*. Frýdek-Místek: Alpress, 2012. Klokán (Alpress), s. 113 – 114. ISBN 978-80-7362-956-4.

nástupcem se stal jeho synovec benátský dóže Petr, kterého však lid ani předáci země příliš v lásce neměli. Ironií osudu je fakt, že to měl být právě onen Petr, za nějž se měla provdat Břetislavova milovaná žena Jitka, poté co ji po smrti jejího manžela vyhnal vlastní syn pro její německý původ ze země. Pro účely mé diplomové práce jsou však mnohem důležitější nepokoje v polském státě. Polsko v prvních letech Břetislavovi vlády zažívalo silné vnitřní nepokoje. V českých zemích nechvalně známý polský král Boleslav Chrabrý byl již dávno po smrti, ta zastihla i jeho syna Měška II., vlády se ujal Kazimír, kterého však v rámci převratu sesadili a ze země vypudili polští předáci. Z výše zmíněného vyplývá, že se Břetislav chopil vlády v ten nejlepší čas, situace nejen v Čechách, ale především u jeho jak západních, tak východních sousedů, mu umožnila realizovat úspěšnou nejen domácí, ale též zahraniční politiku.¹⁵⁹

3.4 Hnězdenská výprava

Mimořádně příznivý vývoj událostí nejen doma, ale též u zahraničních sousedů umožnil Břetislavovi realizovat jeho ambiciózní plány, jejichž provedení by za obvyklé situace bylo zvláště náročné a zcela jistě by zapříčinilo otevřenou válku se silným polským státem a odvetné kroky ze strany autorit křesťanské víry. Břetislav však nebyl panovníkem, jenž by se spokojil s pouhou přízní osudu zaručující mu komfortní způsob vlády. Dobře si byl vědom nestálosti pokojného stavu, jenž je pouhou iluzí. Mír je válkou zasloužený stav. Rozhodl se tak využít natolik vzácné příležitosti, jakou mu poskytovala vnitropolitická stabilita spojená se zahraniční krizí, k provedení bezpochyby riskantního počínu, jímž bylo vyplenění významné církevní metropole, polského Hnězdna. Hnězdenská vojenská výprava byla nesporně jednou z největších a nejodvážnějších výprav, kterou kdy jakýkoliv český kníže učinil. Nejednalo se však pouze o běžné vojenské tažení, nýbrž o podrobně promyšlený počín nesoucí symbolický význam. Počin, jenž spustil sled na něj nezbytně navazujících událostí, s nimiž se musel Břetislav po jeho realizaci vypořádat. V neposlední řadě má tato výprava nezpochybnitelný význam též pro mou diplomovou práci, a to vzhledem ke skutečnosti, že v rámci ní došlo k vyhlášení tzv. Hnězdenský dekret. I z tohoto důvodu ji bude z mé strany věnována zvláštní pozornost.

¹⁵⁹ KRZEMIEŃSKA, Barbara. *Břetislav I.: Čechy a střední Evropa v první polovině XI. století*. Praha: Garamond, 1999, s. 181 - 182. ISBN 80-901760-7-0.

O tom, že hnězdenská výprava zaujímá důležitou roli v historii české státnosti svědčí i fakt, že ji kronikář Kosmas věnoval ve své Kosmově kronice české mnoho prostoru, navíc se k ní v průběhu líčení pozdějších událostí mnohokrát s odkazem vracel. Kosmas uvedl, že poté, co si Břetislav dodatečně upevnil své postavení knížete, jal se následovat činy svých bojovných předků, které v jejich velikosti dokonce překonal. Břetislava častoval označením českých Achilleus, se sílou Samsona a moudrostí krále Šalamouna. Břetislav se dle Kosmy k polskému tažení odhodlal ve čtvrtém roce svého knížectví, tedy roku 1039, toto datum dokládají též současní historikové. Břetislav měl pro realizace válečného tažení do Polska ihned několik motivů. První motiv nebyl nikterak komplikovaný, byla jím prostá pomsta. Pomsta za útrapy, jichž se polský stát na tom českém v minulosti dopustil. Neradno však pomstychtivost podceňovat, pomsta je silnou emocí a hnací silou, na jejímž principu bylo, je a bude vykonáno mnoho krutostí. Též kronikář Kosmas hnězdenské výpravě přiznal především odvetný charakter. Konstatoval, že kníže Břetislav „uznal za nejlepší neodkládati naskytlou příležitost, jak by potíral své nepřátele, a dokonce se pomstil za příkoří, jichž se kdysi kníže Měšek dopustil na Čěších, a to co nejrychleji; a se svými se poradiv, rozhodl se na ně udeřiti.“¹⁶⁰ Druhým, primárním motivem, byla Břetislavova snaha učinit z Prahy církevní metropoli. Usiloval o založení samostatné církevní jednotky, povýšení pražského biskupství na arcibiskupství.¹⁶¹ K tomu mu měl posloužit druhý pražský biskup sv. Vojtěch, respektive jeho kosterní pozůstatky, které se nacházely právě v polském Hnězdně, konkrétně v hnězdenské katedrále, kam je nechal přivést Boleslav Chrabrý roku 997 poté, co mučedníkovi ostatky výměnou za zlato získal od pohanských Prusů. Vojtěchovi ostatky již jednou svému účelu posloužily, díky nim bylo Hnězdo povýšeno na arcibiskupství, což sebou přinášelo nejen kulturní rozkvet celého města, ale především v důsledku tisíců příchozích poutníků též příliv obrovského zisku. Jak tomu však v dějinách bývá, časy prosperity nemají dlouhého trvání, a jsou stavem spíše výjimečným, a tak jak byly světcovy ostatky pro Hnězdo symbolem rozkvetu, tak se o několik let později v rukou Břetislava staly též symbolem zkázy.¹⁶² Třetí motiv Břetislavova polského tažení úzce souvisel

¹⁶⁰ KOSMAS. *Kosmova kronika česká*. Přeložil Karel HRDINA, přeložil Marie BLÁHOVÁ. V Praze: Československý spisovatel, 2012, s. 86 - 87. ISBN 978-80-7459-110-5.

¹⁶¹ ŽEMLIČKA, Josef. *Přemyslovci: jak žili, vládli a umírali*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2005, s. 185. ISBN 80-7106-759-8.

¹⁶² LUTOVSKÝ, Michal. *Po stopách prvních Přemyslovců*. Praha: Libri, 2008, s. 94 - 95. ISBN 978-80-7277-365-7.

s otázkou úpravy poměrů mezi českým a polským státem a s otázkou státní suverenity. Vztahy mezi Čechy a Poláky se po celé období raného středověku nesly v duchu pořekadla „kdo z koho.“ Tu měl navrh polský stát, jenž obral o území stát český, tu si český stát vybojoval část území zpět spolu s nově získanými územními zisky na úkor polského státu. Boleslav Chrabrý využil nástupnických sporů synů Boleslava II. Pobožného a na trůn dosadil Vladivoje, po jehož smrti dokonce sám na krátké časové období ovládl český knížecí stolec. Oldřichovo získání Moravy z polského područí by mohlo být považováno za pomyslnou první vlaštovku v odvetné proti polské akci, v níž si český stát bere zpět to, co mu právem náleží. Břetislav se pokořením destabilizovaného polského státu stal knížetem z té řady českých knížat, mezi něž patřil též jeho otec, a za jejich vlády to byl právě český stát, kdo tahal za silnější konec provazu. V neposlední řadě byla motivem polského tažení taktéž vidina zisku v podobě přílivu levné pracovní síly, drahých kovů a jiných cenných předmětů.¹⁶³

Pomyslným impulsem pro uskutečnění celé výpravy bylo Břetislavovo vědomí o nepříznivé vnitropolitické situaci v Polsku. Původně silný polský stát se nacházel v krizi zapříčiněné absencí silného vladaře. Po smrti polského krále Boleslava Chrabrého a jeho syna Měška II. na oslabený trůn dosedl Měškův syn Kazimír. V době Kazimírova nástupu na polský trůn již bylo Polsko v troskách, bylo oslabeno jak zevnitř, tak i zvenku. Kombinace neúspěšné expanzivní politiky, lokálních lidových povstání, protikřesťanského hnutí a ambiciózních velmožů způsobila mocenský převrat, v rámci něhož došlo k sesazení Kazimíra a k jeho vyhnání ze země.¹⁶⁴ Kosmas se k celé události vyjadřuje následovně: „*Když byl toho času Kazimír, slavný kníže polský, odňat tomuto světu a jeho dva synové Boleslav a Vladislav se ještě jako nemluvňata kojili mlékem z prsů, mohli se Poláci nadíti jediné spásy v tom, když se dají na bídný útěk v různé strany.*“¹⁶⁵ Ze zmíněné ukázky vyplývá, že Kosmas Kazimíra považoval dokonce již za mrtvého a polský lid, jehož jediné východisko z celé situace představoval útěk ze země, za ztracený. Polský stát měl odjakživa bojovného ducha, Poláci byli zdatní válečníci, nicméně za dob Břetislavových bylo Polsko oslabeno, tudíž odvetný útok nepřicházel v úvahu. Břetislavovi přicházelo vhod též nepříznivé postavení Polského státu na

¹⁶³ KRZEMIEŃSKA, Barbara. *Břetislav I.: Čechy a střední Evropa v první polovině XI. století*. Praha: Garamond, 1999, s. 188 - 189. ISBN 80-901760-7-0.

¹⁶⁴ Tamtéž, s. 190 - 191.

¹⁶⁵ KOSMAS. *Kosmova kronika česká*. Přeložil Karel HRDINA, přeložil Marie BLÁHOVÁ. V Praze: Československý spisovatel, 2012, s. 87. ISBN 978-80-7459-110-5.

mezinárodní úrovni. Dobré vztahy Břetislava s říšským císařem Konrádem a fakt, že říše považovala polský stát za nepřítele zapříčinila jeho osamocení. A obdobně jako v případě únosu Jitky tu nebyl žádný silný politický hráč, jenž by Břetislava za jeho čin potrestal. Břetislav tak považoval riziko toho, že český vpád na polské území vyvolá na mezinárodní poli pro české země znepokojivé následky za téměř nulové. V tom se však, jak se dozvíme později, podstatně zmýlil.¹⁶⁶

V návaznosti na povědomí o polské situaci Břetislav již dlouze nevyčkával, využil nabízené příležitosti a rozhodl se jednat. Zmobilizoval vojsko a vydal pokyn k pochodu na polské Hnězdno. Celý proces zní jednoduše, nicméně ve skutečnosti tak jednoduchý zdaleka nebyl. Uskutečnit výpravu o velikosti té hnězdenské, vyžadovalo pevnou logistiku spočívající v náročné organizaci vojenské síly, zásobování v podobě dostatku potravin a vojenského materiálu, jakož i zajištění země v době knížecí nepřítomnosti. Důležité státnické otázky se projednávaly na dvorských sjezdech. Válečná a mírová problematika spadala do sdílené pravomoci knížete a předáků. To znamená, že o mobilizaci vojenských sil nerozhodoval kníže v rámci své výlučné pravomoci, potřeboval souhlas mocných předáků země, a to platilo i za dob vlády Břetislava, jenž se sice zbavil staré rodové šlechty, nicméně si však vytvořil de facto šlechtu novou, úřednickou. Příslušníci knížecí družiny se nacházeli rozprostřeni na hradech po celé zemi, kde byli za účelem zajištění bezpečnosti hradu a jeho okolí, přidělováni předákům coby správcům hradu. Je tedy zřejmé, že otázku hradní bezpečnosti, jakož i moc nad knížecí družinou drželi pevně v rukách jednotliví správci hradů, jenž byli důvěrně a podrobně informováni o vojenském potenciálu státu. Zjednodušeně řečeno, znali přesný počet bojeschopných jedinců, s nimiž může kníže v případě potřeby počítat.¹⁶⁷ K mobilizaci knížecí vojsk kronikář Kosmas uvedl, že Břetislav ihned poté, co vyhlásil své přísné nařízení: „*dal na znamení svého rozkazu po celé zemi české nositi provaz upletený z lýčí, na výstrahu, aby každý opozdilec, který by přišel do tábora po daném hesle, věděl zcela jistě, že bude takovým provazem oběšen na šibenici.*“¹⁶⁸ Takto svolávané vojsko se shromažďovalo do menších vojenských táborů nacházejících se nejprve v jednotlivých okrscích země, odkud se přesouvalo

¹⁶⁶ KRZEMIEŃSKA, Barbara. *Břetislav I.: Čechy a střední Evropa v první polovině XI. století*. Praha: Garamond, 1999, s. 192. ISBN 80-901760-7-0.

¹⁶⁷ Tamtéž, s. 199 - 201.

¹⁶⁸ KOSMAS. *Kosmova kronika česká*. Přeložil Karel HRDINA, přeložil Marie BLÁHOVÁ. V Praze: Československý spisovatel, 2012, s. 87. ISBN 978-80-7459-110-5.

do koncového shromaždiště nacházejícího se zřejmě poblíž polských hranic.¹⁶⁹ „*A když se pojednou v okamžení, shromáždili na jedno místo a do jednoho, táhl do země polské, zbavené svého knížete.*“¹⁷⁰ Jak popisoval Kosmas, odtud se vojsko vedené Břetislavem vydalo vstříc svému hnězdenskému cíli. Břetislavovo polské tažení se jako většina vojenských tažení odehrálo v létě, v období žní, jenž zaručovalo nejen příznivé povětrnostní podmínky, ale též především dostatek obživy pro početné vojsko. Jak vysvětluje historička Barbara Krzemińska: „*válka začínala živit vojsko až poté, kdy vstoupilo do osídleného prostoru, kde byly vesnice, obdělávané polnosti, dobytek, kde sedláci museli ponechat na místě alespoň část svých zásob.*“¹⁷¹ Do tohoto okamžiku se vojenská výprava musela spoléhat na vlastní důkladné zásobování. I z tohoto důvodu se letní čas jevil pro vojenské tažení jako ten nejschůdnější. Trasa hnězdenské výpravy čítala dva základní úseky v celkové délce 450 km. První úsek trasy vedl z Prahy do Vratislavi. Tento úsek čítal 270 km, a zřejmě se ho celé vojsko neúčastnilo, většina vojska totiž pocházela z různých částí státu, odkud dorazila do koncového shromaždiště nacházejícího se u polských hranic. Odtud již sjednocené vojsko zamířilo směrem na Vratislav. Druhý úsek cesty vedl z Vratislavy skrz Velkopolsko až do samotného Hnězdna, jenž se v něm nacházelo. Oblast Velkopolska byla symbolem moci polského státu, nacházely se v něm všechna pro stát důležitá centra, mezi něž patřil například velkopolské hrady Hedeč, Poznaň či klíčové Hnězdno.¹⁷²

Tažení Břetislavova vojska napříč polským územím probíhalo překvapivě hladce, a to v důsledku absence jakéhokoliv odporu ze strany polského státu i lidu.¹⁷³ Přesto však za sebou knížecí vojsko zanechávalo zkázu. Kosmas poměrně výstižně označil polské tažení Břetislava za prudkou bouři. Břetislav dle Kosmy „*hubil vsi vraždami, loupežemi a požáry.*“¹⁷⁴ Domovy prostých obyvatel však nebyly jediným objektem, jenž byl v důsledku tažení Břetislavova vojska zasažen. Za oběť Břetislavovi padly též významné polské hrady. Za zmínku stojí například

¹⁶⁹ KRZEMIŃSKA, Barbara. *Břetislav I.: Čechy a střední Evropa v první polovině XI. století*. Praha: Garamond, 1999, s. 202. ISBN 80-901760-7-0.

¹⁷⁰ KOSMAS. *Kosmova kronika česká*. Přeložil Karel HRDINA, přeložil Marie BLÁHOVÁ. V Praze: Československý spisovatel, 2012, s. 87. ISBN 978-80-7459-110-5.

¹⁷¹ KRZEMIŃSKA, Barbara. *Břetislav I.: Čechy a střední Evropa v první polovině XI. století*. Praha: Garamond, 1999, s. 202 – 204. ISBN 80-901760-7-0.

¹⁷² Tamtéž, s. 203.

¹⁷³ LUTOVSKÝ, Michal. *Po stopách prvních Přemyslovců*. Praha: Libri, 2008, s. 79 - 80. ISBN 978-80-7277-365-7.

¹⁷⁴ KOSMAS. *Kosmova kronika česká*. Přeložil Karel HRDINA, přeložil Marie BLÁHOVÁ. V Praze: Československý spisovatel, 2012, s. 87. ISBN 978-80-7459-110-5.

hrad Hedeč, Poznaň či onen Hnězdenský hrad, které Břetislavova armáda kompletně vyplenila a nenávratně poškodila.¹⁷⁵

Do svého cíle, Hnězdenského hradu, Břetislavova vojska vstoupila pravděpodobně začátkem srpna.¹⁷⁶ Obdobně jako na strategickém a nedokončeném hradu Hedči, kde dokonce dle Kosmy obyvatelé hrady vyšli Břetislavovi naproti a vzdali se mu na milost, ani v samotném Hnězdně, jenž bylo skutečnou pevností, se Břetislav neseťkal s žádným odporem. Jak je to možné? Celou záležitost nám objasnil Kosmas, který vysvětlil, že Hnězdenský hrad nebyl v důsledku skrovného počtu jeho obyvatel způsobilý žádných obraných mechanismů. Bránit se Břetislavovu vojsku tak bylo zcela zbytečné.¹⁷⁷ B. Krzemińska shledává nedostatek obyvatel (a tím i stráží) hradu jednak jako následek neexistence jednotné centrální moci, jež by se postavila Břetislavovi na odpor, a jednak jako důsledek lidových povstání a protikřesťanského hnutí, které se odehrálo právě ve Velkopolsku, a které zapříčinilo odliv většiny vlivného obyvatelstva včetně vojska do Mazovska.¹⁷⁸ Břetislav tak poměrně snadno vniknul do Hnězdenského hradu, jehož součástí byla Bazilika Nanebevzetí Panny Marie, v níž se nacházel důvod celé výpravy, a to ostatky sv. Vojtěcha. Zde, kněží v čele s pražským biskupem Šebířem učinili potřebné rituály, po nichž se slova ujal samotný kníže, jenž symbolicky nad samotným hrobem sv. Vojtěcha, patrona českých zemí, vyhlásil jakožto projev pokání za činy své i činy všech Čechů, tzv. Hnězdeská statuta coby soubor nejen morálních norem, v podobě série příkazů a zákazů utvrzujících zejména postavení křesťanské církve. Podrobněji budu o způsobu jejich vyhlášení i dekretch samotných pojednávat v samostatné kapitole.¹⁷⁹ Poté, co kníže dokončil svoji smířlivou řeč, bylo světcovo údajně neporušené tělo, v realitě však spíše kosterní pozůstatky, vyzvednuto z hrobu.¹⁸⁰ Primární cíl výpravy byl splněn, Břetislavovu vojsku, které sebou neslo vzácný náklad v podobě nejen světcových ostatků, ale též mnoha pokladů, drahých kovů a zajatců, tak zbývalo pouze zdolat

¹⁷⁵ LUTOVSKÝ, Michal. *Po stopách prvních Přemyslovců*. Praha: Libri, 2008, s. 82. ISBN 978-80-7277-365-7.

¹⁷⁶ KRZEMIŃSKA, Barbara. *Břetislav I.: Čechy a střední Evropa v první polovině XI. století*. Praha: Garamond, 1999, s. 205. ISBN 80-901760-7-0.

¹⁷⁷ KOSMAS. *Kosmova kronika česká*. Přeložil Karel HRDINA, přeložil Marie BLÁHOVÁ. V Praze: Československý spisovatel, 2012, s. 88. ISBN 978-80-7459-110-5.

¹⁷⁸ KRZEMIŃSKA, Barbara. *Břetislav I.: Čechy a střední Evropa v první polovině XI. století*. Praha: Garamond, 1999, s. 213. ISBN 80-901760-7-0.

¹⁷⁹ LUTOVSKÝ, Michal. *Po stopách prvních Přemyslovců*. Praha: Libri, 2008, s. 96. ISBN 978-80-7277-365-7.

¹⁸⁰ KOSMAS. *Kosmova kronika česká*. Přeložil Karel HRDINA, přeložil Marie BLÁHOVÁ. V Praze: Československý spisovatel, 2012, s. 92. ISBN 978-80-7459-110-5.

dlouhou cestu zpět do své domoviny. Do Čech dorazilo koncem srpna. Vojsko se soustředilo do tábora nacházejícího se poblíž Prahy při potoku Rokytnici. Odtud se konal návrat do sídelního města Prahy v podobě triumfálního průvodu, v jehož čele spočinul sám kníže nesoucí společně s biskupem Šebířem ostatky sv. Vojtěcha, za nimi šli kněží, v závěru průvodu jely vozy obtěžkané cennou kořistí, a průvod uzavíral pochod zajatců. Celý průvod byl pojat vítězoslavně, ve znamení toho, že se sv. Vojtěch, ochránce a patron českých zemí, vrací zpět do své domoviny, kde má posloužit vyšším záměrům.¹⁸¹

S realizací svých církevních záměrů započal Břetislav bezprostředně po svém návratu do Čech. Celou záležitost však podstatně zkomplikovalo červnové úmrtí říšského císaře Konráda II. Byla to totiž podpora ze strany císaře Konráda, na níž Břetislav ve svém církevním záměru, sázel nejvíce. Druhou komplikaci představoval nástupce říšského císaře, jímž se stal Konrádův syn Jindřich III. S ním se Břetislav dostal do potyčky již roku 1031 při svém uherském vojenském tažení. Dalo by se tak konstatovat, že vztah Břetislava a Jindřicha nezačal zrovna příznivě. Břetislavovo polské tažení vzájemné napětí mezi panovníky ještě posílilo. Břetislav totiž nejprve svým uherským, a poté též polským tažením narušil rovnováhu sil ve střední Evropě, jejíž udržení, tedy snaha o to, aby žádný z východních sousedů říše, nedosahoval takové síly, jež by představovala, byť i potenciální riziko, bylo říšským primárním zájmem. Břetislavovo konání nezasahovalo pouze do celé koncepce východní politiky říše, nýbrž podstatným způsobem posílilo samotný český stát, a to na úkor jeho východních sousedů.¹⁸² Jindřich se v obavě před nárustem moci českého státu uchýlil k zcela běžnému kroku, kterou byla demonstrace síly v podobě uspořádání vojenského tažení vůči němu. Na Čechy se svým vojskem vytáhl na podzim roku 1039. Břetislavovo vojsko však bylo stále oslabeno v důsledku polského tažení. Kníže si svoji nepříteli příznivou situaci velmi dobře uvědomoval a zvolil proto cestu diplomatického mírového jednání. Držel se přísloví „slibem nezarmoutíš“ a Jindřichovi přislíbil svoji přítomnost na německém dvoře, jakož i splnění všech králových požadavků. Jako projev své dobré vůle poskytl německému panovníkovi záruku za dodržení svého slova. Jindřichovi poslal svého syna Spytihněva, jenž se tak ocitnul v roli rukojmího. Jindřicha takový to způsob řešení sporu uspokojil a od svého vojenského tažení upustil. Mimo to se Jindřich

¹⁸¹ ŽEMLIČKA, Josef. *Přemyslovci: jak žili, vládli a umírali*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2005, s. 254. ISBN 80-7106-759-8.

¹⁸² KRZEMIENSKA, Barbara. *Břetislav I.: Čechy a střední Evropa v první polovině XI. století*. Praha: Garamond, 1999, s. 230 - 233. ISBN 80-901760-7-0.

zasadil o znovuoobnovení stability polského státu tím, že podpořil vyhnaného Kazimíra, jehož nejprve donutil složit lenní slib, v návratu na polský trůn. Počítal tak zřejmě s tím, že v případě, že by došlo k vojenskému střetu mezi ním a Břetislavem, bude v boji proti českému státu stát Polsko aktivně na straně říše.¹⁸³

Po Konrádově smrti bylo jediným východiskem pro realizaci Břetislavových církevních záměrů získat na svoji stranu samotnou hlavu církve. Papežský stolec zastával Benedikt IX., netěšící se příznivé pověsti. Benedikt byl papežem, který byl opakovaně sesazován a opětovně nastolován. Bylo veřejným tajemstvím, že měl rád peníze, a to dokonce natolik, že by se pro ně vzdal papežské kurie. Kníže Břetislav vyslal k Benediktovi své poselstvo, jehož jediným cílem bylo získat papeže na svoji stranu, tedy požádat ho o podporu ve věci povýšení pražského biskupství na arcibiskupství.¹⁸⁴ Průběh celého jednání českého poselstva u papeže zachytil ve své kronice Kosmas. Z jeho popisu celé události vyplývá, že česká výprava dorazila do Říma ve značně nevýhodném postavení, jehož příčinou byla existence blíže neznámého udavače, jenž předběhl české poselstvo a papeže dopředu informoval o událostech, jež se v Polsku odehrály. Neopomenul papeži podrobně vylíčit skutky, jimiž se český kníže a pražský biskup zprotivili samotným zákonům Božím a vyzval ho k neakceptování takového jednání, jenž si žádá patřičné potrestání. Je tedy zřejmé, že česká výprava do Říma dorazila ve značně nevýhodném postavení. Z českých zemí byla vypravena za účelem žádosti o podporu zamýšlených církevních plánů knížete, do Říma dorazila s povinností obhajoby knížecích a biskupových činů. Dle kronikáře Kosmy se dokonce mělo v nepřítomnosti Břetislava a Šebíře konat jakési svaté shromáždění, na němž byly předneseny činy, jichž se kníže s biskupem údajně dopustili, a jenž jsou v hrubém rozporu s církevními zákony. V případě shledání viny jim hrozilo udělení některého z navrhovaných trestů. Kníže Břetislav měl být zbaven svého důstojenství a vyhnán ze země na tři roky, biskup sesazen ze svého úřadu, umístěn do kláštera, v němž měl zůstat až do konce svého pozemského života. V úvahu též přicházela klatba, jenž byla dle Kosmy trestem za svévolné přenášení těl svatých.¹⁸⁵ Historička Barbara Krzemińska se domnívá, že v celé záležitosti figuroval mohučský arcibiskup Bardon. Dle jejího názoru se jevil jako onen udavač nejpravděpodobněji.

¹⁸³ KRZEMIEŃSKA, Barbara. *Břetislav I.: Čechy a střední Evropa v první polovině XI. století*. Praha: Garamond, 1999, s. 236 - 237. ISBN 80-901760-7-0.

¹⁸⁴ Tamtéž, s. 244 - 245.

¹⁸⁵ KOSMAS. *Kosmova kronika česká*. Přeložil Karel HRDINA, přeložil Marie BLÁHOVÁ. V Praze: Československý spisovatel, 2012, s. 94. ISBN 978-80-7459-110-5.

Motivem pro pohanu knížete s biskupem před papežem, mu měla být obava ze zřízení pražského arcibiskupství, a s tím spojeného omezení jeho pravomoci, neboť v takovém to případě by již pražské biskupství nepodléhalo arcibiskupství mohučskému, nýbrž by se jednalo o samostatnou církevní jednotku. Bardon by tak utrpěl na prestiži. Krzemińska dále uvádí, že spíše než o soud nad provinilci, se jednalo o spor mezi biskupem Šebířem a arcibiskupem Bardonem, který zřejmě využil možnosti, kterou mu poskytovala Pseudoisidorská dekretálie. Tato sbírka kanonického práva, jež se později prokázala jako falzifikát, opravňovala každého biskupa ve sporné věci spadající do oblasti kanonického práva, se odvolat přímo k papežskému stolci. Bardon celou situaci vyřešil naopak, nejprve se odvolal k papežovi, a následně nechal uspořádat svaté shromáždění, jež mělo rozhodnout o hříšném jednání českého knížete a biskupa.¹⁸⁶

Za nastalých okolností se celá situace jevila pro české poselstvo dosti beznadějně. O to větším překvapením byl fakt, že se poselstvo do českých zemích vrátilo s poměrně pozitivním sdělením. Poslové papeži měli osvětlit bohublé důvody svých protikřesťanských činů, učinili pokání a poprosili o odpuštění. Rozhněvané kardinály v jejich úsudku měly obměkčit peníze, soudní nález zmírnit drahé kovy. Závěr jednání byl takový, že papež sice vytkl knížeti a biskupovi hříšnost jejich činů, vzal však v potaz projev jejich pokání a vyhodnotil, že se těchto činů skutečně dopustili ať už z nevědomosti či dobrých úmyslů. Nemalou roli ve zmírnění jeho úsudku pravděpodobně zastávala též Hnězdenská dekreta, jež byla prostředkem zajišťující odpuštění hříšnosti samotného aktu svévolného vyzvednutí světcových ostatků z hrobu, o nich se však ještě budu ve své práci podrobněji zmiňovat. Pro knížete však bylo rozhodující, že papež způsob získání světcových ostatků zcela neodsoudil, tudíž se ani nevyjádřil negativně k Břetislavem zamýšlenému církevnímu plánu.¹⁸⁷

Českého knížete a pražského biskupa zastihla pouze jediná forma postihu. Papež jim uložil povinnost zřídit kapitolu, která měla být dostatečnou formou pokání za protikřesťanské činy učiněné v Polsku. Břetislav si byl dobře vědom papežovi smířlivosti, a bez dalšího jeho příkazu uposlechnul. Místem pro zřízení kapituly se stala Stará Boleslav. Zde nechal vystavět kostel, při němž zřídil kapitolu,

¹⁸⁶ KRZEMIŃSKA, Barbara. *Břetislav I.: Čechy a střední Evropa v první polovině XI. století*. Praha: Garamond, 1999, s. 250 - 251. ISBN 80-901760-7-0.

¹⁸⁷ KOSMAS. *Kosmova kronika česká*. Přeložil Karel HRDINA, přeložil Marie BLÁHOVÁ. V Praze: Československý spisovatel, 2012, s. 94 - 95. ISBN 978-80-7459-110-5.

kteřou obvěnoval štědrými dary. Kostel byl dokončen a vysvěcen roku 1046 biskupem Šebířem.¹⁸⁸

Závěrem této části, jež byla věnována Břetislavovu polskému tažení bych si dovolila shrnout jeho nejdůležitější důsledky. Primárním cílem výpravy bylo získat ostatky sv. Vojtěcha, z tohoto úhlu pohledu lze považovat výpravu bezpochyby za úspěšnou. Mimo samotných světcových ostatků, získala česká výprava v Polsku též ohromné zisky v podobě drahých nerostů a cenných pokladů pocházejících z vydrancovaných polských velkohradů, jakož i nemalý počet zajatců, jenž měli být prodány do Uher. Důsledkem hnězdenské výpravy bylo též rozšíření hranic českého státu o území Slezska.¹⁸⁹ V neposlední řadě toto tažení pouze potvrdilo vojenskou zdatnost českého knížete a zajistilo mu skutečnou válečnickou slávu. Mimořádný úspěch českého panovníka v Polsku však sebou nepřinášel pouze pozitivní důsledky. Náhlý mocenský vzestup českého státu se příliš nezamlouval novému německému králi Jindřichovi III., jenž v obavě před přílišným nárůstem moci českého knížete pohrozil Čechám válkou. Kníže Břetislav však projevil též své diplomatické schopnosti a otevřenou krizi mezi ním a německým králem alespoň na krátký čas zažehnal. Iluze míru však netrvala dlouho.

3.5 Potyčky s říší

Již následujícího roku 1040 se ukázalo, že Břetislav své sliby učiněné vůči německému panovníkovi nesplní. Nejen, že odmítal dorazit na německý dvůr, kde měl předstoupit před krále Jindřicha, ale nevyhověl též žádnému z králových požadavků. Jindřichovou primárním snahou bylo vymoci na českém knížeti bohatou válečnou kořist získanou v souvislosti s polským tažením, a to pod hrozbou uchýlení se k válečnému řešení celé situace.¹⁹⁰ Na válečnou hrozbu Břetislav dle kronikáře Kosmy reagoval tak, že Jindřichovi důrazně připomenul, že české knížectví má vůči říši toliko jedinou povinnost, jejíž počátky sahají až k Pipinovi, synovi franckého krále a prvního římského císaře Karla Velikého, spočívající v placení tributu. Tento svůj závazek však Češi odjakživa řádně plní a plnit budou,

¹⁸⁸ ŽEMLIČKA, Josef. *Přemyslovci: jak žili, vládli a umírali*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2005, s. 188. ISBN 80-7106-759-8.

¹⁸⁹ LUTOVSKÝ, Michal. *Po stopách prvních Přemyslovců*. Praha: Libri, 2008, s. 82. ISBN 978-80-7277-365-7.

¹⁹⁰ KRZEMIEŃSKA, Barbara. *Břetislav I.: Čechy a střední Evropa v první polovině XI. století*. Praha: Garamond, 1999, s. 254. ISBN 80-901760-7-0.

co se však týká jiných povinností, stanovených mimo rámec obyčej práva, pak jsou Češi raději připraveni zemřít, než aby snášeli takové to břímě. Načež mu Jindřich odpověděl, že právo je nestrnulou, nýbrž proměnlivou záležitostí, měnící se dle potřeb aktuálních vladařů, a tudíž je jeho právem ustanovit povinnosti nové a je v jeho moci je též vymoci, a to silou.¹⁹¹ Břetislav jeho požadavky odmítl, opět zdůraznil, že jsou s to se s německým panovníkem vyrovnat pouze co do staré povinnosti zaplacení ročního poplatku, načež Jindřich dostal svým výhrůžkám a zahájil válečnou výpravu proti českému státu. Samotné přípravy na válku oba panovníci nepodcenili, Jindřich do svého válečného tažení proti Čechám zapojil téměř všechny významné německé šlechtické rody, shromáždil tak ohromné vojsko a pomocnou ruku očekával též od svého nového leníka, polského krále Kazimíra. Břetislav naopak hledal podporu v Uhrách. Neoblíbenému uherskému králi Petrovi Benátčanovi pomohl urovnat vnitřní spory s uherskou šlechtou, ten mu na oplatku poskytl uherské vojenské oddíly a zaručil klid zbraní na hranicích s Moravou.¹⁹² Válka byla zahájena dne 15. srpna roku 1040. Jindřichovo vojsko vstupovalo do Čech ze dvou směrů. Primární snahou německého vojska bylo rozptýlení sil a utajení směru jejich vpádu na české území. První část vojska postupovala z Bavorska, a v jeho čele stál sám král Jindřich. Druhá část vojska, kterou vedl vévoda Ekkehard vyšla ze Saska. Strategie knížecího vojska pak byla taková, že královské oddíly na Šumavě si vzal na starost sám kníže Břetislav, obranu severozápadní hranice země pak svěřil Prkošovi, jenž za běžných okolností zastával funkci správce hradu Bíliny. Na pomoc mu poskytnul uherské vojenské oddíly a vojsko stažené z Moravy.¹⁹³ Pochod části německého vojska vedené králem Jindřichem brzy zpomalila obtížná prostupnost českých pohraničních hvozdů, která v kombinaci s řídkým osídlením a četnými lesními zátarasy doplněnými o české lučičtíky značně postup královských oddílů zkomplikovala.¹⁹⁴ Německého krále tlačil čas, a proto se uchýlil k novému plánu, oddělil část svého vojska, do jejíhož čela postavil švagra knížete Břetislava Otu ze Svinibrodu. Pověřil je průzkumnou činností, jejich primárním záměrem bylo najít způsob, jak obejít lesní zátarasy

¹⁹¹ KOSMAS. *Kosmova kronika česká*. Přeložil Karel HRDINA, přeložil Marie BLÁHOVÁ. V Praze: Československý spisovatel, 2012, s. 96. ISBN 978-80-7459-110-5.

¹⁹² KRZEMIENSKA, Barbara. *Břetislav I.: Čechy a střední Evropa v první polovině XI. století*. Praha: Garamond, 1999, s. 261- 265. ISBN 80-901760-7-0.

¹⁹³ LUTOVSKÝ, Michal. *Po stopách prvních Přemyslovců*. Praha: Libri, 2008, s. 20. ISBN 978-80-7277-365-7.

¹⁹⁴ KRZEMIENSKA, Barbara. *Břetislav I.: Čechy a střední Evropa v první polovině XI. století*. Praha: Garamond, 1999, s. 269 - 271. ISBN 80-901760-7-0.

a najít cestu ven z neprůstupného lesa. Otova mise byla úspěšná, skutečně našel způsob české vojsko bez povšimnutí obejít a obklíčit, bohužel však se nestihl vrátit včas. Ota se nevracel, král se domníval, že buď zabloudil nebo ho zajali české oddíly. Netrpělivost krále vzala za své, nemínil už déle čekat a rozhodl zaútočit napřímo. Oddělil další část svého vojska, těžkooděnce, do jejího čela postavil svého korouhevnicka hraběte Werinhara. Ten však spolu se svým vojskem u Brůdku vpadl do pasti, jež se pro většinu z nich stala osudnou.¹⁹⁵ Přeživší byli zajati českými oddíly. Nejednalo se však o ledajaké zajatce, mezi zajatými byli přední němečtí předáci země, kteří byli natolik vážení, že za ně německý král vyměnil samotného dědice českého trůnu, Spytihněva.¹⁹⁶ Poslední kapkou pro Jindřicha byl fakt, že následující den byla pobita část vojska vedená Otou ze Svinibrodu, která sice našla způsob, jak se dostat Čechům do zad, nicméně však padla za oběť stejné léčce jako oddíl vedený poraženým Werinharem.¹⁹⁷ Jindřich se tak rozhodl dále nebojovat, složit zbraně a uchýlit se k mírovému jednání s českým knížetem, a to bez ohledu na úspěch jeho spolubojovníka vévody Ekkeharda. Jeho oddílu se totiž podařilo prorazit hlouběji do Čech bez většího odporu ze strany českého vojska. Důvodem jeho hladkého postupu nebyla zbabělost českého vojska, nýbrž jeho úplná absence. Ekkehard se totiž rozhodl pro osvědčenou metodu, využil Prkošova morálně zkaženého charakteru a nechal ho podplatit. Ten mu na oplátku nekladl se svým vojskem žádný odpor, a tak Ekkehardovo vojsko nejenže hladce postupovalo vstříc českému vnitrozemí, ale též beztrestně rabovalo české vesnice.¹⁹⁸ Nutno podotknout, že Prkoš byl za svůj nestoudný čin náležitě potrestán. Kosmas uvádí, že mu kníže jako trest za jeho zradu nechal vyloupat oči, utnout všechny končetiny, a nakonec jeho zmrzačené tělo hodil do hlubin řeky. Jednalo se však o pomyslnou první vlašťovku v otázce pochybné věrnosti českých velmožů.¹⁹⁹

Jindřich vyslal za Ekkehardem mírové poselství vedené poustevníkem Vintířem. Vintíř se stal poustevníkem ve značně pokročilém věku, byl urozeného původu, pocházel z mocného durynského rodu. Na německém dvoře působil již za

¹⁹⁵ ŽEMLIČKA, Josef. *Přemyslovci: jak žili, vládli a umírali*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2005, s. 256. ISBN 80-7106-759-8.

¹⁹⁶ KRZEMIENSKA, Barbara. *Břetislav I.: Čechy a střední Evropa v první polovině XI. století*. Praha: Garamond, 1999, s. 275 -276. ISBN 80-901760-7-0.

¹⁹⁷ ŽEMLIČKA, Josef. *Přemyslovci: jak žili, vládli a umírali*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2005, s. 256. ISBN 80-7106-759-8.

¹⁹⁸ KRZEMIENSKA, Barbara. *Břetislav I.: Čechy a střední Evropa v první polovině XI. století*. Praha: Garamond, 1999, s. 281. ISBN 80-901760-7-0.

¹⁹⁹ KOSMAS. *Kosmova kronika česká*. Přeložil Karel HRDINA, přeložil Marie BLÁHOVÁ. V Praze: Československý spisovatel, 2012, s. 99. ISBN 978-80-7459-110-5.

vlády knížete Oldřicha, a českým zemím byl vždy nakloněn, mnohdy zde české zájmy dokonce prosazoval. Těžko bychom hledali člověka, jenž by byl ideálnější pro účely mírového jednání mezi německým panovníkem a českým knížetem. Vintíř totiž nebyl uznáván pouze německým panovníkem, nýbrž se těšil respektu též ze strany českého knížete. Jednalo se tak o ideálního adepta pro mírové jednání s Břetislavem. Závěrem je nutno dodat, že Břetislav byl při mírovém jednání mírný, německé vojsko při návratu do své domoviny nepronásledoval, a na krále Jindřicha, mimo uznání polského tažení a výměnu zajatých německých šlechticů za svého syna Spytihněva, nekladal žádné výraznější požadavky. Zřejmě tak činil ve snaze nezmařit realizaci svých zamýšlených církevních záměrů, pro něž se ostatně polská výprava jakožto primární příčina všech sporů s německým panovníkem konala.²⁰⁰ Břetislavovo vítězství však mělo hořkou pachůť. Výhra českého knížete nezasáhla pouze Jindřichovo ego, nicméně též, a to především německou šlechtu, neboť v Čechách padla většina tehdejších německých předáků, ti, co přežili volali po odvetném potrestání zpupnosti českého panovníka. Nicméně ani Jindřich se s potupnou porážkou nehodlal smířit, poučil se ze svých chyb a zbrklých rozhodnutí a již další rok vytáhl proti českým zemím znovu. Čekal pouze na vhodnou příležitost. Ta se objevila velmi brzy. Jindřichovi v odvetné válce nahrávala pro Břetislava nepříznivá domácí i zahraniční situace. V Uhrách došlo k převratu, uherští předáci sesadili z trůnu krále Petra Benátčana a vypudili jej ze země. Králem se nechal korunovat do té doby neznámý uherský velmož Samuel Aba. Petr se se svou nepříznivou situací nehodlal smířit a pomoc hledal u německého krále Jindřicha. Ten, potěšen vývojem událostí, mu odpustil spojenectví s Břetislavem a přislíbil mu svoji plnou podporu v boji s uherskými předáky a návratem na uherský trůn. Břetislav tak přišel o uherské spojenectví, což sebou přinášelo dvě nepříjemné skutečnosti, ztrátu vojenské pomoci ze strany Uher a obnovení povinnosti chránit moravskou hranici, tudíž ztrátu cenných vojenských sil vynaložených na obranné účely země. Další ránou osudu byla pro Břetislava ztráta jeho spojence a příbuzného Adalberta, ten byl správcem východobavorské marky sousedící v těsné blízkosti s Moravou. Adalbert se v obavě před maďarskými nájezdy spojil s vypuzeným králem Petrem a německým králem Jindřichem. Zahraniční hrozbu pro Břetislava představoval taktéž polský kníže Kazimír, jehož postavení na polském trůně se opět stávalo stabilním, tudíž možnost odvetného

²⁰⁰ KRZEMIEŃSKA, Barbara. *Břetislav I.: Čechy a střední Evropa v první polovině XI. století*. Praha: Garamond, 1999, s. 284 - 287. ISBN 80-901760-7-0.

útoku ze strany Polska nebyla zcela nulová.²⁰¹ Jindřich si byl vědom taktěz nepříznivé vnitrostátní situace v Čechách. Čeští předáci sledovali primárně vlastní zájmy, a těm válka s říší nevyhovovala. Jakákoliv válka, a pak především obranná, zpravidla nepřinášející zisky, znamená nepříjemnou skutečnost spočívající v nutnosti si sáhnout hluboko do vlastních kapes. Pro klid zbraní, ať už je jeho cena jakákoliv, byli připraveni učinit téměř cokoli, včetně zrady vlastního knížete, vlastní země.²⁰²

Dne 15. srpna roku 1041 zaútočilo mohutné německé vojsko na Čechy ze tří směrů. První proud a zároveň nejméně početný proud vedl Liutpold, ten se svou částí vojska vycházel z území východní bavorské marky a jeho klíčovým úkolem bylo vyřadit z hlavního boje moravské vojenské oddíly. Druhému proudu velel již zkušený vévoda Ekkehard, součástí tohoto proudu, jenž vycházel ze Saska, a do Čech vniknul přes Krušné hory, byl též mohučský arcibiskup Bardo. Jindřich se poučil z přechozí chyby a Ekkehardovi vyčlenil vojsko natolik početné, aby bylo na králově vojsku zcela nezávislé, a v případě dílčího úspěchu mělo šanci zvítězit bez ohledu na úspěch zbylých dvou směrů. Poslední, třetí proud, vedl sám král Jindřich. Není zcela zřejmé odkud tento proud do Čech vniknul, nicméně historikové se domnívají, že do Čech vstoupil přes Šumavu, kde využil již ozkoušenou domažlickou cestu. Břetislavova strategie byla prostá, donutily ho k ní nepříznivé okolnosti, vše vsadil tzv. na jednu kartu. Veškeré své vojsko oslabené o uherské a moravské vojenské oddíly soustředil pouze proti proudu vedenému Jindřichem, očekával otevřený střet.²⁰³ V tomto ohledu se však přepočítal, Jindřich obratně využil znalosti Oty ze Svinibrodu získané v předchozí válce, a tak zatímco udržoval Břetislava v napětí, část jeho vojska obešla knížecí oddíly, které střežily šumavské přechody a pochodovala na Prahu. Břetislavovu obranu se podařilo prolomit též Ekkehardovi na severozápadu Čech a Liutpoldovi na Moravě. Kníže byl donucen ustoupit a stáhnout se se svým vojskem do Prahy.²⁰⁴ A tak zatímco se kníže stahoval se všemi bojeschopnými muži k Praze, kde se opevnil na Pražském hradě, královo vojsko drasticky drancovalo českou zem. V září roku 1041 se

²⁰¹ KRZEMIENSKA, Barbara. *Břetislav I.: Čechy a střední Evropa v první polovině XI. století*. Praha: Garamond, 1999, s. 297 - 299. ISBN 80-901760-7-0.

²⁰² MOUČKOVÁ, Miroslava. *Za časů přemyslovských knížat*. Praha: Daryl, 2006, s. 114 - 115. ISBN 80-901430-6-7.

²⁰³ KRZEMIENSKA, Barbara. *Břetislav I.: Čechy a střední Evropa v první polovině XI. století*. Praha: Garamond, 1999, s. 302 - 305. ISBN 80-901760-7-0.

²⁰⁴ LUTOVSKÝ, Michal. *Po stopách prvních Přemyslovců*. Praha: Libri, 2008, s. 20 - 21. ISBN 978-80-7277-365-7.

německé vojsko shromáždilo a utábořilo v Praze. Na první pohled by se mohlo zdát, že Břetislavova situace byla beznadějná, ale nebylo tomu tak. Německé vojsko sice mělo v důsledku rabování dostatek potravin, nicméně na dlouhodobé obléhání nebylo připraveno. Břetislavovu naději posilovala taktéž přicházející zima. Pražský hrad byl pevností, Jindřich nedisponoval žádnými obléhacími stoji, neboť s touto variantou boje nepočítal. Nebylo tak zcela nemožné, aby Pražský hrad ustál obléhání do okamžiku, než by blížící se zima donutila Jindřicha k návratu do své domoviny.²⁰⁵ Napětí však nevydrželi Břetislavovi vlastní předáci, jenž v čele s biskupem Šebířem zběhli do Jindřichova tábora, kde za zády knížete vyjednávali podmínky kapitulace. Šebíře údajně ke zradě motivovala obava před synodální soudem, jehož konáním hrozil již dříve mohučský arcibiskup Bardo, a s tím spojenou ztrátou biskupského roucha. Pohnutkou předáků byli peníze. Břetislav si byl velmi dobře vědom následků zrady ze strany vlastních lidí. Zahodit hrdost a kapitulovat je věc jedna, nechat se připravit o vlastní zem českými předáky věc druhá. Pro záchranu vlastního knížectví mu tak nezbývalo nic jiného než se vzdát na pospas německému králi.²⁰⁶ Tvrdé podmínky kapitulace byly ujednány dne 29. září roku 1041. Břetislav se společně s Čechy plně podrobí německému králi, zaplatí značnou sumu peněz, vydá veškerou kořist získanou v souvislosti s polským tažením, doplatí dlužný tribut, srovná se zemí hraniční opevnění, dorazí ve stanoveném termínu do Řezna, kde se postaví před krále a jako rukojmí poskytne svého syna Spytihněva a dalších čtyři syny předních předáků země.²⁰⁷

²⁰⁵ KRZEMIENSKA, Barbara. *Břetislav I.: Čechy a střední Evropa v první polovině XI. století*. Praha: Garamond, 1999, s. 312. ISBN 80-901760-7-0.

²⁰⁶ MOUČKOVÁ, Miroslava. *Za časů přemyslovských knížat*. Praha: Daryl, 2006, s. 115. ISBN 80-901430-6-7.

²⁰⁷ KRZEMIENSKA, Barbara. *Břetislav I.: Čechy a střední Evropa v první polovině XI. století*. Praha: Garamond, 1999, s. 314. ISBN 80-901760-7-0.

3.6 Spojenectví s říší

Český kníže byl položen na kolena, česká země zpustošena a vydrancována natolik, že ji již roku 1043 dle kronikáře Kosmy zasáhl obrovský hladomor, jenž zapříčinil smrt třetiny obyvatelstva.²⁰⁸ Budoucí vyhlídky českého státu nebyly příznivé. O to překvapivější byl výsledek jednání na sněmu v Řezně, na který dorazil český panovník zhruba dva týdny poté, co byly ujednány podmínky kapitulace. Břetislav na sněmu zaujmul roli kajícího, bosý a oděný pouze v kajícíckém rouchu předstoupil před německého krále a poníženě prosil o odpuštění.²⁰⁹ Německý král jeho pokání přijal a navrátil mu vládu nad Čechami. Břetislav na oplátku králi složil lenní slib a zavázal se k vojenské podpoře říše.²¹⁰ Ponížené odprošení krále, složení lenního slibu a závazek k vojenské podpoře byly jedinými následky Břetislavovy prohry. Štěstěna tak stála na straně českého knížete, neboť ho nepostihl téměř žádný z navrhovaných a poměrně tvrdých trestů. Mohl si dokonce ponechat polskou kořist, jež byla ostatně základním stavebním kamenem celého sporu mezi německým králem a českým knížetem. Mírný přístup Jindřicha vůči Břetislavovi odůvodňovala východní politická situace. Jindřichovi se podařilo učinit z polského i českého panovníka své leníky, v rámci realizace jeho východní zahraniční politiky mu zbývala k řešení už pouze problematičtější otázka uherského státu. Svého vlivu v Uhrách chtěl dosáhnout prostřednictvím znovunastolení sesazeného uherského krále Petra Benátčana, jemuž přislíbil pomoc v návratu na uherský trůn. Motivací mu byla též obava před Samuelem Abou, novým a značně nevyzpytatelným uherským králem. Pro tyto účely potřeboval spojence, přičemž Břetislav, jenž byl nejen výborným vojenským velitelem, ale především byl znalý maďarské bojové techniky, se jevil pro realizaci jeho maďarských záměrů spojencem ideálním.²¹¹

Do Uher společně vytáhli již v létě roku 1042. Břetislav se dokonce podílel na vlastní vojenské strategii celého tažení. Do Uher vstoupili po levém, tedy severním břehu Dunaje. Překážkou se ukázaly být pouze dvě pevnosti, které

²⁰⁸ KOSMAS. *Kosmova kronika česká*. Přeložil Karel HRDINA, přeložil Marie BLÁHOVÁ. V Praze: Československý spisovatel, 2012, s. 101. ISBN 978-80-7459-110-5.

²⁰⁹ KRZEMIENSKA, Barbara. *Břetislav I.: Čechy a střední Evropa v první polovině XI. století*. Praha: Garamond, 1999, s. 316 - 319. ISBN 80-901760-7-0.

²¹⁰ MOUČKOVÁ, Miroslava. *Za časů přemyslovských knížat*. Praha: Daryl, 2006, s. 115 - 116. ISBN 80-901430-6-7.

²¹¹ KRZEMIENSKA, Barbara. *Břetislav I.: Čechy a střední Evropa v první polovině XI. století*. Praha: Garamond, 1999, s. 329 - 331. ISBN 80-901760-7-0.

chránily vstup do země, Hainburg a Bratislava. Tyto pevnosti však vojsko bez větších potíží dobylo, a tím se mu otevřela cesta do nitra země. Královo vojsko postupovalo směr západní Slovensko a vyplenilo maďarské území až po řeku Hron. Vojevů byla výprava bezpochyby úspěšná, politicky však nikoliv. Ačkoliv Jindřichovo vojsko porazilo obávané uherské válečníky, celá výprava žádnou výraznou změnu nepřinesla. Samuel Aba si své místo na uherském trůně obhájil a Jindřichovi se tak nepodařilo realizovat zamýšlený politický plán.²¹² Se svým neúspěchem se ambiciózní Jindřich nemínil smířit, již v srpnu roku 1043 se svým vojskem opět napochodoval do Uher. Nutno zmínit, že tomuto kroku předcházela nabídka příměří ze strany Samuela Aby, kterou však německý panovník rázně odmítnul. Tohoto tažení se Břetislav nezúčastnil, tudíž se o něm podrobněji zmiňovat nebudu. Zmíním pouze fakt, že král zvolil odlišnou taktiku boje spočívající v obléhací činnosti. Celá výprava však skončila uzavřením míru mezi Jindřichem a Samuelem Abou. Jindřich se zavázal opustit od svého záměru nastolit Petra na uherský trůn. Samuel Aba se zavázal k vydání zajatců, zaplacení značné peněžité sumy, darování drahého zboží a k vrácení území, jenž dříve náleželo říši.²¹³ Příměří však netrvalo dlouho. Jindřichovo vojsko, tentokrát již s pomocí Břetislava, definitivním způsobem porazilo Samuela Abu 5. června roku 1044 v krvavé bitvě u Menfö. Výsledkem bitvy bylo uvěznění Samuela Aby, jenž byl později odsouzen k tresti smrti, a znovunastolení Petra Benátčana, který se stal Jindřichovým leníkem.²¹⁴ Petrova opětovná vláda však netrvala dlouho, již roku 1046 došlo v maďarsku k povstání. Petr se před následky tohoto povstání snažil utéct do říše pod ochranu Jindřicha, během cesty však upadl do zajetí povstalých velmožů, jenž ho oslepili, zřejmě též vykastrovali a vyhnali ze země. Další osud sesazeného uherského krále je obestřen tajemstvím.²¹⁵ Jindřich na převrat odpověděl tradičním způsobem. V létě roku 1051 vytáhl se svým vojskem spolu s Břetislavem na Uhry. Císařovo vojsko utrpělo drtivou porážkou, a i přes dílčí úspěchy vojska českého knížete, skončila celá výprava neúspěchem.²¹⁶

²¹² LUTOVSKÝ, Michal. *Po stopách prvních Přemyslovců*. Praha: Libri, 2008, s. 21. ISBN 978-80-7277-365-7.

²¹³ KRZEMIENSKA, Barbara. *Břetislav I.: Čechy a střední Evropa v první polovině XI. století*. Praha: Garamond, 1999, s. 346 - 347. ISBN 80-901760-7-0.

²¹⁴ Tamtéž, s. 350.

²¹⁵ KRZEMIENSKA, Barbara. *Břetislav I.: Čechy a střední Evropa v první polovině XI. století*. Praha: Garamond, 1999, s. 357 - 358. ISBN 80-901760-7-0.

²¹⁶ LUTOVSKÝ, Michal. *Po stopách prvních Přemyslovců*. Praha: Libri, 2008, s. 23. ISBN 978-80-7277-365-7.

3.7 Spor s Polskem

Během času se Kazimírova pozice od jeho znovunastolení za polského knížete stávala opět stabilní. Svého postavení pak Kazimír využil k získání ztracených území. V roce 1050 Poláci zaútočili na Slezsko, jenž Břetislav získal v souvislosti s polským tažením roku 1039.²¹⁷ Kazimír zřejmě sázel na to, že je Jindřich natolik zaměstnán děním v Uhrách, že polský vpád do Slezska ponechá bez povšimnutí. Toho se však nedočkal. Břetislav nenechal celou událost bez odezvy, využil cestu diplomacie, a jal se na polského knížete stěžovat si Jindřichovi. Ten pohrozil Kazimírovi válečným zásahem do celé situace. Kazimír se v obavě před možným otevřeným válečným konfliktem s říší uchýlil k jednání a Jindřichovi přísahal, že svůj prohřešek napraví.²¹⁸ S nápravou celé situace však příliš nespěchal a poté, co se roku 1051 veškerá pozornost Jindřicha a Břetislava upínala na válku s Uhry se jeho motivace o rychlou nápravu celé situace ještě snížila. Kazimír se pravděpodobně domníval, že spolu s Jindřichovým vítězstvím a válečnou kořistí celá záležitost obrazně řečeno vyšumí. Jindřich však v Uhrách prohrál. Otázka česko - polského sporu týkajícího se slezského území byla znovu otevřena a řešena na jednání v Quedlinburku o letnicích roku 1054, účasten byl mimo císaře, též český a polský panovník.²¹⁹ Výsledek jednání ve své kronice zachytil Kosmas. Kníže Břetislav se zavázal k tomu, že polskému státu vrátí hrad Vratislav, jakož i jiné polské hrady. Kazimír knížete za postoupení českého území vůči polskému státu odškodnil v podobě závazku povinnosti k ročnímu poplatku znějícímu na částku pěti seti hřiven stříbra a třiceti hřiven zlata, který budou platit polští panovníci nejen knížeti Břetislavovi, ale též jeho dalším nástupcům.²²⁰

²¹⁷ LUTOVSKÝ, Michal. *Po stopách prvních Přemyslovců*. Praha: Libri, 2008, s. 23. ISBN 978-80-7277-365-7.

²¹⁸ KRZEMIENSKA, Barbara. *Břetislav I.: Čechy a střední Evropa v první polovině XI. století*. Praha: Garamond, 1999, s. 363 - 365. ISBN 80-901760-7-0.

²¹⁹ LUTOVSKÝ, Michal. *Po stopách prvních Přemyslovců*. Praha: Libri, 2008, s. 23. ISBN 978-80-7277-365-7.

²²⁰ KOSMAS. *Kosmova kronika česká*. Přeložil Karel HRDINA, přeložil Marie BLÁHOVÁ. V Praze: Československý spisovatel, 2012, s. 102. ISBN 978-80-7459-110-5.

3.8 Závěr Břetislavovy vlády

Závěrem části věnované životu českého knížete Břetislava I. bych už pouze zmínila, že český Achilles skonal v důsledku náhlé těžké nemoci 10. ledna roku 1055 v průběhu svého posledního uherského vojenského tažení na hradě v Chrudimi, kam vyjel napřed s předáky země a čekal na zbytek svého vojska, jenž s ním mělo táhnout na Uhry. Svému spolenectví s Jindřichem, který českého knížete přežil o pouhý rok, zůstal věrný až do své smrti. Ještě před svou smrtí stihl kníže před zraky přítomných velmožů, předních mužů země, vyhlásit Zákon o seniorátu neboli stařešinský řád, upravující do té doby spornou otázku nástupnictví, o něm však budu podrobněji pojednávat v samostatné kapitole. Po jeho smrti se v souladu se seniorátním zákonem ujal vlády Břetislavův prvorozený syn Spytihněv II. coby nejstarší příslušník přemyslovského rodu.²²¹

Břetislav byl nesporně úspěšným panovníkem, mužem a knížetem dosahujícím patřičné velikosti. Jeho téměř dvacetileté panování učinilo z českých zemí respektovaný stát. Vyrovnal se se svým nemanželským původem. Obhájil si své postavení coby českého knížete. Již v útlém věku se osvědčil jako mimořádně schopný panovník správcováním Moravy. Při svém polském tažení dokázal využít nabízené příležitosti, nebál se riskovat, vydobyl si slávu a český stát povýšil na nejsilnějšího aktéra středovýchodní Evropy. Díky svému válečnému újmu dokázal porazit i mnohem silnějšího soupeře. Na kolena ho nesrazila ani bolestná zrada vlastních, ba naopak navázal pevné spolenectví z říší, z něhož další generace českých knížat nepochybně čerpali. Kníže, válečník, diplomat, spolenec, syn, manžel, otec, přítel, tyto všechny role zaujímal český kníže Břetislav, jenž ve své věčnosti spočívá v katedrále sv. Víta.²²²

²²¹ KOSMAS. *Kosmova kronika česká*. Přeložil Karel HRDINA, přeložil Marie BLÁHOVÁ. V Praze: Československý spisovatel, 2012, s. 102 - 104. ISBN 978-80-7459-110-5.

²²² ŽEMLIČKA, Josef. *Přemyslovci: jak žili, vládli a umírali*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2005, s. 258. ISBN 80-7106-759-8.

4 ZÁKONODÁRSTVÍ KNÍŽETE BŘETISLAVA I.

Po poměrně obšírném úvodu, jehož primárním účelem bylo čtenáře obeznámit s nejdůležitějšími aspekty raně feudálního státu, jakož i stručně vylicít klíčové události Břetislavova života, se již dostáváme k samotné podstatě diplomové práce, kterou je zákonodárství knížete Břetislava I. Pevně věřím, že na základě výše zmíněného bude čtenář schopen lépe pochopit skutečnosti coby materiální prameny raně feudálního práva, které vedly Břetislava k sepsání jeho dvou nejdůležitějších zákonodárných aktů, jenž hrály důležitou roli v regulaci tehdejších společenských vztahů. V následujících dvou podkapitolách si objasníme potřebu přijetí, obsah, podstatu a dopady Břetislavových dekret a Stařešinského řádu v raně feudálním státu. Vzhledem k tomu, že zákonodárné akty jsou zpravidla reakcí na aktuální potřeby a vyvstalé problémy ve společnosti, pak si prostřednictvím těchto dvou zcela klíčových aktů přiblížíme nejen právní, ale i každodenní život v období vlády českého Achilla.

4.1 Dekreta Břetislavova

Břetislavova dekreta se jinak označují též jako Hnězdenská dekreta (popř. statuta), přičemž toto označení je odvislé od místa jejich vyhlášení, kterým je, jak ze samotného názvu vyplývá jedno z nejstarších polských měst, první hlavní město polského státu a historicky významná církevní metropole, Hnězdno. K vyhlášení dekret došlo během hnězdenské výpravy knížete Břetislava roku 1039 symbolicky nad hrobem misionáře, světce, patrona a ochránce českého státu Slavníkovce sv. Vojtěcha. Právě jeho ostatky byly ostatně primárním důvodem realizace celé výpravy.²²³

O pramenech práva v období raně feudálního státu se pojednává již v jedné z úvodních kapitol této diplomové práce, s odkazem na ni, bych ve stručnosti připomenula, že klíčovými právními předpisy v tomto období byly právní obyčeje, jakožto projev nejstaršího zvykového práva, z nichž kníže Břetislav do svých dekret převzal některé primitivní právní instituty v podobě například tzv. ordálů neboli božích soudů. Dalším pramenem práva období raného feudalismu byla nařízení

²²³ ADAMOVÁ, Karolina a SOUKUP, Ladislav. *Prameny k dějinám práva v českých zemích. 2.*, upr. vyd. Dokumenty (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010, s. 19. ISBN 978-80-7380-271-4.

panovníka. Ta nesla různá označení, mohlo se jednat o statuta, privilegia nebo právě dekreta. Nařízení doplňovala nepsané obyčejové právo, čímž posilovala právní jistotu, jakož i stabilitu primitivního raně feudálního právního řádu, a současně pružně reagovala na aktuální potřebu úpravy konkrétních společenských poměrů. Panovník je standardně vyhlášoval na dvorských sjezdech za přítomnosti předních světských a církevních představitelů země. Nařízení byla obecně závazná, přičemž jejich závaznost se opírala o autoritu samotného panovníka. Z formálního hlediska byla Břetislavova dekreta nařízením. Z procedurálního hlediska byla projevem zákonodárné pravomoci panovníka. Kníže dekreta vyhlásil za přítomnosti předních členů knížecí družiny, velmožů a církevních hodnostářů coby osob, jímž byla dekreta adresována především, a kteří je na místě odpřísáhli a z moci církevní posvětili. Z obsahového hlediska se jednalo o akt obsahující sérii různých pozitivních a negativních příkazů, jejichž primárním motivem bylo posílení křesťanské víry v Čechách, v nichž stále hojně přetrvávaly pohanské zvyklosti.²²⁴

Vyhlášení Břetislavových dekret bylo specifické, neboť se stalo součástí rituálního obřadu předcházejícího vyzvednutí ostatků sv. Vojtěcha z nitra hnězdenské katedrály. Samotné vyhlášení je poměrně epicky zachyceno v Kosmově kronice jako okamžik, kdy kníže zanechal modlení, povstal a hrobové ticho, jenž celému rituálu poskytovalo potřebné napětí, přerušil otázkou směřovanou ku předním mužům země, zdali jsou tito ochotni napravit své nepravosti a připraveni zmoudřet po zlých skutcích. Načež oni v dojetí odpověděli, že jsou ochotni napravit nejen své vlastní nepravosti, nýbrž též nepravosti a hříšné činy svých otců, jakož i přislíbili, že se dalších nepravostí, jež by odporovaly zákonům Božím, již v budoucnu nedopustí. Kníže uspokojen jejich odpovědí pozdvihl ruku nad světcův hrob a vyzval přítomné přední muže země, aby též pozdvihli své pravice směrem k Hospodinu, dbali slov knížete a tato svá slova stvrdili přísahou na svou víru.²²⁵ Břetislav si toto místo pro vyhlášení svých dekret nevybral náhodou, jednalo se o předem dobře promyšlený tah, jenž měl posloužit vyššímu záměru v podobě návratu světce zpět do rodné domoviny, kde měl ve své posmrtnosti vykonat ještě poslední službu českému státu, dopomoci ke zřízení pražského arcibiskupství. Celý obřad se vzhledem k okolnostem nemohl omezit na pouhé slavnostní vyzvednutí světcových ostatků. Kníže Břetislav si náležitě

²²⁴ MALÝ, Karel. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Student (Leges). Praha: Leges, 2010, s. 93 - 94. ISBN 978-80-87212-39-4.

²²⁵ KOSMAS, 2012. *Kosmova kronika česká*. Přeložil Karel HRDINA, přeložil Marie BLÁHOVÁ. V Praze: Československý spisovatel, s. 89 - 90. ISBN 978-80-7459-110-5.

uvědomoval důležitost situace, problematickou minulost vztahů mezi rodem Přemyslovců a Slavníkovců, a pak především důvody, pro něž sv. Vojtěch Čechy opustil. Břetislav svá dekreta prozíravě využil ke dvojímu účelu. Prvním účelem bylo učinění pokání za hříchy, jichž se v minulosti dopustili Češi i sám kníže, následované prosbou Břetislava směřovanou světcům o odpuštění těchto hříchů s příslibem jejich nápravy, k níž mají posloužit právě vyhlášená dekreta. Pokání za hříchy, jakož i prosba o odpuštění měla sloužit též k legitimaci způsobu získání světcových ostatků, jenž by se zcela jistě nedal očima středověkých duchovních považovat za souladný se zákony Božími. Břetislav de facto usiloval o eliminaci možných negativních důsledků nekřesťanského ukořistění světcových ostatků. Legitimace způsobu jejich získání měla posloužit k tomu, aby je církve v českých zemích bez dalšího přijala. Druhým účel spočíval v pevném a obecně závazném zakotvení křesťanských pravidel, jež měla vymýtit veškeré přetrvávající pohanské zvyky, čímž mělo dojít nejen k nastolení pořádku v podobě řádného života českého obyvatelstva dle Kristova učení, ale především k otevřené deklaraci toho, že české země jsou připraveny na zřízení pražského arcibiskupství.²²⁶

Dekreta byla knížetem Břetislavem ústně vyhlášena z kazatelny hnězdenské katedrály zřejmě v českém jazyce. Latinsky zachytil obsah dekret kronikář Kosmas v Kosmově kronice české pocházející z 12. století. Prameny, které byly kronikářovou předlohou, z nichž Kosmas při sepsání obsahu dekret do své kroniky čerpal však bohužel, nejsou známy. Břetislavova dekreta jsou v latinském znění dále obsažena v rukopisném kodexu pocházejícího ze 13. století a nacházejícího se v archivu olomoucké kapituly.²²⁷

²²⁶ KRZEMIEŃSKA, Barbara, 1999. *Břetislav I.: Čechy a střední Evropa v první polovině XI. století*. Praha: Garamond, s. 217 - 221. ISBN 80-901760-7-0.

²²⁷ JÁNOŠÍKOVÁ, Petra, Vilém KNOLL a Alena RUNDOVÁ, 2010. *Mezníky českých právních dějin*. 3. rozšířené vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, s. 22. ISBN 9788073802516.

4.1.1 Historické pozadí Břetislavových dekret

Přemyslovský stát byl již od svého vzniku koncipován jako stát křesťanský. Církev byla úzce spjata se státem a křesťanská víra představovala podstatnou oporu moci samotného panovníka. Panovník byl pánem, ochráncem a živitelem církve. Na oplátku od církve požadoval respekt, vděk a loajalitu. Vzhledem k úzké provázanosti státu s církví bylo pro panovníka nezbytné se v církevní problematice aktivně angažovat. Přemyslovci se pohanského božstva zřekli již roku 872, pokřtěním knížete Bořivoje a jeho manželky Ludmily na Velké Moravě, avšak samotné křesťanství přijímaly pohanské české země velmi pozvolna.²²⁸

Kmenová struktura ustoupila struktuře rodové, kmenoví náčelníci byli nahrazeni rodovými knížaty, kmenová shromáždění se přeměnila ve dvorské sjezdy, a konečně pohanství bylo vytlačováno křesťanstvím. Jediný kníže a jediný Bůh.²²⁹ I přes tento významný posun ve struktuře tehdejší společnosti však stále, a to téměř o sto sedmdesát let později, mezi lidmi přetrvávaly staré pohanské zvyklosti, jež nebyly potlačeny ani prvními právními památkami, jejichž primárním účelem bylo posílení christianizace za současné eliminace pohanských institutů. Na hříšný život nemalé části obyvatelstva, a to včetně hříšných činů osob spadajících do nejvyšších společenských kruhů, poukazoval již ve své pozici druhého pražského biskupa sv. Vojtěch. Boleslav II. Pobožný v reakci na výtky biskupa vydal Výsady Boleslavovy, ani ty však pohanské instituty zcela eliminovat nedokázaly.²³⁰ Znechucen všudypřítomným hříchem sv. Vojtěch roku 994, rok před samotným vyvražděním Slavníkovců ze strany konkurenčního rodu Přemyslovců, opustil Čechy a uchýlil se do Polska, kam ho pozval polský kníže Boleslav Chrabrý. Ten světce vyslal na misijní činnost, christianizaci pobaltských Prusů. Je ironií osudu, že světec, jenž utekl před jistou smrtí ve své hříšné domovině, ji o necelé tři roky později našel při šíření Kristova učení v Polsku.²³¹ Světcovu smrt obratně využil k prospěchu polského státu polský kníže, a později od roku 1025 též polský král Boleslav Chrabrý. Ostatky sv. Vojtěcha od Prusů vykoupil zlatem a světec důstojně k věčnému odpočinku uložil v nově přestavěné hnězdenské katedrále. Zde

²²⁸ ŽEMLIČKA, Josef, 2005. *Přemyslovci: jak žili, vládli a umírali*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, s. 16. ISBN 80-7106-759-8.

²²⁹ Tamtéž, s. 169 – 172.

²³⁰ BÍLÝ, Jiří Libor. *Právní dějiny na území ČR: vysokoškolská učebnice*. Vysokoškolské právnícké učebnice. Praha: Linde, 2003, s. 102. ISBN 80-7201-429-3.

²³¹ KRZEMIEŃSKA, Barbara, 1999. *Břetislav I.: Čechy a střední Evropa v první polovině XI. století*. Praha: Garamond, s. 16 - 19. ISBN 80-901760-7-0.

je nutno poznamenat, že Boleslav Chrabrý byl prozíravým panovníkem, jeho velkorysé chování vůči světcům tak nebylo zcela nezištné. Svým ušlechtilým chováním sledoval vyšší záměry, věděl totiž, že sv. Vojtěch byl učitelem a blízkým přítelem samotného císaře Oty III. Nabídkou nouzového útočiště sv. Vojtěchovi, splněním jeho přání v podobě vyslání k pohanským Prusům, jakož i vykoupením a uložením jeho ostatků sledoval Boleslav Chrabrý jediný cíl, a tím bylo učinění Hnězdna církevní metropolí. Jak zamýšlel, tak se stalo. Roku 1000 navštívil Polsko císař Ota III., který zde vykonal pouť směřující do hnězdenské katedrály k ostatkům sv. Vojtěcha. Zde, v zármutku, nad hrobem svého učitele a přítele přivolil ke zřízení hnězdenského arcibiskupství. Využitím světcových ostatků se Boleslavovi Chrabrému podařilo dosáhnout identického cíle, který o téměř čtyřicet let později sledoval český kníže Břetislav.²³² Zcela zásadní rozdíl, jenž zapříčinil neúspěch českého knížete spatřuji ve způsobu realizace zamýšleného cíle. Oba panovníci shodně využili vnitřních rozporů svého oslabeného souseda. Lišil se však způsob samotného provedení jejich církevního záměru. Boleslav Chrabrý při svých plánech, jejichž nutným předpokladem bylo povědomí o blízkém vztahu mezi Vojtěchem a Otou III. za současného využití této znalosti, zvolil cestu diplomacie. Břetislav při své hnězdenské výpravě, jejíž součástí bylo de facto rabování polského státu, zvolil cestu pomsty a demonstrace síly českého státu. S takto zvolenými prostředky český kníže brzy narazil. V Polsku sice zaznamenal značné vojenské úspěchy, vyhlásil Hnězdenská dekreta, a do své domoviny se vrátil nejen se světcovými ostatky, ale též obtěžkán mnohými poklady ukořistěnými během výpravy, avšak poměrně brzy jej zastihly negativní důsledky jeho činů. Nejen, že se mu nepodařilo zrealizovat zamýšlený církevní plán, nýbrž způsobil válečný konflikt s říší, které přílišný růst moci českého státu na úkor jeho východních sousedů nevyhovoval, narušoval totiž křehkou rovnováhu sil ve střední Evropě, na základě čehož se říše rozhodla tyto síly opět vojensky vyrovnat.

Dekreta Břetislavova byla první právní památkou přemyslovského státu, jež vyjádřila komplexní a otevřenou podporu panovníka křesťanské církvi. Předchozí právní památky vydané na území přemyslovského státu se sice z převážné většiny křesťanské problematice věnovaly, upravovaly však pouze dílčí aspekty s ní spojené, neposkytovaly ucelenější právní úpravu vztahů ve společnosti tak, jako tomu bylo například v případě Soudního zákona pro laiky (oficiálně „Zákon sudnyj

²³² LUTOVSKÝ, Michal, 2008. *Po stopách prvních Přemyslovců*. Praha: Libri, s. 94 - 95. ISBN 978-80-7277-365-7.

ljudem“).²³³ Nedostatečná christianizace českých zemí spojená se stále přetrvávajícími pohanskými zvyklosti lidově řečeno „nehrála do karet“ Břetislavově církevnímu záměru, který si tak žádal přijetí určitých radikálnějších opatření, která budou natolik účinná, že vymytí veškeré přežívající pohanství a z českých zemí učiní jednou provždy stát ryze křesťanský. Inspiraci k přijetí těchto radikálnějších opatření mohl český kníže najít v nedávné minulosti, například u svého polského souseda Boleslava Chrabrého, který dle Josefa Žemličky údajně nařídil vyrazit zuby těm, kteří nectili postní období.²³⁴ Břetislav zuby za nedodržování půstu sice vyrážet nenechal, nicméně k realizaci svých pro křesťanských opatření posilujících církevní morálku přijal a následně v Hnězdně vyhlásil Břetislavova dekreta, kterými otevřeně proklamoval, že spolu s jejich přijetím končí schovávavost českého knížete k pohanství a nastává doba usilovné christianizace práva i společnosti.

4.1.2 Právní rozbor Břetislavových dekret

Na právo lze pohlížet z mnoha různých rovin, neexistuje jediná všerhající definice, která by pojem práva uceleně vyčerpala. Jednou z možných definic práva je ta, která vnímá právo jako minimum morálky. S minimem morálních norem zcela jistě přicházela Břetislavova dekreta, která obsahovala právní regule v podobě příkazů a zákazů společensky žádoucího a nežádoucího chování z křesťanského hlediska, jež měla za úkol posílit křesťanskou morálku společnosti žijící v hříchu. Právní pravidla v dekretěch obsažená, regulovala hříšný život tehdejší společnosti a navazovala na pravidla křesťanského žití, které před svým odchodem z českého státu zastával a prosazoval sv. Vojtěch. Za porušení těchto z převážné většiny církevních pravidel byly stanoveny poměrně přísné sankce zahrnující především tresty světské, stanovené panovníkem, doplněné však též o tresty církevní udělované pražským biskupem Šebířem.²³⁵ Právní normy v dekretěch obsažené, upevňující křesťanství a sledující nastolení pořádku a křesťanského řádu mezi lidmi spadaly do vícero právních odvětví. V Břetislavových dekretěch můžeme nalézt

²³³ JÁNOŠÍKOVÁ, Petra, Vilém KNOLL a Alena RUNDOVÁ, 2010. *Mezníky českých právních dějin*. 3. rozšířené vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, s. 10. ISBN 9788073802516.

²³⁴ ŽEMLIČKA, Josef, 2005. *Přemyslovci: jak žili, vládli a umírali*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, s. 169. ISBN 80-7106-759-8.

²³⁵ BÍLÝ, Jiří Libor. *Právní dějiny na území ČR: vysokoškolská učebnice*. Vysokoškolské právnické učebnice. Praha: Linde, 2003, s. 102. ISBN 80-7201-429-3.

normy práva soukromého, konkrétně práva rodinného, obchodního a pracovního, i normy práva veřejného, a to především práva trestního.²³⁶

4.1.2.1 *Instituty práva rodinného*

Institutům rodinného práva je v Břetislavových dekretech věnována značná pozornost. Normy rodinného práva upravují především institut manželství a na něj navazující právní i mimoprávní otázky. Systematika norem obsažených v Břetislavových dekretech není ledabylá. Zakotvení manželské otázky již v samotném úvodu dekret, jakož i četnost norem regulujících tuto oblast společenských vztahů, poukazovala na mimořádný zájem panovníka na právní úpravě tohoto institutu, jenž byl bezpochyby pro dění ve společnosti zcela zásadní.²³⁷ Manželství v období raně feudálního státu, a ještě dlouhou dobu po něm, nebylo zdaleka ryze osobní záležitostí, soukromým svazkem mezi mužem a ženou, nýbrž v mnoha svých aspektech ovlivňovalo celospolečenské poměry. Jako takové zasahovalo především do oblasti vztahů majetkových, uzavřením manželství docházelo k dispozicím s mnohdy nezanedbatelnými majetky jednotlivých rodin, žena opouštěla svoji původní rodinu, a spolu se svým věnem přicházela do rodiny svého manžela. Manželství mělo podstatný vliv též na právo dědické.²³⁸ Manželství však hrálo hlavní roli i v otázce samotných společenských vztahů. Rodina jakožto základní jednotka každého státního útvaru, se vytvářela a existovala pouze v rovině manželské. Legitimní potomci byli pouze tací, jenž vzešli z řádného svazku manželského, děti narozené mimo manželství měly vůči těm manželským z pohledu kanonického práva značně znevýhodněné postavení. Nelegitimní děti, na rozdíl od těch legitimních, nepatřily do rodiny svého otce. V právní rovině byla zřejmě nejdůležitějším negativním právním aspektem pojímání se s postavením nelegitimního dítěte jeho dědická nezpůsobilost vůči majetku biologického otce.²³⁹ V rukou urozených byl institut manželství chápán jako mocný nástroj sňatkové politiky. Urozená manželka sebou přinášela fakticky nikoliv právně, vidinu zlepšení sociální statutu, čehož ostatně využil hlavní hrdina této diplomové práce,

²³⁶ ADAMOVÁ, Karolina a SOUKUP, Ladislav. *Prameny k dějinám práva v českých zemích. 2.*, upr. vyd. Dokumenty (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010, s. 19 - 20. ISBN 978-80-7380-271-4.

²³⁷ KOSMAS, 2012. *Kosmova kronika česká*. Přeložil Karel HRDINA, přeložil Marie BLÁHOVÁ. V Praze: Československý spisovatel, s. 90. ISBN 978-80-7459-110-5.

²³⁸ ŽEMLIČKA, Josef, 2005. *Přemyslovci: jak žili, vládli a umírali*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, s. 102. ISBN 80-7106-759-8.

²³⁹ KADLECOVÁ, Marta, 2007. *Dějiny českého soukromého práva*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s. 132 - 133. ISBN 978-80-7380-041-3.

kníže Břetislav, resp. jeho otec Oldřich, jenž se touto cestou snažil napravit následky svého poklesku spočívajícího ve zplození Břetislava v mimomanželském poměru s neurozenou, a k tomu všemu velice pravděpodobně též vdanou ženou, v důsledku čehož se stala legitimita Břetislava přinejmenším dosti diskutabilní. Oslabenou legitimitu Břetislavova původu měl posílit sňatek s vysoce urozenou pannou nacházející se za zdmi Svinibrodského kláštera.²⁴⁰

V období raně feudálního státu bylo manželství institutem hluboce ovlivněným pohanskými tradicemi. Běžnou praxí byl například únos nevěsty, k němuž se ostatně odhodlal též Břetislav. Počestnost ženy byla v období raně feudálního státu vysoce ceněným atributem, který podstatně ovlivňoval ženiny vyhlídky k sňatku. Fakt, že žena strávila, byť i pár hodin s únosem o samotě, drasticky zasahoval ženinu pověst, a tím výrazně snižoval šanci uzavřít řádný sňatek odpovídající společenským poměrům dotyčné ženy.²⁴¹ Jak jsem již zmínila výše ve spojitosti s únosem Jitky ze Svinibrodského kláštera, únos mohl skončit pro unesenou i jejího únosece tragicky. Únos tak byl poměrně riskantním způsobem, jakým si bylo možné sňatek s dotyčnou ženou pojistit.²⁴²

Mnoho raných právních památek se pokoušelo zakořeněné manželské pohanské zvyklosti vykořenit regulami práva kanonického, žádné z nich se však oblast manželství zcela provázat s křesťanstvím nepodařilo. Názornou ukázkou takové to právní památky by mohla být Práva pražských biskupů pocházejících z roku 992. Komplexněji o této právní památce pojednávám výše. V souvislosti s manželskou problematikou bych zmínila, že Boleslav II. oprávnil pražské biskupy rozloučit ta manželství, o kterých bude dodatečně zjištěno, že byla uzavřena mezi příbuznými, což je v hrubém rozporu se svatým zákonem, jakož i se všemi předpisy kanonického práva. Panovník tímto krokem nejenom, že podpořil křesťanské vnímání manželství, ale též de facto svěřil část úpravy tohoto institutu do oblasti práva kanonického.²⁴³ I přesto však bylo manželství na území českých zemí stále z větší části ovládáno pohanským kultem a neslo archaické prvky slovanského a germánského práva. Nekřesťanský byl nejen způsob, jakým lidé do manželství

²⁴⁰ ŽEMLIČKA, Josef, 2005. *Přemyslovci: jak žili, vládli a umírali*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, s. 238 - 239. ISBN 80-7106-759-8.

²⁴¹ VOJÁČEK, Ladislav, Karel SCHELLE a Vilém KNOLL, 2016. *České právní dějiny*. 3. upravené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s. 148. ISBN 978-80-7380-575-3.

²⁴² BAUER, Jan. *Ženy z rodu Přemyslovců*. Frýdek-Místek: Alpress, 2012. Klokan (Alpress), s. 11-13. ISBN 978-80-7362-956-4.

²⁴³ VOJÁČEK, Ladislav, Karel SCHELLE a Vilém KNOLL, 2016. *České právní dějiny*. 3. upravené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s. 149. ISBN 978-80-7380-575-3.

vstupovali, ale též způsob, jakým se již uzavřeném v manželství chovali. Kosmas při své urputné snaze ospravedlnit nelegitimní původ Břetislava coby jeho oblíbeného hrdiny uvedl, že v době Oldřichova seznámení s Boženou v Čechách panovaly takové mravy, že bylo naprosto běžné, že každý, jak se mu zlíbilo mohl mít dvě, ba dokonce i tři ženy, a že nebylo hříchem unést manželku svého bližního (natož cizího muže, jímž byl sedlák Křesina), ani manželce vdát se za muže již ženatého s jinou ženou (z toho vyplývá, že i Božena byla z obliga). Kosmas k celé choulostivé záležitosti dále dodal, že situace s manželstvím byla v období vlády Oldřicha, usuzujeme tedy, že i za vlády jeho předků taková, že to, co se nyní přičítá mravnosti, tedy že muž je věrný své ženě a žena svému muži, to tehdy bylo k veliké hanbě. Závěrem hodnocení zkažené společnosti kronikář už pouze zmiňuje, že lidé žili jako hloupá hovada a měli manželství společná.²⁴⁴

Byl to právě onen hříšný přístup obyvatelstva českých zemí ke svátosti manželské, jenž byl jedním z mnoha a současně předním důvodem pro odchod sv. Vojtěcha do Polska, k němuž došlo o několik desetiletí dříve. Světec obyvatelstvu českých zemí vytýkal především institut mnohoženství, jenž odporoval křesťanskému pojetí svazku manželského coby svazku ryze monogamního. Žena se zaslíbí jedinému muži, muž jediné ženě. Vojtěchovi byla trnem v oku též manželství duchovních, tuto problematiku však dekreta neupravovala, neboť spadala do působnosti kanonického, nikoliv světského práva, dekreta totiž nebyla primárně určena duchovním, nýbrž světskému lidu.²⁴⁵ Situace s manželstvím v období raně feudálního státu byla z pohledu křesťanské morálky tristní. S hříšným přístupem ke svazku manželskému měla skoncovat právě Břetislavova dekreta, která byla první právní památkou přemyslovského státu, jež vyjádřila otevřenou podporu panovníka jakožto nejvyššího představitele moci světské, vůči křesťanskému pojetí manželského svazku, a to prostřednictvím pevného zakotvení působnosti církve v manželských otázkách.²⁴⁶

²⁴⁴ KOSMAS, 2012. *Kosmova kronika česká*. Přeložil Karel HRDINA, přeložil Marie BLÁHOVÁ. V Praze: Československý spisovatel, s. 64. ISBN 978-80-7459-110-5.

²⁴⁵ KRZEMIEŃSKA, Barbara, 1999. *Břetislav I.: Čechy a střední Evropa v první polovině XI. století*. Praha: Garamond, s. 221- 222. ISBN 80-901760-7-0.

²⁴⁶ VOJÁČEK, Ladislav, Karel SCHELLE a Vilém KNOLL, 2016. *České právní dějiny*. 3. upravené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s. 149. ISBN 978-80-7380-575-3.

První knížecí příkázání vznášelo požadavek, aby manželství, které doposud lidé měli jako s lehkými ženami a nepořádná po způsobu hloupých hovad, byla od této chvíle v souladu s církevními předpisy zákonná, soukromá a nerozlučná. Současně mají být koncipována tak, aby muž byl věrný toliko své jediné ženě a žena toliko svému jedinému muži.²⁴⁷ Oficiálně tak byly uzákoněny všechny základní principy církevního pojetí manželství. Těmi byly posvátný charakter manželství, monogamie, dobrovolnost a nerozlučitelnost svazku manželského.²⁴⁸ Pravidla manželství platila pro všechny společenské třídy, jejich porušení bylo stíháno poměrně tvrdými sankcemi práva světského i církevního.

Zákonné bylo pouze takové manželství, jenž bylo uzavřeno v souladu s kanonickým právem. Manželské právo bylo ovlivněno též právem římským, které tvoří základ kanonického práva, a od něhož kanonické právo převzalo řadu právních institutů a norem upravujících manželství.²⁴⁹ Samotná církev pojímala manželství jako svátost a přiznávala mu posvátný charakter. Jedinou dekrety uznávanou formou vzniku manželství bylo jeho uzavření před církevním hodnostářem.²⁵⁰ Církevní sňatek se tak stal obligatorním. Manželství se povinně před církevním hodnostářem uzavíralo skutečně dlouhou dobu. Církevní sňatky dokonce přečkaly období osvícenských reforem Marie Terezie a jejího syna Josefa II. Manželský patent vydaný Josefem II. roku 1783 svátost manželskou výrazně sekularizoval, manželské spory vyjmul z kompetencí církevních soudů, kam je svěřila již Břetislavova dekreta. Potlačit církevní charakter manželství se mu však zcela nepodařilo, a ta byla tak i nadále uzavírána před církevními hodnostáři.²⁵¹ Manželské otázky však nebyly z kompetence církevních soudů vyňaty definitivně, v období Bachova absolutismu došlo k opětovnému obnovení pravomoci církevních soudů ve věcech manželských.²⁵² K definitivní sekularizaci manželství, a s tím spojenou obligatorností civilních sňatků došlo až roku 1949 v souvislosti s přijetím zákona č. 259/1949 Sb., o právu rodinném. Kanonické právo tak tvořilo

²⁴⁷ KOSMAS, 2012. *Kosmova kronika česká*. Přeložil Karel HRDINA, přeložil Marie BLÁHOVÁ. V Praze: Československý spisovatel, s. 90. ISBN 978-80-7459-110-5.

²⁴⁸ KADLECOVÁ, Marta, 2007. *Dějiny českého soukromého práva*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s. 122. ISBN 978-80-7380-041-3.

²⁴⁹ ŽEMLIČKA, Josef, 2005. *Přemyslovci: jak žili, vládli a umírali*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, s. 102. ISBN 80-7106-759-8.

²⁵⁰ KADLECOVÁ, Marta, 2007. *Dějiny českého soukromého práva*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s. 131. ISBN 978-80-7380-041-3.

²⁵¹ VOJÁČEK, Ladislav, Karel SCHELLE a Vilém KNOLL, 2016. *České právní dějiny*. 3. upravené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s. 456. ISBN 978-80-7380-575-3.

²⁵² Tamtéž, s. 458.

základ manželských vztahů až do 20. století.²⁵³ Církev striktně rozlišovala církevní a světskou stránku manželství. Z hlediska církevní stránky bylo manželství považováno za svátost. Z hlediska světské stránky se jednalo o smluvní vztah, a ani církev jeho smluvní charakter zcela nepopírala, ba naopak do celého procesu uzavírání manželství vnesla požadavek dobrovolné vůle obou smluvních stran s jeho vznikem, který přirozeně převzala z římského práva. Požadavek dobrovolné vůle stran vstoupit do svazku manželského, tím především ze strany ženského pohlaví, byl bezpochyby pro české země příjemným a vítaným zpestřením. České země v oblasti manželské tradičně vycházely ze starých slovanských a germánských tradic, v nichž bylo manželství považováno za svazek ryze obchodní. Svátostní charakter ustupoval do pozadí zájmům majetkovým a mocenským, přičemž žena v něm byla vnímána jako prostředek k jejich prosazení.²⁵⁴ Ačkoliv byla dobrovolnost vstupu do svazku manželského z hlediska kanonického práva podstatným znakem pro samotné uzavření manželství, pak důslednost ve zkoumání toho, zda je či není tento znak naplněn, mnohdy záležela na svědomí samotného oddávajícího kněze. Celý obřadní rituál byl v období raně feudálního státu poměrně prostý, omezoval se na minimum nezbytných formalit. Manželský slib či výměna prstenů, tak jak je známe, a bez nichž si dnešní manželský obřad málokdo dokáže představit, však pocházejí až z 16. století. Dle kanonického práva byla při církevním obřadu nezbytná přítomnost oddávajícího kněze. Vedle sňatku veřejného, který byl oficiálně preferovanou formou sňatku až od 12. století, stále přetrvávaly sňatky tajné. Jednalo se o sňatky soukromé, uzavřené v ústraní mimo dosah církev, bez kněze, za pouhé přítomnosti laických svědků. Tato forma uzavření sňatku nebyla formou oficiální, nýbrž přežívajícím institutem germánského práva, převzatým z práva římského, jenž na svazek manželský nahlíželo jako na ryze soukromou záležitost, pro svoji neoficiálnost sebou přinášela řadu úskalí. Největším rizikem vstupu do svazku manželského v tajnosti bylo nebezpečí, že jedna ze smluvních stran uzavření manželství popře, v takovém to případě sňatek pozbýval právních účinků, zde však bylo raně feudální právo shovívavé, a z tohoto pravidla stanovilo výjimku. Soukromý sňatek nemohla popřít žádná ze stran za předkladu existence následného prokazatelného společného soužití. Spory o existenci tajných sňatků řešily církevní soudy, kterým tuto

²⁵³ VOJÁČEK, Ladislav, Karel SCHELLE a Vilém KNOLL, 2016. *České právní dějiny*. 3. upravené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s. 584 - 585. ISBN 978-80-7380-575-3.

²⁵⁴ ŽEMLIČKA, Josef, 2005. *Přemyslovci: jak žili, vládli a umírali*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, s. 102. ISBN 80-7106-759-8.

pravomoc svěřila Břetislavova dekreta. Pokud soud tajný sňatek uznal, pak zpravidla následně uložil povinnost vykonat sňatek veřejný coby oficiálně uznávanou formu sňatku, na němž měla církev nemalý zájem. Pokud by povinní neuposlechli, mohli jim být ze strany církevních soudů uloženy poměrně přísné světské i církevní tresty, včetně jednoho z nejpřísnějších trestů, kterým exkomunikace bezpochyby byla. Tajné sňatky byly oficiálně zakázány až v 16. století.²⁵⁵

Manželství bylo koncipováno jako nerozlučitelné. Nerozlučitelnost svazku manželského vycházela z Písma svatého, příkladem by mohl být následující úryvek: „*Od počátku stvoření, Bůh učinil člověka jako muže a ženu; proto opustí muž svého otce i matku a připojí se k své manželce, a budou ti dva jedno tělo; takže již nejsou dva, ale jeden. A proto, co Bůh spojil, člověk nerozlučuje!*“ (Marek 10: 6-9).²⁵⁶ Vzhledem k nerozlučitelnému charakteru manželství bylo nutné vytvořit efektivní systém překážek, které by eliminovaly případné nežádoucí skutečnosti rozporující církevnímu pojetí manželství, jež by vyšly najevo až po uzavření manželství, a pro něž by bylo nutné uzavřené manželství rozloučit. Tyto překážky se dle své závažnosti dělily na hrubé překážky, které činily manželství zcela neplatným a překážky méně závažného charakteru, jenž manželství činily pouze nedovoleným. Hrubými překážkami byl blízký příbuzenský vztah smluvních stran (tj. přímé linie v prvním stupni), již existující sňatek jedné či obou smluvních stran, impotence či nedostatečný věk smluvních stran. Mezi méně závažné překážky pak patřilo například vzdálené příbuzenství, jenž však nebylo překážkou zcela nepřekonatelnou, což ostatně dokládá četnost sňatků mezi vzdálenými příbuznými, zejména v těch nejvyšších, zpravidla vládnoucích společenských vrstev, v nichž jakéhokoliv „ředění urozené krve“ a snižování společenské prestiže sňatky s méně urozenými osobami bylo nežádoucí. V řadě případů byla za nemalý poplatek církvi ze strany papeže udělena výjimka (tzv. dispens), na základě, níž se manželství jinak nedovolené stalo dovoleným. Papež mohl dispensovat, tj. prominout pouze některé překážky manželství, a činil tak zpravidla v konkrétních případech. Církev dispens zakazovala u těch překážek

²⁵⁵ VOJÁČEK, Ladislav, Karel SCHELLE a Vilém KNOLL, 2016. *České právní dějiny*. 3. upravené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s. 150. ISBN 978-80-7380-575-3.

²⁵⁶ FLEK, Alexandr; HEDÁNEK, Jiří; HOFFMAN, Pavel a SÝKORA, Zdeněk. *Bible: překlad 21. století*. Praha: Biblion, 2009, s. 1307. ISBN 978-80-87282-00-7.

manželství, které byly trvale neodstranitelné.²⁵⁷ S prvkem nerozlučitelnosti souvisí též problematika zániku manželství. Ačkoliv bylo manželství koncipováno jako nerozlučitelné, ona nerozlučitelnost neplatila absolutně. Bez větších problémů bylo možno rozloučit ta manželství, která dosud nebyla konzumována. V těchto případech se manželství rozlučovala buď tím, že se jedna ze stran vzdala světského života a vstoupila do kláštera, nebo udělením již zmiňované papežské výjimky. Po provedení soulože mezi manželi přicházela v úvahu jediné zákonná rozluka, nesoucí též označení rozvod od stolu a lože. Ta sice spočívala v oddělenosti životů obou manželů a v zániku vzájemných manželských povinností, jako taková však dle kanonického práva nezpůsobila zánik manželství, které trvalo i nadále, a vytvářelo tak pro oba manžele hrubou překážku pro případné uzavření nového sňatku. Takto rozloučení manželé zůstávali pomyslně uvězněni ve svazku manželském i nadále. Již existující a na první pohled bezproblémové manželství mohlo být zneplatněno církevním soudem. Stalo se tak v případě, že jím byla dodatečně zjištěna a prohlášena existence překážek či vad natolik závažných, že samy o sobě umožňovaly jeho anulaci bez dalšího. Mezi tyto mohla patřit například neschopnost počít potomka zapříčiněná impotencí, již existující manželství jednoho z manželů či nedostatek ve sňateční vůli zapříčiněný prvkem donucení, který byl však obtížně prokazatelný. Přirozeně další příčinnou zániku manželství mohla být smrt jednoho z manželů.²⁵⁸

Břetislavova dekreta definitivně ukončila období polygamiálních svazků a nastolila pevný požadavek toliko monogamního manželství.²⁵⁹ Nesporným faktem je, že polygamie má podstatně starší kořeny než monogamie. K samotné problematice polygamiálních svazků bych uvedla, že ačkoliv církev poměrně striktně prosazovala toliko monogamní manželství, které jako jediné považovala za souladné s Božími zákony, pak ve Starém zákoně zásadu monogamie nenalezneme. Ačkoliv Bůh stvořil Adamovi toliko jednu Evu, v úryvcích Starého zákona se objevuje celá řada různých polygamiálních svazků či svazků, kde Bůh umožnil muži mít více nežli jednu ženu. Mezi ty nejznámější patří například starozákonný příběh o Abrahamovi, jeho neplodné ženě Sáráj a jejich společné egyptské služce Hagar,

²⁵⁷ KADLECOVÁ, Marta, 2007. *Dějiny českého soukromého práva*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s. 124. ISBN 978-80-7380-041-3.

²⁵⁸ VOJÁČEK, Ladislav, Karel SCHELLE a Vilém KNOLL, 2016. *České právní dějiny*. 3. upravené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s. 150. ISBN 978-80-7380-575-3.

²⁵⁹ ADAMOVÁ, Karolina, Antonín LOJEK, Karel SCHELLE a Jaromír TAUCHEN, 2017. *Velké dějiny zemí Koruny české: Právo*. Praha: Paseka, s. 30 - 32. ISBN 978-80-7432-000-2.

s níž Abraham zplodil Izmaela (Genesis 16:1-4).²⁶⁰ Polygamie byla běžnou součástí rodinného práva mnoha jihovýchodních kultur, praktikovali ji například Židé, Arabové či Egypťané. Požadavek monogamních svazků vnesl až Nový zákon, který však Judaismus neznává.²⁶¹ O monogamních manželství se Nový zákon zmiňuje hned v několika pasážích. Příkladem by mohl být následující úryvek: „*Abyste se však vyvarovali smilstva, ať každý má svou ženu a každá svého muže.*“ (1. Korintský 7:2).²⁶² Dle příkazu v Břetislavových dekretech mají být manželství taková, „*aby muž žil maje dosti na jedné ženě a žena majíc dosti na jednom muži.*“²⁶³ Sankcí absolutní neplatnosti byla stížena manželství těch smluvních stran, které již svazek manželský řádně uzavřely s jinými osobami. Jak jsem již zmínila výše, existence stávajícího manželství vytvářela hrubou překážku pro možnost uzavření dalšího nového manželství, jež byla ze své podstaty téměř nepřekonatelná.²⁶⁴ Problematika existence polygamních a paralelně existujících mimomanželských svazků byla nešvarem především vyšších společenských vrstev. Chudí v tomto ohledu dopláceli na omezenost svého majetku, i přesto se však u nich tento nemrav objevil, nikoliv však v takové míře, jako tomu bylo u osob movitějších. Mocní muži kmene měli od dob pradávných k dispozici celou řadu konkubín, jejich moc a bohatství jim zajistila nepřeborné množství různých žen. S příchodem nové primárně rodově založené společnosti se toho příliš nezměnilo. Vzpomeňme si na výše zmíněný příběh ženatého knížete Oldřicha a vdané selky Boženy.²⁶⁵ S pomyslnou spásou svátosti manželské v podobě monogamního manželství přicházelo křesťanské učení, jenž se však v českých zemích prosazovalo velmi ztuhla.

²⁶⁰ FLEK, Alexandr; HEDÁNEK, Jiří; HOFFMAN, Pavel a SÝKORA, Zdeněk. *Bible: překlad 21. století*. Praha: Biblion, 2009, s. 15. ISBN 978-80-87282-00-7.

²⁶¹ KADLECOVÁ, Marta, 2007. *Dějiny českého soukromého práva*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s. 123. ISBN 978-80-7380-041-3.

²⁶² FLEK, Alexandr; HEDÁNEK, Jiří; HOFFMAN, Pavel a SÝKORA, Zdeněk. *Bible: překlad 21. století*. Praha: Biblion, 2009, s. 1450. ISBN 978-80-87282-00-7.

²⁶³ KOSMAS, 2012. *Kosmova kronika česká*. Přeložil Karel HRDINA, přeložil Marie BLÁHOVÁ. V Praze: Československý spisovatel, s. 90. ISBN 978-80-7459-110-5.

²⁶⁴ KADLECOVÁ, Marta, 2007. *Dějiny českého soukromého práva*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s. 124. ISBN 978-80-7380-041-3.

²⁶⁵ ŽEMLIČKA, Josef, 2005. *Přemyslovci: jak žili, vládli a umírali*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, s. 104 - 105. ISBN 80-7106-759-8.

Zatímco první knížecí příkázání klade požadavky na samotný vznik a charakter manželství, druhé knížecí příkázání se zaměřuje na problematické situace, jež mohou nastat v již existujícím manželství. Břetislav ve svém druhém příkazu uvádí: „*Jestliže by však manželka svým mužem nebo muž manželkou opovrhl a svár mezi ni i splanul do roztržky, přeji si, aby ten rušitel manželství, který by se nechtěl vrátiti k předešlému svazku právně uzavřenému, nebyl uváděn podle řádu naší země do otroctví, nýbrž spíše, jak neoblomně káže naše nezměnitelné rozhodnutí, budiž odveden, ať je to jakákoliv osoba, do Uher a nesmí se žádnými penězi vykoupiti nebo do naší země vrátiti, aby se hlízami jedné ovečky nenakazil celý ovčinec Kristův.*“²⁶⁶ Pokud by se kdokoliv vzepřel tomuto knížecímu příkázání, pak bude mimo trestu světského stížen též trestem církevním, a to klatbou.²⁶⁷ Z výše zmíněného vyplývá, že Břetislav poměrně přísnými tresty světského i církevního práva prosazoval zájem na zachování manželských svazků, realizoval tudíž církevní koncepci manželství spočívající v jeho nerozlučitelnosti. Postavení ženy bylo ve světle výše zmíněného příkazu rovno postavení muže, kníže ve svém příkazu nerozlišoval, zda byl rušitel ženského či mužského pohlaví. Z uvedeného úryvku lze též vyvodit, že dle dosavadní právní úpravy bylo možné provinilé osoby, jejichž chování by rozporovalo řádu země, uvést do otroctví, v některých případech Břetislavových dekret se pracuje s pojmem rabství.²⁶⁸ Uvedení do otroctví bylo v období raně feudálního státu běžným trestem postihujícím osoby, které se dopustily závažných prohřešků proti světskému nebo církevnímu právnímu pořádku.²⁶⁹ O tom, že samotné otroctví bylo v raně feudálním státu poměrně častým jevem hovoří i fakt, že mezi mnoha hříšnými činy, které sv. Vojtěch českým zemím vytýkal, se objevilo též prodávání křesťanských otroků židovským a jiným pohanským obchodníkům, kteří je následně prodávali především na uherských trzích.²⁷⁰ Obchod s otroky totiž zdaleka nebyl záležitostí toliko dob antických, poměrně výnosným byznysem byl i v období raně feudálního státu. Není tajemstvím, že kníže Oldřich poté, co získal Moravu z polského područí,

²⁶⁶ KOSMAS, 2012. *Kosmova kronika česká*. Přeložil Karel HRDINA, přeložil Marie BLÁHOVÁ. V Praze: Československý spisovatel, s. 90. ISBN 978-80-7459-110-5.

²⁶⁷ Tamtéž, s. 90.

²⁶⁸ ADAMOVÁ, Karolina a Ladislav SOUKUP, 2010. *Prameny k dějinám práva v českých zemích*. 2., upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk. Dokumenty (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk), s. 19. ISBN 978-80-7380-271-4.

²⁶⁹ ŽEMLIČKA, Josef, 1997. *Čechy v době knížecí (1034-1198)*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny. Česká historie, s. 203. ISBN 80-7106-196-4.

²⁷⁰ KRZEMIENSKA, Barbara, 1999. *Břetislav I.: Čechy a střední Evropa v první polovině XI. století*. Praha: Garamond, s. 221. ISBN 80-901760-7-0.

jakož i jeho syn Břetislav, jenž de facto vyplnil polský stát, vyslali mnoho polských zajatců na uherský trh. Náhradou za trest uvedení do otroctví v případě prohřešků porušujících zájem na zachování řádného manželství měl být trest uvedení do uherského vyhnanství, přičemž tento trest byl koncipován jako nevykupitelný. Osoba, již byl uložen tento druh trestu se z něho nemohla vykoupit, a z Uher se ani jakkoliv jinak zpět do českých zemí navrátit. Nemožnost vykoupení směřovala zřejmě vůči majetným osobám, u nichž hrozilo, že by se ze svých protiprávních a nekřesťanských činů vykupovaly svým bohatstvím. Současně nám text Břetislavových dekret stanovuje, že obecně bylo možné se z otroctví vykoupit. Břetislavovým motivem k nahrazení trestu uvedení do otroctví trestem vyhnanství do Uher, byl dle Josefa Žemličky fakt, že trest uvedení do domácího otroctví v pojetí českých zemích, byl vedle trestu vyhnanství do Uher, trestem zanedbatelným.²⁷¹ Světský trest je v tomto případě jako v mnoha knížecích příkazech doplněn o trest církevní, kterou je klatba.²⁷² Jak jsem již zmínila v úvodních kapitolách, panovník při prosazování svých nařízení nezřídka využíval moci církve a přirozeného lidského strachu z neznámého, a to především prostřednictvím uložení církevního trestu, jenž by provinilého zasahoval též v jeho posmrtném životě.²⁷³

Trest vyhnanství do Uher a případná klatba měla postihnout dle třetího knížecího příkázání též „panny, vdovy a cizoložnice, o nichž je známo, že pozbyly dobrého jména, porušily stud a obtěžkaly smilstvím.“ Přičemž kníže dále dodává: „*Neboť když se mohou podle své vůle vdáti, proč se dopouštějí cizoložství a svůj plod vyhánějí, což je zločin ze zločinů nejhorší?*“²⁷⁴ Bigamie a cizoložství byly v období raně feudálního státu, a ještě dlouhou dobu po něm, považovány za závažný prohřešek proti dobrým mravům a současně jednání, která se svou povahou zcela vymykala hranicím křesťanské morálky. Bigamie svou podstatou zasahovala především do zájmu na řádném uzavírání manželství. Bigamie byla dlouhou dobu vnímána jako delikt ryze proti církevnímu právu, které za jediné právně souladné manželství považovalo manželství monogamické. Dekreta Břetislavova bigamii

²⁷¹ ŽEMLIČKA, Josef, 1997. *Čechy v době knížecí (1034-1198)*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny. Česká historie, s. 202 - 203. ISBN 80-7106-196-4.

²⁷² KOSMAS, 2012. *Kosmova kronika česká*. Přeložil Karel HRDINA, přeložil Marie BLÁHOVÁ. V Praze: Československý spisovatel, s. 90. ISBN 978-80-7459-110-5.

²⁷³ VOJÁČEK, Ladislav, Karel SCHELLE a Vilém KNOLL. *České právní dějiny*. 3. upravené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016, s. 117. ISBN 978-80-7380-575-3.

²⁷⁴ KOSMAS, 2012. *Kosmova kronika česká*. Přeložil Karel HRDINA, přeložil Marie BLÁHOVÁ. V Praze: Československý spisovatel, s. 90. ISBN 978-80-7459-110-5.

postihovala a trestem za ni bylo vyhnanství do Uher mnohdy doplněné o církevní klatbu. Cizoložství bylo útokem do právem chráněného zájmu na řádném manželském soužití. Zde považuji za vhodné upozornit na existenci nerovného zacházení s oběma pohlavími. Zatímco v případě jiného sváru mezi manžely zastávala žena a muž poměrně rovné postavení, v případě cizoložství se v období raně feudálního státu stíhalo především to, kterého se dopustila žena. Pohledem tehdejší společnosti se z povahy věci se jednalo o cizoložství závažnějších důsledků, neboť zavdalo pochybnosti o legitimitě případných potomků, jenž by z manželství vzešli.²⁷⁵ Výkon spravedlnosti a trestání cizoložství, jehož se dopustila žena, byl poměrně dlouhou dobu svěřen do rukou jejího manžela, popř. otce. Způsob, jakým cizoložnici potrestají, byl ponechán na jejich úvaze. Nabízela se jim široká škála různých trestů, volba byla jejich právem. Mohli stejně tak dobře upustit od potrestání, jakož i v případě, že přistihli ženu s jejím milencem tzv. in flagranti, přistoupit k radikálnějším prostředkům, tj. svoji cizoložnou ženu (dceru) a jejího milence usmrtit.²⁷⁶ Rovnoprávnost v trestní odpovědnosti manželů za delikt cizoložství prosazovala především církev.²⁷⁷

Dalším deliktem knížetem zmíněným ve třetím příkazu dekret, jenž byl svou povahou mimořádně závažný, bylo tzv. infanticidium neboli vražda novorozeného dítěte, popř. usmrcení lidského plodu, dnešními slovy potrat. Jedná se o delikt směřující proti životu a zdraví, a jako takový jej soudily světské nikoliv církevní soudy. Kníže tento delikt dává do souvislosti s delikty mravnostními, konkrétně delikty směřujícími proti svazku manželskému, nicméně zde považuji za vhodné zmínit, že hmotným předmětem útoku deliktu infanticida nebyl toliko neřádně počatý plod, nýbrž jakýkoliv lidský plod či narozené dítě, ať už se jednalo o potomka legitimního či nikoliv. V rovině raně středověkého práva Břetislavova dekreta k tomuto deliktu přistupují poměrně mírně. Trestem za tento delikt má být vyhnanství do Uher doprovázené klatbou. Kupříkladu v 16. století se tento delikt trestal trestem nejvyšším, trestem smrti, kterým nebyla postižena toliko provinilá žena, nýbrž i kdokoliv, kdo ji byl při tomto hrůzném činu pomocníkem.²⁷⁸

²⁷⁵ ADAMOVIÁ, Karolina, 2006. *Světla a stíny středověkého práva: příspěvek k aplikaci "Principů" E.F. Smidaka*. [Praha]: Havlíček Brain Team. Avenir edice, s. 107. ISBN 80-903609-4-7.

²⁷⁶ ADAMOVIÁ, Karolina, Antonín LOJEK, Karel SCHELLE a Jaromír TAUCHEN, 2017. *Velké dějiny země Koruny české: Právo*. Praha: Paseka, s. 90. ISBN 978-80-7432-000-2.

²⁷⁷ ADAMOVIÁ, Karolina, 2006. *Světla a stíny středověkého práva: příspěvek k aplikaci "Principů" E.F. Smidaka*. [Praha]: Havlíček Brain Team. Avenir edice, s. 107. ISBN 80-903609-4-7.

²⁷⁸ FRANCEK, Jindřich, 2011. *Velké dějiny země Koruny české: Zločinnost a bezpráví*. Praha: Paseka, s. 163. ISBN 978-80-7432-000-2.

Čtvrtý knížecí příkaz, zaměřující se na procesněprávní stránku manželských sporů, zní následovně: „*Když by však žena prohlásila, že jí muž nesplácí stejnou láskou, nýbrž ji nemilosrdně bije a trýzní, bude rozhodnuto mezi nimi Božím soudem, a kdo bude nalezen vinným, ať trpí trestem vinného.*“²⁷⁹ Jak jsem již zmínila výše Břetislavova dekreta svěřila projednávání a rozhodování převážně většiny manželských věcí do pravomoci církevním soudům. Manželské právo však nebylo chráněno toliko právem kanonickým, nýbrž též například právem trestním, v takovém případě daná záležitost nespádala do kompetencí soudů církevních, ale světských. Jednalo se však o méně početné případy a valná většina případů porušování norem práva manželského byla projednávána a rozhodována církevními soudy. Výjimečně mohl být výkon spravedlnosti svěřen též do rukou manželů samotných, popř. jiných osob k tomu oprávněných. Již výše jsem uvedla, že stíhat cizoložství ženy bylo především právem jejího manžela, popř. otce. I přes zmíněné odchylky však drtivá většina manželských sporů náležela výhradně do rozhodování církevním soudům. Církevní soudy tak posuzovaly především platnost či neplatnost manželství či rozhodovaly manželské spory spočívající v porušení manželských povinností. Církevní soudy k nalezení pravdy při řešení manželských sporů hojně využívaly stále přežívající institut práva obyčejového tzv. boží soud neboli ordál.²⁸⁰ Dle Karla Malého se ordálem rozumí „*iracionální důkaz, kterým strany za využití přírodních sil či s odvoláním na nadpřirozené mocnosti, v době křesťanské na Boha, dokazovaly pravdivost svého tvrzení.*“²⁸¹ V období raně feudálního státu bylo soudní řízení, a to včetně ordálového důkazního řízení, upraveno především právem obyčejovým. Byla to právě Břetislavova dekreta, jenž jako první právní památka v základních rysech upravila pravidla pro fungování soudního procesu, včetně právního zakotvení ordálů jako důkazního prostředku, který zůstal dominantním způsobem dokazování až do 14. století, v němž byly ordály vodou a žhavým železem zakázány a ostatní druhy ordálů omezeny.²⁸² Zájem na jejich omezení spočíval především v jejich nekřesťanské povaze, jednalo se o přežitky pohanských zvyklostí. Proti ordálovému důkaznímu řízení započala zbrojit církev, na územích Čech byl v tomto ohledu činný především biskup Arnošt z Pardubic.

²⁷⁹ KOSMAS, 2012. *Kosmova kronika česká*. Přeložil Karel HRDINA, přeložil Marie BLÁHOVÁ. V Praze: Československý spisovatel, s. 90. ISBN 978-80-7459-110-5.

²⁸⁰ MALÝ, Karel, 2010. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha: Leges. Student (Leges), s. 124. ISBN 978-80-87212-39-4.

²⁸¹ Tamtéž, s. 116.

²⁸² Tamtéž, s. 115- 116.

Roku 1343 byl Synodou pražského duchovenstva vysloven zákaz účasti kněžích na ordálech. Ze strany světské moci to byl Karel IV., který jako první panovník projevil výraznější snahu ordály zakázat, učinil tak ve svém návrhu zemského zákoníku *Maiestas Carolina* pocházejícího z roku 1355, který však k tíži českého panovníka nebyl ze strany české šlechty, proti jejíž rozpínavosti směřoval zejména, přijat.²⁸³ I přesto se však v historii českých zemí ordály dále objevovaly, a to především v souvislosti s čarodějnickými procesy, kterým došlo v průběhu 16. až 18. století.²⁸⁴ Původ ordálů bychom zřejmě našli již v předstátní společnosti, odtud se prostřednictvím obyčejového práva zachovaly až do období raně feudálního státu. Jednalo se o primitivní důkazní prostředek, ordálové důkazní řízení se zcela vymykalo lidskému rozumu. Primitivnost celého procesu dokládá fakt, že rozhodování sporů nebylo ponecháno na úvaze soudců, jenž toliko dohlíželi nad dodržováním formálních pravidel, nýbrž na autoritě nejvyšší, té božské. Nebyl to soudce, jenž by zjišťoval skutečný stav věci, v rozsahu nezbytném pro vyřčení rozhodnutí, které by bylo souladné s objektivní pravdou. Rozhodnutí soudu bylo učiněno zcela iracionálním způsobem odvislým od zákonů přírody a mnohdy též výrazné dávky náhody a štěstěny. Rozhodnutí dosažené iracionálním způsobem, avšak rozhodnutí Boží, a tudíž zcela nezpochybnitelné.²⁸⁵ Obecně lze ordálové řízení lze rozlišovat na jednostranné a dvoustranné. Jednostranného ordálu se účastnil toliko obžalovaný, měla jim být prokázána jeho vina či nevina. Dvoustranného ordálu se účastnil obžalovaný i žalobce, měla ji být prokázána pravdivost toho či kterého tvrzení. V Břetislavových dekretch se jako důkazní prostředek objevuje zpravidla ordál jednostranný směřovaný vůči osobě nařčené z provinění, jehož se měla prostřednictvím ordálu zprostit.²⁸⁶ V Břetislavových dekretch jsou zakotveny dva základní druhy ordálů, a to ordál vodou a ordál žhavým železem. Později byl v českých zemích aplikován též ordál soubojem či přísahou, o nich však blížeji pojednávat nebudu.²⁸⁷ Voda byla považována za čistý živel, a byl s ní tudíž spojený očištný charakter. Ordál vodou spočíval v tom, že

²⁸³ ADAMOVÁ, Karolina, 2006. *Světla a stíny středověkého práva: příspěvek k aplikaci "Principů" E.F. Smidaka*. [Praha]: Havlíček Brain Team. Avenir edice, s. 102. ISBN 80-903609-4-7.

²⁸⁴ FRANCEK, Jindřich, 2011. *Velké dějiny zemí Koruny české: Zločinnost a bezpráví*. Praha: Paseka, s. 41. ISBN 978-80-7432-000-2.

²⁸⁵ MALÝ, Karel, 2010. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha: Leges. Student (Leges), s. 115- 116. ISBN 978-80-87212-39-4.

²⁸⁶ JÁNOŠÍKOVÁ, Petra, Vilém KNOLL a Alena RUNDOVÁ, 2010. *Mezníky českých právních dějin*. 3. rozšířené vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, s. 22 - 23. ISBN 9788073802516.

²⁸⁷ ADAMOVÁ, Karolina, Antonín LOJEK, Karel SCHELLE a Jaromír TAUCHEN, 2017. *Velké dějiny zemí Koruny české: Právo*. Praha: Paseka, s. 75. ISBN 978-80-7432-000-2.

osoba podstupující tuto boží zkoušku byla svázaná spuštěna do studené vody. Pokud se tato osoba potopila, pak ji voda přijala, a byla tudíž očištěna od nařčení, pokud však vyplavala na hladinu, voda tuto osobu odmítla, čímž prokázala vinu dotyčného. Vzhledem ke geologickým podmínkám českých zemí, pouze malá část obyvatelstva českých zemí uměla plavat, a ve spojení se způsobem provedení ordálu došlo v převážné většině případů k utonutí osoby, jež byla ordálu vodou podrobena, s ohledem na tuto poměrně častou nepříjemnost, se později celá koncepce ordálu vodou změnila, a to tak, že utopil-li se obviněný, prokázal tím svoji vinu.²⁸⁸ Ani ordál žhavým železem by se nedal považovat za humánnější způsob prokazování viny, resp. nevinu. Ten se zpočátku realizoval tím, že obviněný přešel bosými nohy přes dvanáct rozžhavených radlic, další formou tohoto typu ordálu bylo uchopení rozžhaveného železa, popř. přiložení prstů na rozžhavené železo po určitou vymezenou dobu, zpravidla po dobu odřikání přísahy. Podstata ordálu žhavým železem nespočívala v tom, že se nevinný nespálí, z biologického hlediska se spálil každý, kdo tento ordál postupoval, nýbrž spíše ve známém pořekadle, že poctivého nepálí. Svoji nevinu prokázal ten, kdo přes ukrutnou bolest rozžhavené železo neupustil či z něho neodtáhl své popálené prsty.²⁸⁹ Vztáhli-li bychom výše zmíněné na čtvrté knížecí příkázání týkající se sporů mezi manželi, pakliže žena prohlásila, že její muž porušuje manželské povinnosti, a to hrubým způsobem, způsobuje ji útrapy, pak se podrobí božímu soudu, ať už v podobě ordálu vodou či ordálu rozžhaveným železem. Strana, jenž bude shledána vinnou bude trpět trestem vinného, tím byla povinnost zaplatit pokutu knížeti. Z toho vyplývá, že samotný ordál nebyl sankcí za porušení právních norem, nýbrž pouhým důkazním prostředkem mnohdy však citelnějším než samotný trest.²⁹⁰

V závěru části věnované rodinnému právu bych již pouze uvedla, že žena a muž v raně středověké společnosti zastávali zcela odlišné role. V rovině společenské si žena a muž nebyli rovni. Žena byla vnímána jako stvoření nedokonalé, snadněji uchylující se hříchu, stvoření, jenž bylo potřeba chránit. Ochrana ji byla poskytována nejprve otcem, poté manželem či v horším případě klášteřem. Žena byla ceněna pro svoji biologickou předurčenost, výlučnou

²⁸⁸ FRANCEK, Jindřich, 2011. *Velké dějiny zemí Koruny české: Zločinnost a bezpráví*. Praha: Paseka, s. 40. ISBN 978-80-7432-000-2.

²⁸⁹ MALÝ, Karel, 2010. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha: Leges. Student (Leges), s. 117. ISBN 978-80-87212-39-4.

²⁹⁰ ADAMOVÁ, Karolina a Ladislav SOUKUP, 2010. *Prameny k dějinám práva v českých zemích*. 2., upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk. Dokumenty (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk), s. 19. ISBN 978-80-7380-271-4.

a výjimečnou schopnost počít potomka, a tím zachovat kontinuitu rodu. Muž stál v čele rodiny, náležela mu role ochránce a živitele rodiny, jednalo se o jeho právo a povinnost současně.²⁹¹ V právní rovině nerovnost postavení muže a ženy závisela na právní oblasti, v níž bychom se pohybovali. V oblasti práva majetkového se právní postavení mužů a žen rovnalo, žena byla způsobilá nabývat a vlastnit vlastnictví stejně jako muž. V oblasti práva rodinného byla žena podřízena moci svého muže, jenž ženu vzal pod svou ochranu. Ženy neměly ani práva politická a nemohly zastávat veřejné funkce. V oblasti práva trestního mohla žena zaujímat oproti muži pozici znevýhodněnou, ale i zvýhodněnou. Žena byla znevýhodněna především v tzv. mravnostních deliktech, o nichž jsem již pojednávala výše. Na druhou stranu, žena byla v některých oblastech trestního práva též zvýhodněna. Ženina čest byla chráněna důrazněji než čest muže, některé tresty ženu nepostihovaly stejným způsobem jako muže, popř. žena měla právo poskytnout svému muži ochranu azylu, o němž budu více pojednávat v další části mé diplomové práce, jenž se bude věnovat trestnímu právu.²⁹²

4.1.2.2 *Instituty práva trestního*

V období raně feudálního státu se trestní právo, stejně jako další právní odvětví, potýkalo s řadou institutů, které byly přežitky předstátní společnosti.²⁹³ Považuji za vhodné zmínit skutečnost, že dělení práva na soukromé a veřejné vycházející z římskoprávní tradice ve středověku zcela vymizelo.²⁹⁴ Charakter trestního práva byl převážně soukromý. Ucelená trestněprávní ochrana poskytovaná ze strany ústřední moci neexistovala.²⁹⁵ Předstátní společnost i raně státní společnost byla postavena na společenské solidaritě. Ochranu svým členům zajišťoval rod či kmen, který taktéž nesl odpovědnost za jejich činy. Jednalo se o projev tzv. kolektivní odpovědnosti. Útok na poškozeného člena rodu (kmene) byl vnímán jako útok na celý rod (kmen). Vzhledem k nedostatečné ochraně ze

²⁹¹ ŽEMLIČKA, Josef, 2005. *Přemyslovci: jak žili, vládli a umírali*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, s. 195. ISBN 80-7106-759-8.

²⁹² MALÝ, Karel, 2010. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha: Leges. Student (Leges), s. 123. ISBN 978-80-87212-39-4.

²⁹³ VLČEK, Eduard, 1993. *Dějiny trestního práva v českých zemích a v Československu*. Brno: Masarykova univerzita. Edice učebnic Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, s. 3. ISBN 80-210-0791-5.

²⁹⁴ ADAMOVÁ, Karolina, Antonín LOJEK, Karel SCHELLE a Jaromír TAUCHEN, 2017. *Velké dějiny zemí Koruny české: Právo*. Praha: Paseka, s. 27. ISBN 978-80-7432-000-2.

²⁹⁵ VLČEK, Eduard, 1993. *Dějiny trestního práva v českých zemích a v Československu*. Brno: Masarykova univerzita. Edice učebnic Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, s. 3. ISBN 80-210-0791-5

strany ústřední moci, tak bylo na poškozeném rodu či kmeni, aby vzal spravedlnost do svých rukou a následky vyvstalého bezpráví sám odstranil. Potrestání viníka bylo otázkou cti, povinností kmene či rodu a současně jeho právem na odvetu. Trest byl vnímán jako msta za učiněné bezpráví.²⁹⁶ Krevní msta postupem času získala sofistikovanou podobu tzv. soukromé války, německy označované jako „Fehde“ a česky „záští.“ Ta na rozdíl od běžné krevní msty měla jasně vymezená pravidla. Ať už se jednalo o běžnou krevní mstu či sofistikovanou záští, takový to způsob řešení konfliktů vedl k výrazným sporům mezi jednotlivými kmeny či rody, které mnohdy spěly k jejich úplnému vyvraždění, což výrazně ohrožovalo stabilitu společnosti. Bylo tak nasnadě tato jednání zprvu omezovat a v pozdějších obdobích již kriminalizovat. Mezi omezení patřila například tzv. náhrada spočívající v možnosti poskytnutí alternativního způsobu řešení vyvstalého sporu, zpravidla se jednalo o pachatelovo vykoupení se z nebezpečí msty.²⁹⁷ Výkup z krevní msty se označoval pojmem příhlavní peníze, tj. peníze za hlavu, zjednodušeně vykoupení se z vraždy.²⁹⁸ Dalším omezením mohlo být vyjednávání, ať už stranami zvoleným vyjednávatelem, zpravidla se jednalo o váženou osobu respektovanou stranami konfliktu natolik, že ji nehrozilo nebezpečí napadení jednou ze stran, nebo stranami zvolenými zástupci, jenž zastupovali zájmy kmene, to vše ve snaze najít kompromisní řešení. Dočasné řešení představoval též asyl, jenž byl místem, na němž člověku nemůže být ublíženo, a to v důsledku jeho zpravidla sakrální povahy. Asyl poskytoval drahocenný čas pro nalezení alternativního řešení. Spory však mohly vyvstat i uvnitř komunity samotné. Provinil-li se jeden člen komunity vůči druhému členovi komunity, stihl ho trest vyhnání čili exkomunikace, trest svou povahou velice závažný. Exkomunikace byla formou nezbytné oběti a uplatňovala se převážně ve vnitřních záležitostech kmene. Její podstata spočívala především ve ztrátě jakékoliv právní i faktické ochrany jedince, jemuž se odejmuly základní životní jistoty, což se rovnalo velice malé pravděpodobnosti na přežití, tudíž de facto trestu smrti.²⁹⁹

²⁹⁶ VOJÁČEK, Ladislav, Karel SCHELLE a Vilém KNOLL, 2016. *České právní dějiny*. 3. upravené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s. 29 - 30. ISBN 978-80-7380-575-3.

²⁹⁷ ADAMOVIČ, Karolina, 2006. *Světlá a stíny středověkého práva: příspěvek k aplikaci "Principů" E.F. Smidaka*. [Praha]: Havlíček Brain Team. Avenir edice, s. 99 - 100. ISBN 80-903609-4-7.

²⁹⁸ VLČEK, Eduard, 1993. *Dějiny trestního práva v českých zemích a v Československu*. Brno: Masarykova univerzita. Edice učebnic Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, s. 3. ISBN 80-210-0791-5

²⁹⁹ VOJÁČEK, Ladislav, Karel SCHELLE a Vilém KNOLL, 2016. *České právní dějiny*. 3. upravené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s. 29 - 30. ISBN 978-80-7380-575-3.

Po vzniku přemyslovského státu se objevují první snahy o regulaci obyčejů trestního práva předstátní společnosti. Primárním zájmem byla ochrana nově vzniklých orgánů státu, křehkého, avšak stále se upevňujícího křesťanství, jakož i církve samotné, a v neposlední řadě i ochrana soukromého vlastnictví. Delikty útočící proti těmto zájmům (nap. krádež či loupež, ne však útok panovníka, jenž překvapivě nebyl až do 12. století vnímán jako útok směřující proti samotnému státu) byly postihovány ústřední mocí, naopak stíhání deliktů týkajících se zpravidla zájmů jednotlivců, kdy za delikt poškozující soukromé zájmy bylo považováno též zabití či vražda, stále probíhalo na úrovni svépomoci poškozeného rodu či poškozených příbuzných, popř. soukromé iniciativy. Stále přetrvával převážně soukromý charakter trestního práva.³⁰⁰

Podobně jako u rodinného práva, i při formování trestního práva v českých zemích, hrála významnou roli církev a její učení. Církev udávala, jaké jednání je žádoucí, nežádoucí, a jaké je natolik zavrženíhodné, že je nutno jej postihovat. Poslání církve spočívalo v šíření křesťanského učení, upevňování křesťanství, potírání pohanských zvyklostí a stíhání jakéhokoliv jednání, jenž by porušovalo křesťanské zásady. Církevní vliv se do práva nejvýrazněji promítl v první polovině 11. století za vlády knížete Oldřicha a jeho syna Břetislava I.³⁰¹ Byl to právě Břetislav I., který svými dekrety měnil dosavadní charakter trestního práva. Účelem Břetislavových dekretů bylo přísné potlačení přetrvávajících pohanských zvyklostí, a to včetně institutů trestního práva pocházejících z období předstátní společnosti. Za vlády knížete Břetislava došlo k prvním pokusům o potírání soukromého charakteru trestního práva. Delikty, které byly doposud stíhány ze soukromé iniciativy či svépomocí, se počaly stíhat též z moci úřední, přičemž roli pomyslného veřejného žalobce zastával arcikněz coby církevní představitel, jenž však disponoval též světskými pravomocemi. Lze tak konstatovat, že soukromá iniciativa byla doplněna o iniciativu veřejnou vycházející od církve samotné.³⁰²

³⁰⁰ VLČEK, Eduard, 1993. *Dějiny trestního práva v českých zemích a v Československu*. Brno: Masarykova univerzita. Edice učebnic Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, s. 3 - 5. ISBN 80-210-0791-5

³⁰¹ Tamtéž, s. 3.

³⁰² ADAMOVÁ, Karolina, Antonín LOJEK, Karel SCHELLE a Jaromír TAUCHEN, 2017. *Velké dějiny zemí Koruny české: Právo*. Praha: Paseka, s. 71. ISBN 978-80-7432-000-2.

Normy trestního práva jsou součástí čtvrtého knížecího příkázání, které zní následovně: „*Rovněž i stran těch, kdo jsou nařčeni z vraždy: arcikněz ať oznámí jejich jména správci svého hradu a správce ať je povolá na soud, a budou-li se vzpírat, uvrhne je do vězení, až bud' učiní vhodné pokání, anebo budou-li zapírat, bud' tež zkoušeni žhavým železem nebo očistnou vodou, zdali je na nich vina. Avšak vrahy bratrů, otců nebo kněží a osoby z podobných hrdelních zločinů obviněné, ať arcikněz označí hradeckému správci nebo knížeti, a ten je spoutané na rukou a v pase ze země vyhostí, aby tuláky a uprchlíci jsouce, bloudili jako Kain kolem po světě.*“ K čemuž Biskup Šebíř pravil: „*Toto ustanovení knížete jako spravedlivé budiž klatbou stvrzeno! Neboť k tomu vám knížatům meč visí po boku, abyste své ruce častěji omývali v krvi hříšníkův.*“³⁰³ Zmíněný úryvek pocházející z Kosmovy kroniky popisuje procesní postup při stíhání osob obviněných z těch nejzávažnějších zločinů proti životu a zdraví. Jak jsem již zmínila, delikt zabití či vraždy (raně feudální právo mezi těmito pojmy nečinilo rozdíl) byl velmi dlouhou dobu považován za zásah do soukromých zájmů jednotlivců, jeho stíhání si tak vyžadovalo soukromou iniciativu, pakliže nebyla vykonána soukromá msta. Stíhání těchto deliktů z veřejné iniciativy prosazovala především církev.³⁰⁴ I přesto, že si trestní právo ponechávalo převážně soukromý charakter, lze v následujícím úryvku spatřit náznaky trestání ex offio. V případě, že bude osoba nařčena z vraždy, pak je na arciknězi, aby započal trestní řízení, a to tím, že jméno této nařčené osoby spolu s deliktem, z něhož je nařčena, oznámí správci svého hradu. Ten ji následně předá soudu. Role arcikněze je z úryvku zřejmá, z pohledu dnešní právní terminologie bychom jej nazvali státním zástupcem. Arcikněz zastával nejvyšší jednotku církevní správy v rámci hradeckého obvodu. Disponoval církevními i světskými pravomocemi. Arcikněze jmenoval panovník, popř. hradecký správce. V procesu trestního řízení zastával roli veřejného žalobce a hradeckému správci oznamoval jakýkoliv delikt, o němž se dozvěděl. Hradecký správce spravoval konkrétní hrad a jeho okolí. Za správce hradu byli panovníkem dosazováni členové jeho knížecí družiny, udělení funkce jim bylo odměnou za řádnou službu, kterou panovníkovi prokázali. Do kompetencí hradeckého správce mimo správy hradeckého obvodu,

³⁰³ KOSMAS, 2012. *Kosmova kronika česká*. Přeložil Karel HRDINA, přeložil Marie BLÁHOVÁ. V Praze: Československý spisovatel, s. 90. ISBN 978-80-7459-110-5.

³⁰⁴ VLČEK, Eduard, 1993. *Dějiny trestního práva v českých zemích a v Československu*. Brno: Masarykova univerzita. Edice učebnic Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, s. 4 - 6. ISBN 80-210-0791-5

náležela též pravomoc berní, vojenská, policejní a konečně soudní.³⁰⁵ Největšího rozmachu se hradské správě dostalo za vlády knížete Břetislava, a proto není příliš překvapující, že ji pověřil výkonem spravedlnosti.³⁰⁶ Správce hradu osoby nařčené z vraždy povolal k soudu. Od vzniku přemyslovského státu docházelo ke dvojímu výkonu spravedlnosti. Jednak stále přetrvávala soukromá msta, a jednak výkon soudnictví náležel ústřední moci, tj. výhradně panovníkovi coby osobě nezávislé, jež rozhodovala tzv. z „obecného blaha“ mimo zájmy stran. Postupem času se stále více projevovala snaha panovníka o redukci mimosoudních řešení sporů. Zpočátku byly soudní spory řešeny pouze na dvorských sjezdech. Později se na dvorských sjezdech projednávaly a rozhodovaly toliko nejzávažnější spory, a řízení o zbytku sporů spadalo do pravomoci dvorského soudu, jenž byl soudem příslušným pro veškeré obyvatelstvo českých zemí. Spolu s upevněním a rozmachem hradské správy bylo zřízeno též místní soudnictví, přičemž to v rámci jednotlivých hradských obvodů vykonával správce hradu spolu s hradskými sudími.³⁰⁷ Soudní řízení v období raně feudálního státu lze charakterizovat jako řízení soukromoprávní povahy, stále ještě odvislé od soukromé iniciativy stran, které si byly v řízení formálně rovny a současně nesly odpovědnost za zjištění skutečného stavu věci. Soudní řízení bylo veřejné a mělo ústní formu. Dokazování probíhalo především prostřednictvím ordálového řízení. Soudy rozhodovaly na základě tvrzení stran, podloženého především o iracionální důkazní prostředky, z čehož vyplývá, že výkon soudnictví v mnoha ohledech k nalezení spravedlivého a objektivního rozhodnutí nesměřoval.³⁰⁸ Zajímavostí je, že v soudním řízení vystupovala osoba nesoucí označení „sok.“ Sokem byla osoba odlišná od osoby poškozené, která vypovídala proti obviněnému. Soka bychom tak mohli považovat za dnešního svědka.³⁰⁹ Knížecí příkaz dále udává, že v případě, že se osoby nařčené z vraždy budou vzpírat, pak je správce hradu uvrhne do vězení, kde buď učiní pokání, anebo pokud budou i nadále zapírat, na nich bude vykonán ordál vodou či

³⁰⁵ JÁNOŠÍKOVÁ, Petra, Vilém KNOLL a Alena RUNDOVÁ, 2010. *Mezníky českých právních dějin*. 3. rozšířené vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, s. 23. ISBN 9788073802516.

³⁰⁶ ŽEMLIČKA, Josef, 2005. *Přemyslovci: jak žili, vládli a umírali*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, s. 19. ISBN 80-7106-759-8.

³⁰⁷ FRANCEK, Jindřich, 2011. *Velké dějiny zemí Koruny české*. Praha: Paseka, s. 15. ISBN 978-80-7432-000-2.

³⁰⁸ Tamtéž, s. 40.

³⁰⁹ VLČEK, Eduard, 1993. *Dějiny trestního práva v českých zemích a v Československu*. Brno: Masarykova univerzita. Edice učebnic Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, s. 4. ISBN 80-210-0791-5

žhavým železem, čímž se jejich vina buď potvrdí, anebo vyvrátí.³¹⁰ Učinit pokání v tomto ohledu mohlo znamenat pro pachatele možnost, jak se z trestu vykoupit, tj. zaplatit pokutu za spáchaný zločin.³¹¹ Odlišně se však bude postupovat v případě demonstrativně vymezených případů. Za kvalifikovaný případ vraždy pohledem Břetislavových dekret bychom mohli považovat vraždu bratra, otce či kněžích, jakož i jiné obdobné hrdelní zločiny. Obvinění z těchto zločinů arcikněz oznámí hradeckému správci nebo knížeti, zde bude nejspíše záležet na tom, kdo bude soudcem toho, kterého hrdelního zločinu. Trestem, který tyto osoby postihne je spoutání a následné vyhoštění ze země.³¹² Ostatní delikty proti životu a zdraví (např. ublížení na zdraví, znásilnění) byly stále ponechány soukromé iniciativě, ať už ve formě mimosoudního narovnání mezi pachatelem a poškozeným, popř. příbuzných poškozeného, nebo toliko prosté mstě.³¹³

4.1.2.3 *Instituty práva obchodního a pracovního*

Páté knížecí příkázání směřuje k ochraně veřejného pořádku. Tento příkaz reguluje krčmy. Kníže přikázal následující: „*Ten, kdo by krčmu, jež jest kořenem všeho zlého, odkud pocházejí krádeže, vraždy, smilství a ostatní nepravosti, zřídil, i ten, kdo by zřízenou koupil,*“ biskup Šebíř dodal: „*budiž klet!*“ A kníže: „*Který krčmář by byl postižen jako rušitel tohoto ustanovení, buď uprostřed tržiště ke kůlu přivázán, mrskán tak, až biřic umdlí, a na hlavě oholen; jmění mu však nebudiž zabaveno, nýbrž toliko pití na zem vylito, aby se nikdo prokletým douškem neposkvrnil. Pijáci však, budou-li přistiženi, nevyjdou z vězení dříve, dokud každý do důchodu knížecího nesloží tři sta peněz.*“ Biskup Šebíř knížecí příkaz již toliko posvětil církevní mocí.³¹⁴ Tradice krčem a krčmářů v českých zemích sahá hluboko. V 11. století za vlády knížete Břetislava byla krčma běžnou součástí nejen měst, ale též venkova.³¹⁵ V raně feudálním přemyslovském státě byly krčmy považovány za doupě neřestí, v němž dochází k různým druhům kriminality, ať už se jednalo

³¹⁰ KOSMAS, 2012. *Kosmova kronika česká*. Přeložil Karel HRDINA, přeložil Marie BLÁHOVÁ. V Praze: Československý spisovatel, s. 90. ISBN 978-80-7459-110-5.

³¹¹ ADAMOVIČ, Karolína, 2006. *Světla a stíny středověkého práva: příspěvek k aplikaci "Principů" E.F. Smidaka*. [Praha]: Havlíček Brain Team. Avenira edice, s. 99. ISBN 80-903609-4-7.

³¹² KOSMAS, 2012. *Kosmova kronika česká*. Přeložil Karel HRDINA, přeložil Marie BLÁHOVÁ. V Praze: Československý spisovatel, s. 90. ISBN 978-80-7459-110-5.

³¹³ VLČEK, Eduard, 1993. *Dějiny trestního práva v českých zemích a v Československu*. Brno: Masarykova univerzita. Edice učebnic Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, s. 4. ISBN 80-210-0791-5

³¹⁴ KOSMAS, 2012. *Kosmova kronika česká*. Přeložil Karel HRDINA, přeložil Marie BLÁHOVÁ. V Praze: Československý spisovatel, s. 91. ISBN 978-80-7459-110-5.

³¹⁵ NODL, Martin, 2015. *Středověk v nás*. Praha: Argo. Každodenní život, s. 192. ISBN 978-80-257-1576-5.

o krádeže, vraždy, smilství či jiné patologické jevy.³¹⁶ Krčmy byly bezpochyby místem velké koncentrace lidí. Střetávaly se zde osoby disponující různými společenskými statusy a pocházející z různých společenských vrstev. V krčmách se scházeli hráči karetních her a kostek, překupníci zboží, skrývali delikventi, a své služby zde nabízely též příslušnice nejstaršího řemesla. V důsledku výskytu hojného množství alkoholických nápojů byly krčmy zcela jistě místem častých potyček a šarvátek. Na základě výše uvedeného by se zákaz provozování krčem ze strany knížete jevil jako zcela relevantní. Nicméně je třeba dodat, že krčmy byly též místem, kde se uzavíraly a zprostředkovávaly obchody, kde docházelo ke střetům osob pocházejícím ze zcela odlišných světů, jakož i místem, kde se tvrdý každodenní život obyvatel raně feudálního státu se všemi problémy s tímto obdobím spojenými stával snesitelnější.³¹⁷

Kníže krčmy označuje za kořen všeho zlého. Za původem tohoto expresivního označení krčem velice pravděpodobně stojí církevní pohled na celou problematiku. Úměrný takovému označení byl i trest, který postihnul krčmaře, jenž krčmu založil, popř. již existující krčmu převzal. Tímto trestem bylo pranýřování. Jedná se o první oficiální zmínku o pranýřování v právních pramenech raně feudálního státu. Provinilý krčmář bude přivázan ke kůlu doprostřed tržiště, kde před zraky široké veřejnosti bude mrskán tak dlouho, dokud biřic coby úřední osoba pověřená výkonem tohoto trestu neuzná za vhodné. Pranýřování bylo především trestem na cti, zasahovalo dobré jméno, čest a pověst osoby, které byl tento trest uložen. Pranýřovaná osoba byla mnohdy mimo pranýřování samotného podrobena též posměchu a drobným útokům ze strany přihlížejících osob.³¹⁸ Pranýřování, ostatně jako popravy a jiné veřejné tresty, bylo považováno za veřejnou atrakci, podívanou, za níž se však skrýval preventivní úmysl odradit každého od páčání různých deliktů, přihlížejícím osobám tak bylo zřetelně dáno najevo, že jakéhokoliv protiprávní jednání bude stiženo trestem. Pranýř byl považován za hanebné místo, bezúhonné osoby, mimo těch úředních, se ho nesměly dotýkat. Pranýřování bylo trestem hojně využívaným, stíhali se jím drobnější delikty, delikty mravností, delikty vůči veřejnému pořádku, nepoctivci či drobní zloději. Postupem času se

³¹⁶ KOSMAS, 2012. *Kosmova kronika česká*. Přeložil Karel HRDINA, přeložil Marie BLÁHOVÁ. V Praze: Československý spisovatel, s. 91. ISBN 978-80-7459-110-5.

³¹⁷ NODL, Martin, 2015. *Středověk v nás*. Praha: Argo. Každodenní život, s. 195. ISBN 978-80-257-1576-5.

³¹⁸ JÁNOŠÍKOVÁ, Petra, Vilém KNOLL a Alena RUNDOVÁ, 2010. *Mezníky českých právních dějin*. 3. rozšířené vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, s. 23. ISBN 9788073802516.

vyvinula celá řada různých způsobů pranýřování.³¹⁹ Krčmáře má zasáhnout též trest oholení hlavy. Jedná se o trest taktéž postihující osobní čest. Tento trest byl udělován zpravidla za morální prohřešky. Účelem trestu bylo viditelně označit osobu, jež se deliktu dopustila, a tím ji společensky zdiskreditovat.³²⁰ Krčmářovo jmění nepropadne státu, nýbrž nápoje mají být na zem vylity (v některých překladech pod zem zahrabány³²¹) tak, aby se již nikdo nemohl prokletým nápojem poskvřnit. Z povahy věci bychom dospěli k tomu, že se zřejmě jednalo o nápoje alkoholické. Ačkoliv Bible samotná alkohol nezakazuje, hříchem je toliko jeho nadměrná konzumace a stav s ním spojený, tj. opilství (Galatským 5: 19-21), pak s konzumací alkoholu jsou spojeny různé formy protispolečenského jednání, z nichž mnoho z nich je trestných, bylo tedy namísto tento společensky nežádoucí jev potírat.³²² Trest však nestihl pouze krčmáře samotné, nýbrž i osoby, které jeho služeb využívaly. Dekreta udávají, že přistižení pijáci budou vzaty do vězení, z něhož nevyjdou dříve, než zaplatí pokutu tři sta denárů do knížecí pokladny. Pokuty zpravidla vybíral arcikněz a směřovala do státní, resp. knížecí pokladny.³²³

I přes přísný zákaz jejich provozování, krčmy období knížete Břetislava nejen, že přetrvaly, ba dokonce se ještě jejich počet zvýšil. Na konci období raně feudálního státu a v rozvinutém feudalismu tak byly nedílnou součástí téměř každé menší či větší osady, vesnice i města.³²⁴ Pro svou problematickou povahu a spoustu patologických jevů, které s jejich existencí a činností úzce souvisely, se krčmy stávaly častým předmětem regulace různých nařízení ze strany panovníka. Ať už se jednalo o územní omezení krčem spočívající zpravidla v uvedení vzdálenosti od města, ve které se mohou nacházet³²⁵ či o jejich rutinní zdanění ze strany ústřední moci.³²⁶

³¹⁹ FRANCEK, Jindřich, 2011. *Velké dějiny zemí Koruny české: Zločinnost a bezpráví*. Praha: Paseka, s. 85 - 86. SBN 978-80-7432-000-2.

³²⁰ KOSMAS, 2012. *Kosmova kronika česká*. Přeložil Karel HRDINA, přeložil Marie BLÁHOVÁ. V Praze: Československý spisovatel, s. 91. ISBN 978-80-7459-110-5.

³²¹ ADAMOVÁ, Karolina a Ladislav SOUKUP, 2010. *Prameny k dějinám práva v českých zemích*. 2., upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk. Dokumenty (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk), s. 20. ISBN 978-80-7380-271-4.

³²² FLEK, Alexandr; HEDÁNEK, Jiří; HOFFMAN, Pavel a SÝKORA, Zdeněk. *Bible: překlad 21. století*. Praha: Biblion, 2009, s. 1475. ISBN 978-80-87282-00-7.

³²³ JÁNOŠÍKOVÁ, Petra, Vilém KNOLL a Alena RUNDOVÁ, 2010. *Mezníky českých právních dějin*. 3. rozšířené vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, s. 23. ISBN 9788073802516.

³²⁴ KRZEMIENSKA, Barbara, 1999. *Břetislav I.: Čechy a střední Evropa v první polovině XI. století*. Praha: Garamond, s. 223. ISBN 80-901760-7-0.

³²⁵ HOFFMANN, František, 2009. *Středověké město v Čechách a na Moravě*. Vyd. 1., (Celkově 2., rozš. a upr.). Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny. Česká historie, s. 236 - 237. ISBN 978-80-7106-543-2.

³²⁶ NODL, Martin, 2015. *Středověk v nás*. Praha: Argo. Každodenní život, s. 192 - 194. ISBN 978-80-257-1576-5.

Šesté knížecí přikázání se týká svěcení svátečních dnů, jakož i zákazu jakékoliv pracovní činnosti o nedělích. Kníže stanovuje: „*Zakazujeme, aby se vůbec konaly v neděli trhy, které v našich krajích lidé proto tak hojně navštěvují, aby ostatní dni měli na své práce. Bude-li však kdo v neděli anebo ve dni, který jest veřejně nařizeno slaviti, u kostela nalezen při nějakém robotném díle, arcikněz at mu vezme dílo samé i potah, který se při díle nalezne, a on at zaplatí tři sta peněz do důchodu knížecího.*“³²⁷ Trhy byly klíčovým ekonomickým faktorem raně feudálního státu a nedílnou součástí života běžného obyvatelstva. Šlo o místa, na nichž docházelo ke směně a obchodovalo se širokou škálou různého zboží, především pak s potravinami a řemeslnými výrobky. V dobách, kdy byla christianizace území Čech ve svém zárodku, se trhy o nedělích konaly dokonce záměrně. Trhy se strategicky umisťovaly jednak podél obchodních cest, jednak v blízkosti kostela.³²⁸ Církev si byla vědoma množství lidí, jenž trhy pravidelně navštěvuje, a zpočátku se tak příliš nevyhrazovala proti faktu, že obyvatelstvo mladého přemyslovského státu nejedná v souladu s třetím Božím přikázáním, tedy nechtí neděli jakožto den odpočinku (Exodus 20:8-10).³²⁹ Církev se ba naopak rozhodla, že celou situaci využije ve svůj prospěch, účelem bylo přitáhnout ke kostelu a na nedělní bohoslužby co možná největší počet lidí. Později však tato strategie přestala církvi vyhovovat, a tak proti ní počala zbrojit. Církvi nejvíce vadilo, že konání trhů o nedělích výrazně narušovalo konání církevních svátků a oslav.³³⁰ Neděle byla dnem odpočinku od práce, i z tohoto důvodu lid hojně v tento den trhy navštěvoval, neboť ostatní dny byl zaneprázdněn prací. Neděle však byla církví považovaná za svátek, a jako taková byla primárně dnem zasvěceným Bohu. Dle církevního učení se jednalo o den, kdy má lidská duše rozjímat o Bohu, nikoliv využívat volného času k návštěvám trhů. Lid má v neděli, jakož i o ostatních svátcích svoji pozornost upřít k Bohu, zprostředkování komunikace mezi člověkem a Bohem má zajistit církev prostřednictvím bohoslužeb.³³¹ Církev si tak prostřednictvím Břetislavových dekret prosadila, aby

³²⁷ KOSMAS, 2012. *Kosmova kronika česká*. Přeložil Karel HRDINA, přeložil Marie BLÁHOVÁ. V Praze: Československý spisovatel, s. 91. ISBN 978-80-7459-110-5.

³²⁸ KRZEMIEŇSKA, Barbara, 1999. *Břetislav I.: Čechy a střední Evropa v první polovině XI. století*. Praha: Garamond, s. 223. ISBN 80-901760-7-0.

³²⁹ FLEK, Alexandr; HEDÁNEK, Jiří; HOFFMAN, Pavel a SÝKORA, Zdeněk. *Bible: překlad 21. století*. Praha: Biblion, 2009, s. 85. ISBN 978-80-87282-00-7.

³³⁰ KRZEMIEŇSKA, Barbara, 1999. *Břetislav I.: Čechy a střední Evropa v první polovině XI. století*. Praha: Garamond, s. 223 - 224. ISBN 80-901760-7-0.

³³¹ HOFFMANN, František, 2009. *Středověké město v Čechách a na Moravě*. Vyd. 1., (Celkově 2., rozš. a upr.). Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny. Česká historie, s. 518. ISBN 978-80-7106-543-2.

neděle byly svčeny a trhy se konaly ve všední dny, v českých zemích se tradičně jednalo o středu a pátek. Fakt, že si církve prosadila takový to způsob regulace pracovní doby svědčí o naprosté ignoranci a lhostejnosti církve k potřebám prostého obyvatelstva raně feudálního státu. Regulace pracovního práva v raném středověku byla strohá, institut dovolené bychom v něm hledali zcela marně. Dle církevního učení vycházejícího z Písma svatého bylo šest pracovních dnů a sedmý den byl den odpočinku, de facto však den zasvěcený Bohu, spojený s výkonem nikoliv pracovních a jiných světských povinností, nýbrž těch sakrálních. Stejně tak tomu bylo i o církevních svátcích. Kalendářní rok obyvatel raného středověku se dělil na dny zasvěcené práci a dny zasvěcené Bohu. Církve striktně odsuzovala konat o nedělích a církevních svátcích jakoukoliv jinou činnost než tu, která je výkonem povinností řádného křesťana. Pracovat v těchto dnech bylo vnímáním církve považováno za hřích. Takto rozvržený týden však odporoval potřebám prostého lidu, především pak nevolníkům, neboť pro ně byla neděle jediným dnem v týdnu, kdy nemuseli pracovat pro svého pána, ať jím byl panovník, feudál či sama církve. Jednalo se o jediný den v týdnu, kdy si obstarávali potřeby pro vlastní obživu.³³² Pokud by se kdokoliv provinil panovníkovu příkázání stihne jej trest. Ten, kdo by neuposlechl knížecí příkaz a o nedělích či v dnech církevních svátků byl, jakkoliv pracovně činný, tomu bude arciknězem zabaveno robotné dílo, jakož i to, co se při díle nalezne. Nadto mu bude uložena povinnost zaplatit na tu dobu pro běžného člověka nepředstavitelnou částku tři sta denárů do knížecí pokladny.³³³

³³² KRZEMIEŃSKA, Barbara, 1999. *Břetislav I.: Čechy a střední Evropa v první polovině XI. století*. Praha: Garamond, s. 224. ISBN 80-901760-7-0.

³³³ ADAMOVÁ, Karolína a Ladislav SOUKUP, 2010. *Prameny k dějinám práva v českých zemích*. 2., upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk. Dokumenty (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk), s. 20. ISBN 978-80-7380-271-4.

4.1.2.4 *Instituty práva směřující k potlačení pohanských zvyklostí*

Primární účel Břetislavových dekret spočíval v potlačení stále přetrvávajících pohanských přežitků z dob předstátní společnosti, upevnění křesťanské víry, jakož i v otevřené podpoře křesťanské církve.³³⁴ Identický záměr sledoval kníže též v sedmém knížecím příkázání, které se týká otázky pohřebního ritu, v níž se pohanské zvyklosti dlouhou dobu zřetelně promítaly. Přetrvávání pohanských zvyklostí právě v této oblasti není příliš zarážející, neboť se smrtí coby přirozenou a nezbytnou součástí života, se pojí určitá míra neznámého, nesnesitelné nejistoty, kterou lidské bytosti nemají příliš v oblibě. Z přirozenosti věci tak vyvstala potřeba lidí si v nejistotě toho, co následuje po smrti, najít jistotu, vytvořit pevně stanovený řád, který, budou-li jednat v jeho souladu, je dovede do vytouženého cíle. K tomuto účelu posloužila víra, ať stará pohanská či nová křesťanská jakožto protipól rozumu, nastupující tam, kde racionálnost nepostačuje. Příkladem by mohlo být křesťanské vnímání smrti, dle křesťanského učení smrt není koncem absolutním, jedná se o vstupní portál do posmrtného věčného života, v němž řádného křesťana čekal ráj. Těžkosti pozemského života zmírňovalo učení církve o blaženém životě posmrtném, kde ničeho není nedostatku a kde neexistuje žádné břímě. Ten ale čekal toliko na ty, kteří žili v souladu s Božími zákony, pro ostatní, pak především pro ty, jenž se zákonům Božím provinili, za své hříšné činy neučinili pokání a neprosili Boha o odpuštění, neboť ten je dle církve milosrdný a odpouští, čekalo věčné utrpení (Matouš 25:46).³³⁵ Obyvatelé raně feudálního státu v souladu se svou vírou věřili, že též způsob provedení pohřebního obřadu přímo ovlivňuje posmrtný život jedince, není tudíž překvapující, že mu věnovali potřebnou pozornost.

V sedmém knížecím příkázání kníže stanovil: „Rovněž *i ti smělci, kteří pochovávají své mrtvé v polích nebo lesích, ať zaplatí arcijáhnu vola a tři sta peněz do důchodu knížecího; mrtvého však ať pochovají znova na hřbitově věřících.*“³³⁶ V oblasti pohřebnictví stále přetrvávaly pohanské rituály. V knížecím příkazu se hovoří o zákazu pohřbívání mrtvých v polích či lesích, mimo křesťanské hřbitovy.

³³⁴ ŽEMLIČKA, Josef, 2005. *Přemyslovci: jak žili, vládli a umírali*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, s. 109. ISBN 80-7106-759-8.

³³⁵ FLEK, Alexandr; HEDÁNEK, Jiří; HOFFMAN, Pavel a SÝKORA, Zdeněk. *Bible: překlad 21. století*. Praha: Biblion, 2009, s. 1288. ISBN 978-80-87282-00-7.

³³⁶ KOSMAS, 2012. *Kosmova kronika česká*. Přeložil Karel HRDINA, přeložil Marie BLÁHOVÁ. V Praze: Československý spisovatel, s. 91. ISBN 978-80-7459-110-5.

Vzhledem ke znění zmíněného úryvku považuji za vhodné stručně uvést historii pohřbívání na území českých zemí.

Předslovanští obyvatelé Čech své mrtvé nespalovali, ukládali je přímo do země. Naopak nejstarší Slované, jenž žili na území Čech v 6. a 7. století, konali žárové pohřby, to znamená, že stejně jako Germáni, své mrtvé spalovali. Ohni totiž přiznávali očistný charakter. Spálené pozůstatky pak buď ukládali do tzv. popelnic, keramický nádob, jež následně uložili do země, nebo je přímo pohřbívali do země vyhloubených jam. Součástí hrobu byly mimo jiné tzv. milodary. Milodary byly jednak darem pro slovanské bohy, přičemž hlavním slovanským bohem byl Perun, a jednak měly posloužit mrtvému v jeho posmrtném životě.³³⁷ Milodary patřily mezi pohanské pohřební instituty, které přetrvaly skutečně dlouhou dobu. Nedílnou součástí pohřebního ritu byly ještě v 11. století, tj. za vlády knížete Břetislava I.³³⁸

Konec 7. století do první poloviny 9. století je obdobím předcházejícím přijetí křesťanství, nesoucím se v duchu přírodních náboženství, která vycházela ze základních zákonů a elementů přírody, a jejichž nedílnou součástí byla řada Bohů, bůžků, démonů a magických praktik. Předmětem uctívání byly základní pozemské živly (voda, oheň), součásti živé (stromy, rostliny) i neživé (kameny, skály) přírody. Dokladem existence pohanského kultu na našem území by mohl být již několikrát zmiňovaný pahorek Žiži. Mimo okázalejších sídel pohanského kultu, jež se zpravidla nacházela na hradištích či posvátných kopcích, a jež byla v důsledku usilovné christianizace českého území postupně nahrazována křesťanskými stavbami způsobem, který vedl k jejich absolutnímu zániku, bylo území Čech protkáno celou řadou menších pohanských svatyní, nacházejících se zpravidla v lesích, na polích či jiných sakrálních místech, strategicky umístěných tak, aby unikla pozornosti ústřední moci vyznávající křesťanské hodnoty. Tato místa, která sloužila především prostému pohanskému obyvatelstvu k uctívání pohanského kultu, komunikaci s božstvy a jinými magickými silami, se dochovala mnohdy až do 11. století. V tomto období přetrvalo žárové pohřbívání. K pohřebním obřadům docházelo zpravidla na posvátných místech, mezi něž patřila například místa v okolí posvátných stromů, vrcholky hor, vodní zdroje či magické křižovatky cest. Pozůstalí, jenž své mrtvé v rozporu s knížecím příkázáním pohřbili v lese či na poli, tak velice pravděpodobně činili na starém a posvátném místě spojeném

³³⁷ BERANOVÁ, Magdalena a Michal LUTOVSKÝ, 2009. *Slované v Čechách: archeologie 6.-12. století*. Praha: Libri, s. 27 - 30. ISBN 978-80-7277-413-5.

³³⁸ ŽEMLIČKA, Josef, 1997. *Čechy v době knížecí (1034-1198)*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny. Česká historie, s. 335. ISBN 80-7106-196-4.

s pohanským kultem. Součástí žárového pohřbívání se staly mohyly, pod které byly spálené lidské ostatky ukládány, a jež nahradily dosavadní popelnicový či jámový způsob pohřbívání. V 9. století však žárové pohřbívání začalo vytlačovat pohřbívání kosterní spočívající v pohřbívání nespáleného těla.³³⁹ S nástupcem christianizace v 10. století mohylový ritus zaniká. Výjimku představují dílčí nálezy pocházející z 11. a 12. století, které byly dalším důkazem přežívajícího pohanství.³⁴⁰

Období od první poloviny 9. století do 10. století se neslo v duchu vzniku přemyslovského státu a jeho soustavné christianizace. Křesťanství se nejrychleji prosazovalo na ústřední úrovni, prosté obyvatelstvo bylo stále převážně pohanské. V oblasti pohřebního ritu bylo dominantní kosterní pohřbívání. Vybavenost hrobu odpovídala společenskému statusu, hroby obsahující symboly moci byly zpravidla hroby knížecími. Způsob, jakým byla těla v hrobě uložena proklamoval jejich roli ve společnosti, doteky těl v hromadných hrobech pak značil blízký vzájemný vztah zemřelých.³⁴¹ Z tohoto období pochází řada hrobů nesoucí znaky vampyrismu. Osoby, v těchto hrobech uložené byly zpravidla pohřbeny tak, aby jim bylo znemožněno hrob upustit, časté je tak kamenné zatížení kosterních pozůstatků. Soustavnou christianizaci území Čech v tomto období dokládá též skutečnost, že součástí výbavy mnoha hrobů pocházejících z tohoto období byly křesťanské předměty, mezi ty nejčastější patřily křížky.³⁴²

Období za vlády knížete Břetislava I. se neslo v duchu usilovné christianizace přemyslovského státu a potlačování přežívajících pohanských zvyklostí. V oblasti pohřebního ritu to byly například milodary, pohanský pohřební obřad či bdění u mrtvých. Období 11. a 12. století bylo též bohaté na výstavbu sakrálních staveb.³⁴³ V oblasti pohřebního ritu došlo k soustředění hřbitovů do okolí farních kostelů s právem pohřbu. Hroby se nalézaly jednak v okolí kostelní budovy, popř. dokonce uvnitř kostela, přičemž toto pohřební místo bylo zpravidla vyhrazeno váženým a společensky významným osobám a jejich rodinným příslušníkům. Kostelní pohřebiště se na našem území počaly vyskytovat již od 10. století, a to spolu s postupnou christianizací přemyslovského státu. Za vlády knížete

³³⁹ BERANOVÁ, Magdalena a Michal LUTOVSKÝ, 2009. *Slované v Čechách: archeologie 6.-12. století*. Praha: Libri, s. 134 - 140. ISBN 978-80-7277-413-5.

³⁴⁰ Tamtéž, s. 148.

³⁴¹ Tamtéž, s. 249 - 251.

³⁴² Tamtéž, s. 260- 262.

³⁴³ Tamtéž, s. 354 - 355.

Břetislava I. byla již běžnou součástí pohřebního ritu. I přes existenci církevních pravidel pevně regulujících oblast pohřebnictví však stále přetrvával též pohanský pohřební ritus, a to dokonce až do 12. století.³⁴⁴ Z úryvku Břetislavových dekret je zřejmé, že pozůstalí své mrtvé stále pohřbívali na rozcestích, polích a v lesích, což bylo v přímém rozporu s Břetislavovými dekrety a církevními předpisy.³⁴⁵ Způsob, jakým se mrtví v období vlády knížete Břetislava I. pohřbívali se v mnoha ohledech podstatně lišil od současného způsobu pohřbívání. První podstatnou odlišností byla téměř úplná absence rakví. Mrtví se do vyhloubených jam ukládali zabalení v bílém plátnu buď přímo na zeminu, nebo byli položeni na prkennou podložku. Až teprve významnější osoby raně feudálního státu byly pochovávány v rakvích. Mrtví byli do hrobů ukládáni dvěma způsoby. V případě prvního z nich byli do hrobu uloženi tak, aby hlava směřovala k západu a nohy k východu. V případě druhého z nich byli ukládáni tak, aby byli orientováni k oltáři hřbitovního kostela. Často se však objevovaly odchylky, kdy mrtví byli orientováni zcela opačným způsobem, tj. hlavou k východu a nohama k západu. Archeologové se domnívají, že v těchto případech by se mohlo jednat o hroby kněžích. Též obyvatelé raně feudálního státu měli strach z nadpřirozena, a tak i hroby z tohoto období nesou známky protivampyrických opatření. Mimo ustálených praktik, jakými bylo například zatěžování mrtvolky kameny, se objevovaly praktiky nové, mezi ně patřilo probodnutí mrtvého kulem či oddělení části těl. Problém v identifikaci vampyrického hrobu spočívá v reálném nebezpečí jeho záměny s hrobem zmračených osob, zpravidla v důsledku vykonání hrdelních či jinak mrzačících trestů. Součástí výbavy hrobů z tohoto období byly stále ještě milodary, které však již v této době byly na ústupu, naopak se v hrobech mimo různých křesťanských symbolů, šperků a jiných cenností mrtvé osoby začaly objevovat též mince.³⁴⁶

Dle Břetislavových dekret, jež pevně prosazovala předpisy církevního práva, bylo jediným povoleným místem k pochování zemřelého křesťanský hřbitov. Kdo by svého zemřelého pochoval zakázaným pohanským způsobem, tomu bude uložen trest propadnutí vola, jehož zabere pro církev arcikněz, pokuta ve výši 300 denárů, kterou povinný zaplatí do knížecí poklady, a nadto jej stihne povinnost

³⁴⁴ BERANOVÁ, Magdalena a Michal LUTOVSKÝ, 2009. *Slované v Čechách: archeologie 6.-12. století*. Praha: Libri, s. 360 - 363. ISBN 978-80-7277-413-5.

³⁴⁵ KOSMAS, 2012. *Kosmova kronika česká*. Přeložil Karel HRDINA, přeložil Marie BLÁHOVÁ. V Praze: Československý spisovatel, s. 91. ISBN 978-80-7459-110-5.

³⁴⁶ BERANOVÁ, Magdalena a Michal LUTOVSKÝ, 2009. *Slované v Čechách: archeologie 6.-12. století*. Praha: Libri, s. 363 - 367. ISBN 978-80-7277-413-5.

zjednat nápravu a zemřelého řádně pohřbít na křesťanském hřbitově.³⁴⁷ Knížete k prosazování církevních pravidel pohřební ritu pravděpodobně nevedlo toliko prosazování křesťanství a potírání pohanství, ale též hygienické důvody. Mrtvá těla byla zdrojem výskytu mnoha patologických organismů, a hrozilo tak nebezpečí nákazy a šíření závažných chorob. Nemluvě o výše zmíněném pohanském pohřbívání mrtvých v blízkosti vodních zdrojů, jež může mít skutečně velice nebezpečné následky. Koncentrace zemřelých na odlehlém a ohraničeném místě tak byla z hlediska ochrany života a zdraví obyvatelstva nanejvýš žádoucí. Postupem času se pravidla pohřebnictví dále vyvíjela, přičemž některé osoby tak nebylo možné na hřbitově pohřbít. Jednalo se především o osoby, které zemřeli v rozporu s křesťanskými pravidly. Za hřbitovní zdi tak byli pochováváni nejen sebevrazi, kdy samotná sebevražda byla církví považována za hřích, ale též například osoby, kterým kněz nemohl dát před smrtí poslední pomazání.³⁴⁸ I přes usilovnou christianizaci se však řadu pohanských institutů z této oblasti vymýtit nepodařilo. Některé se staly ve své pokřesťanštěné podobě součástí pohřebnictví až do dob novověkých, jiné postupem času zcela vymizely. Důvod přetrvávání pohanských přežitků v oblasti pohřebního ritu byl zřejmý, jedná se o přirozený lidský strach z neznámého, víru v posmrtný život, jakož i snahu se v posmrtném životě opětovně setkat se svými blízkými. Jednalo se o otázky natolik závažné, že hrozba uvedených sankcí ze strany knížete za porušení pravidel pohřbu byla vedle nich téměř bezvýznamná, a tudíž zcela nepostačující pro úplné vymýcení ustálených přežitků.

Součástí sedmého knížecího příkázání je dále následující ustanovení: „*To jsou věci, jichž nenávidí Bůh, pro ty se svatý Vojtěch rozmrzel a opustiv nás, své ovečky, raději šel učit cizí národy. Že to již více činiti nebudeme, stvrzujeme přísahou i na naši i na vaši víru.*“³⁴⁹ Ustanovení věnované sv. Vojtěchovi symbolicky zakončuje znění Břetislavových dekret a názorně demonstrovuje snahu o usmíření světce před jeho vyzvednutím z hrobu a posmrtným návratem do rodné domoviny, a to prostřednictvím přísahy na víru učiněnou předními muži země.

³⁴⁷ ADAMOVIČ, Karolína a Ladislav SOUKUP, 2010. *Prameny k dějinám práva v českých zemích*. 2., upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk. Dokumenty (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk), s. 20. ISBN 978-80-7380-271-4.

³⁴⁸ HOFFMANN, František, 2009. *Středověké město v Čechách a na Moravě*. Vyd. 1., (Celkově 2., rozš. a upr.). Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny. Česká historie, s. 519. ISBN 978-80-7106-543-2.

³⁴⁹ KOSMAS, 2012. *Kosmova kronika česká*. Přeložil Karel HRDINA, přeložil Marie BLÁHOVÁ. V Praze: Československý spisovatel, s. 91. ISBN 978-80-7459-110-5.

4.1.3 Praktické dopady Břetislavových dekret

Část věnovanou Břetislavovým dekretům bych zakončila zhodnocením reálných dopadů dekret na raně feudální společnost. Břetislavova dekreta obsahují normy práva rodinného, trestního, pracovního, obchodního, a v neposlední řadě upravují veřejný pořádek a otázku pohřebního ritu. Primárním účelem Břetislavových dekret byla eliminace jakýchkoliv přetrvávajících pohanských přežitků, učinění křesťanské víry výlučnou vírou v zemi a otevřená podpora církve, jež se projevila hned v několika rovinách. Ústřední světská moc v otázce vymáhání právních norem zakotvených v dekretech úzce spolupracovala s mocí církevní. V oblasti rodinného práva hrály primární roli předpisy kanonického práva, přičemž vést řízení o manželských otázkách dekreta svěřila do pravomoci církevním soudům, v níž dlouhou dobu zůstaly. V oblasti práva trestního zastává klíčovou roli arcikněz, církevní hodnostář, plnící mimo jiné úlohu veřejného žalobce. Tím však není role arcikněze zcela vyčerpána. Arcikněz byl častým vykonavatelem uložených trestů. Církevní hodnoty se projevily také v zákazu krčem či v regulaci pracovní doby, v níž byl stanoven zákaz jakékoliv práce a konání trhů o nedělích a církevních svátcích, jakožto dnech zasvěcených Bohu. V neposlední řadě Břetislavova dekreta církevní vliv prosazují v oblasti pohřebního ritu, v níž stále velice výrazně přetrvávaly pohanské přežitky. Spolupráce ústřední světské moci s tou církevní je patrná také ze samotných sankcí ukládaných za porušení knížecích příkazů.³⁵⁰ Světské tresty jsou mnohdy doplněny o tresty církevní, zpravidla klatbou, popřípadě jsou alespoň mocí církevní posvěceny. Světskými tresty byly například vyhnání ze země, pranýřování a mrskání, propadnutí věci či peněžité pokuty zpravidla ve výši 300 denárů.³⁵¹ Břetislavova dekreta byla panovníkovým nařízením, a jako taková měla v zájmu posílení právní jistoty doplnit staré obyčejové právo, z něhož ostatně mnoho institutů přejala. Ačkoliv byla Břetislavova dekreta prvním zákonodárným aktem přemyslovského státu, jenž uceleněji reguloval celospolečenské poměry, řada norem se v praxi neuchytila a zůstala toliko deklaratorní povahy. Příčin mohlo být hned několik. První příčinnou mohly být neefektivní tresty. Názorným příkladem je peněžité pokuta 300 denárů, jež byla ze své samotné podstaty nedobytná. Na poměry prostého obyvatele raně

³⁵⁰ KRZEMIEŃSKA, Barbara, 1999. *Břetislav I.: Čechy a střední Evropa v první polovině XI. století*. Praha: Garamond, s. 223. ISBN 80-901760-7-0.

³⁵¹ ADAMOVÁ, Karolina a Ladislav SOUKUP, 2010. *Prameny k dějinám práva v českých zemích*. 2., upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk. Dokumenty (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk), s. 19 - 20. ISBN 978-80-7380-271-4.

feudálního státu se jednalo o sumu, kterou nebylo prakticky možné splatit, a povinný tak zpravidla končil v dlužním otroctví, přičemž věřitel, v tomto případě kníže, se stal dlužníkovým pánem.³⁵² Další možnou příčinu toho, proč se normy v dekretch obsažené v praxi zcela neprosadily, shledávám v samotné lidské povaze. Život člověka v období raně feudálního státu sebou nesl mnoho každodenních těžkostí, které si většina obyvatelstva moderního světa žijící ve 21. století jen těžko dokáže představit. Idea blaženého posmrtného života sice zněla konejšivě, avšak řada smrtelníků chtěla využít již radostí pozemského života, mezi něž veselí v krčmách zcela jistě patřilo. Stejně jako ustanovení o krčmách se plně neprosadila ani ustanovení o manželstvích, jež mají být dle knížete a církevních předpisů zákonná, soukromá a nerozlučná, natož pak požadavky kladené na věrnost muže vůči své ženě a věrnost ženy vůči svému muži. Lidská stvoření jsou nedokonalá, snadno podléhající hříchu a promiskuita byla, je a bude běžnou součástí všedního života.³⁵³ Přírozeně další příčinu tvoří pohanská víra, která pro prosté obyvatelstvo českých zemí znamenala víru předků, starou a přetrvávající jistotu, vedle níž se nově přichozí křesťanství jevílo nejisté. Ačkoliv se kníže prostřednictvím dekret snažil eliminovat pohanské zvyky velice usilovně, pak pohanství v lidech hluboce zakořeněné stále přetrvalo. Dokladem o jeho existenci je zápis v Kosmově kronice české, jenž stanovuje, že ještě roku 1092, tj. v době, kdy na český knížecí stolec nastoupil Břetislav II., se pohanství v českých zemích stále vyskytovalo. Kosmas uvádí, že prostý lid stále vzýval staré bohy, ctil pohanská posvátná místa, pohřební obřady konal na rozcestích a křižovatkách a mrtvé pohřbíval v lesích a na polích dle pohanských pravidel, se svými mrtvými rozmlouval a činil další pohanské zvyklosti. Tomu se Břetislav II. po svém nástupu rozhodl učinit zadost a s pohanstvím jednou provždy skoncovat. Dle Kosmova vyprávění tak kníže Břetislav II. „*rozlícen jsa velikou horlivostí pro křesťanské náboženství, vyhnal pryč ze své země všechny čaroděje, hadače a věštce, rovněž dal pokácet a spálit i háje nebo stromy, které na mnohých místech prostý lid ctil, ..., a jiné bezbožné výmysly vyplenil ten dobrý kníže, aby se již v budoucně nedály v lidu Božím.*“³⁵⁴ Pohanský kult i přes veškeré překážky a regule ze strany světské

³⁵² ADAMOVÁ, Karolina, Antonín LOJEK, Karel SCHELLE a Jaromír TAUCHEN, 2017. *Velké dějiny zemí Koruny české. Právo*. Praha: Paseka, s. 32. ISBN 978-80-7432-000-2.

³⁵³ KRZEMIEŃSKA, Barbara, 1999. *Břetislav I.: Čechy a střední Evropa v první polovině XI. století*. Praha: Garamond, s. 223. ISBN 80-901760-7-0.

³⁵⁴ KOSMAS, 2012. *Kosmova kronika česká*. Přeložil Karel HRDINA, přeložil Marie BLÁHOVÁ. V Praze: Československý spisovatel, s. 148 - 149. ISBN 978-80-7459-110-5.

ústřední moci i moci církevní přetrval ještě dlouho po smrti knížete Břetislava I. Zajímavostí je, že nejdéle se pohanství v určité organizované podobě udrželo zřejmě u polabských a pobaltských Slovanů, a to až do 12. století.³⁵⁵ Řada pohanských zvyků, většina však v pokřesťanštěné podobě, přežila i do dob novověkých či dokonce současných. Jedná se především o zvyky lidové spojené s přirozeným rytmem přírody. Za zmínku stojí například oslavy konce zimy a vítání jara, v podobě vynášení Morany jakožto zpodobnění smrti, symbolu překonání těžkého zimního období a příslibu lepších zítřků.³⁵⁶

³⁵⁵ BERANOVÁ, Magdalena a Michal LUTOVSKÝ, 2009. *Slované v Čechách: archeologie 6.-12. století*. Praha: Libri, s. 134. ISBN 978-80-7277-413-5.

³⁵⁶ HOFFMANN, František, 2009. *Středověké město v Čechách a na Moravě*. Vyd. 1., (Celkově 2., rozš. a upr.). Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny. Česká historie, s. 520. ISBN 978-80-7106-543-2.

4.2 Zákon o seniorátu

Zmínku o přijetí zákona o seniorátu nalezneme pouze v zápisu Kosmovy kroniky české, z něhož je patrné, že kníže Břetislav I. vydal stařešinský zákon těsně před svou smrtí v Chrudimi v lednu roku 1055.³⁵⁷ Kronikář Kosmas uvádí, že tak učinil již na smrtelném loži před zraky přítomných předních mužů země, které za tímto účelem svolal. Ve své poslední oficiální řeči, která předcházela přijetí pravidel nástupnictví, neopomenul zmínit všechny těžkosti přemyslovského rodu, a to především hrozbu vymření, která Přemyslovce zastihla v důsledku nástupnických bojů mezi jeho otcem a strýci. Dále projevil vděčnost Bohu za dar v podobě mimořádně plodného manželství s Jitkou, z něhož se mu narodilo pět synů, kteří se dožili dospělého věku, a kvůli nimž především pevná pravidla nástupnictví přijal. Dle Kosmy kníže sdělil, že možnost rozdělení české země pod nadvládu všech pěti synů se mu nejeví žádoucí, neboť přílišná rozdrobenost státu zpravidla vede k jeho záhubě, ostatně i zde mohl vycházet z vlastní zkušenosti, kdy jeho otec Oldřich se raději uchýlil ke krutému činu na vlastním bratrovi, než aby společně s ním na základě Konrádova diktátu zemi vládl.³⁵⁸ Zde si však Kosmův hrdina protiřečí, neboť to byl právě Břetislav I., jenž se zasadil o vznik moravských údělných knížectví. Otázkou zůstává, zda tak Kosmas učinil z historické neznalosti či záměrně ze zcela jiných důvodů. V úvahu přichází možnost, že Břetislav byl již v této době pod tlakem svých mocichtivých synů, kteří se své moci odmítali snadno vzdát, a nárokovali si svůj díl přemyslovského státu.³⁵⁹ Břetislav dle Kosmy dále poukázal na problematické bratrské vztahy, kdy dle jeho posledního projevu byla bratrská láska od počátku stvoření světa vzácná a nevraživost mezi bratry tím spíše přirozená. Na podložení svých tvrzení uvedl několik příkladů, počínaje od biblických hrdinů Kaina a Ábela, pokračuje u římských bratrů Romula a Réma, neopomenul však sáhnout i do historie vlastního rodu, v níž jako odstrašující příklad zvolil bratrovražedný příběh o sv. Václavovi a Boleslavovi I. Vždy se však jednalo pouze o bratry dva, velmožům tak položil řečnickou otázku, zdali si dokáží představit, co by učinilo bratrů pět. Upozornil, že se schopností a mocí roste

³⁵⁷ ŽEMLIČKA, Josef. *Přemyslovci: jak žili, vládli a umírali*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2005, s. 19. ISBN 80-7106-759-8.

³⁵⁸ KOSMAS, 2012. *Kosmova kronika česká*. Přeložil Karel HRDINA, přeložil Marie BLÁHOVÁ. V Praze: Československý spisovatel, s. 102 - 103. ISBN 978-80-7459-110-5.

³⁵⁹ ŽEMLIČKA, Josef, 2007. *Čechy v době knížecí: (1034-1198)*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny. Česká historie, s. 74. ISBN 80-7106-196-4.

vypočítavost, zákeřnost a krutost. Přítomným předním mužům země sdělil, že je jeho povinností knížete a rodiče, aby zamezil reálné hrozbě nelítostných sporů o moc, které by nastaly po jeho skonání. Účelem pevného zakotvení dosud obyčejových pravidel nástupnictví bylo eliminovat jakékoliv, byť i malé pochybnosti o nástupnickém právu, jež by se mohly stát záminkou pro vyvolání nepokojů. Svoji poslední řeč ukončil následovně: „*A proto Vás proboha prosím a zapřísahám vás přísahou vaší věrnosti, aby mezi mými syny nebo vnuky vždy nejstarší držel nejvyšší moc a stolec v knížectví a aby všichni jeho bratři nebo ti, kteří pocházejí z knížecího rodu, byli pod jeho panstvím. Věřte mi, nebude-li jediný vládce spravovati toto knížectví, vám předním hrozí ztráta hrdla a velká škoda lidu.*“³⁶⁰ Z úryvku je patrné, že se kníže obrátil na své velmože, aby mu vykonali ještě poslední službu, a tedy slavnostně přísahali, že na sebe převezmou závazek ctít pravidla nástupnictví a dohlížet na jejich řádný výkon, jakož i se postavit na odpor komukoliv, kdo by je porušoval. Kníže tak na přední muže země přenesl odpovědnost za dodržování pravidel seniorátního zákona. Věrnost je však vrtkavá hodnota a ustálené pořekadlo „slibem nezarmoutíš“ vypovídá o věrnosti lidí mnoho.³⁶¹ Po splnění této své panovnické i rodičovské povinnosti se s klidným svědomím a absencí strachů o budoucnost své země odebral na věčnost.

Zákon o seniorátu pevně zakotvuje pravidla nástupnictví, která se do toho okamžiku řídila výlučně právem obyčejovým, nepsaným, v důsledku čehož docházelo k řadě nástupnických sporů. Doposud relevantními kritérii v boji o knížecí stolec byly příslušnost k rodu Přemyslovců, neboť ti považovali české země za své patrimonium, mužské pohlaví, přemyslovské ženy se panovnicemi přemyslovského státu stát nemohly, fyzická způsobilost, neboť toliko fyzicky silný jedinec dává záruku řádné, stabilní a kontinuální vládě, a v neposlední řadě též schválení shromážděním velmožů coby reprezentantů lidu.³⁶² Seniorátní zákon do těchto obyčejových pravidel nástupnictví zavedl další, a to velice podstatné kritérium, kterým byl věk. Toto panovnicko nařízení stanovilo, že na pražský trůn usedne vždy nejstarší mužský příslušník rodu Přemyslovců, a stane se tak panujícím knížetem přemyslovského státu. Panovat bude v Čechách a dohlížet nad Moravou,

³⁶⁰ KOSMAS, 2012. *Kosmova kronika česká*. Přeložil Karel HRDINA, přeložil Marie BLÁHOVÁ. V Praze: Československý spisovatel, s. 102 - 103. ISBN 978-80-7459-110-5.

³⁶¹ ŽEMLIČKA, Josef. *Přemyslovci: jak žili, vládli a umírali*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2005, s. 78. ISBN 80-7106-759-8.

³⁶² ŽEMLIČKA, Josef, 2007. *Čechy v době knížecí: (1034-1198)*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny. Česká historie, s. 73. ISBN 80-7106-196-4.

kteřá byla Břetislavem rozdělena na údělná knížectví, v nichž vládli zbylí, mladší členové přemyslovskeho rodu.³⁶³

4.2.1 Důvody přijetí zákona o seniorátu

Břetislav si byl velice dobře vědom důvodů, pro které přijímá stařešinský zákon. Jitka jej obdařila skutečně početným, silným a zdravým mužským potomstvem. Jitka Břetislavovi prokazatelně porodila pět synů, kteří se dožili dospěleho věku, a to konkrétně Spytihněva II., Vratislava II., Konráda Brněnského, Jaromíra a Otu I. Olomouckého. Nicméně historikové se domnívají, že Jitka Břetislavovi přivedla na svět více potomků. Vycházejí z hrobu Břetislava I., který je k věčnému spánku uložen v katedrále sv. Víta na Pražském hradě. Historikové ve schráně hrobu knížete Břetislava našli pozůstatky kostí dvou dětí ve věku do dvou let. Předpokládá se tedy, že mimo pět synů, měl Břetislav s Jitkou i další potomky.³⁶⁴ Dospělosti se dožilo však pouze těchto pět synů. Na středověkou dobu, kdy úmrtnost dětí byla velmi vysoká, to byl mimořádný počín. Početné mužské potomstvo však knížeti nepřinášelo pouze úlevu od povinnosti zachování existence rodu, nicméně i strasti. Příliš mnoho dospělých a způsobilých mužských potomků coby kandidátů na knížecí trůn sebou nese, stejně jako absence jakéhokoli mužského dědice, pro budoucnost rodu a země určitá rizika. Jak by mohl Břetislav zapomenout na nelítostné souboje o moc, které se odehrávaly mezi jeho otcem a strýci. Mocenským sporům a krutým činům učiněným v honbě za mocí chtěl Břetislav svých pět synů ušetřit. Nástupnické spory navíc oslabovaly stát zevnitř i navenek, čehož hojně využívaly zahraniční mocnosti.³⁶⁵ Břetislav se rozhodl jednat preventivně. Uvědomoval si, že pravidla nástupnictví nejsou dostatečně jasně zakotvena natolik, aby byla schopna potencionálně zabránit možným bratrovražedným činům ve snaze o ovládnutí knížecího stolce. Řešením bylo nastavit pravidla nástupnictví tak, aby byla dostatečně zřetelná, neponechávala prostor pro nejasnosti, a v neposlední řadě byla respektována nejen ze strany samotného českého knížete, ale především i ze strany dalších mužských členů jeho rodu. Zákon o seniorátu měl jednou provždy odstranit spory o nástupnictví na knížecí stolec, jakož i vyloučit možnost nastolit za panovníka českých zemí osobu,

³⁶³ ŽEMLIČKA, Josef. *Přemyslovci: jak žili, vládli a umírali*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2005, s. 19. ISBN 80-7106-759-8.

³⁶⁴ Tamtéž, s. 45.

³⁶⁵ Tamtéž, s. 11.

jež by nebyla příslušníkem vládnoucího rodu Přemyslovců. V pevném zakotvení pravidel seniorátu lze spatřovat též Břetislavovu snahu zachovat knížecí stolec ve vlastním rodě, a omezit tak stále zvyšující se moc svých družiníků. Výsledkem stařešinského řádu tak byla kombinace dědického a volebního principu nástupnictví. Panujícím knížetem se stane vždy nejstarší žijící člen rodu Přemyslovců, kterého následně svou volbou posvětil předáci. Tento systém zaručoval, že moc bude zachována v rodě a současně omezoval volební právo předáků.³⁶⁶

4.2.2 Principy nástupnictví do přijetí zákona o seniorátu

Od počátku vzniku přemyslovského státu byl stát úzce propojen s panovníkem, kterému náležely rozhodující pravomoci. Zjednodušeně řečeno, stát byl v tomto období takový, jaký byl jeho panovník. Ústředním orgánem byl totiž toliko panovník, v období raně feudálního státu neexistovaly jiné instituce, jež by zajišťovaly kontinuitu a stabilitu státu, nezávislou na osobě panovníka. Smrt panovníka tak představovala hrozbu pro existenci samotného státu. Spolu s panovníkovou smrtí odešel i systém hodnot a způsob vlády s ním spojený. Smrt panovníka znamenala nejistotu v budoucnosti země. V zájmu panovníka, společnosti i státu samotného tak bylo nanejvýše žádoucí vytvořit a přijmout určité ustálené mechanismy v podobě pravidel nástupnictví, které by tuto nejistotu alespoň částečně odstraňovaly. V historii českého státu existovaly dva základní principy nástupnictví, a to princip dědický a principy volitelnosti, které se pak v jednotlivých historických etapách českého státu více či méně prolínaly a vzájemně různě doplňovaly. Dědický princip vycházel z dědičného nároku na trůn osoby pocházející z vládnoucího rodu. Princip volitelnosti spočíval v realizaci volby panovníka ze strany předáků.³⁶⁷ Volbu v poměrech raně feudálního státu však nelze vnímat volbou v moderním pojetí. Kandidátem na knížecí stolec mohl být toliko příslušník vládnoucího rodu. K tomuto omezení se přidala další pravidla nástupnictví, ať už ve formě seniorátu či pozdější primogenitury. Často se též stávalo, že si panovník ustanovil svého nástupce sám, bez ohledu na jakákoliv pravidla nástupnictví. Legitimní panovníkem se však stala pouze taková osoba, jež

³⁶⁶ KRZEMIEŃSKA, Barbara. *Břetislav I.: Čechy a střední Evropa v první polovině XI. století*. Praha: Garamond, 1999, s. 91 - 92. ISBN 80-901760-7-0.

³⁶⁷ ŽEMLIČKA, Josef, 2007. *Čechy v době knížecí: (1034-1198)*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny. Česká historie, s. 69. ISBN 80-7106-196-4.

byla řádně nastolena, byl to právě onen nastolovací obřad, jenž činil z kandidátů na knížecí trůn skutečné vladaře českých zemí, bez ohledu na dodržení pravidel nástupnictví.³⁶⁸

Základ předstátní společnosti tvořil rod, ten byl tvořen pokrevně příbuznými osobami. Původně se jednalo o rodovou společnost matriarchální, to znamená, že v čele rodu stály ženy, od nichž se také odvozovala rodová linie. Matriarchální společnost se však spolu se vzrůstajícími konflikty mezi jednotlivými rody a potřebou mužské ochrany přeměnila ve společnost patriarchální, v níž zaujímají hlavní roli muži, přičemž rodová příslušnost se v tomto období počala odvíjet od mužské linie. V čele patriarchální předstátní společnosti byl stařešina jakožto nejstarší a nejzkušenější příslušník rodu. O nejdůležitějších otázkách rodu rozhodovalo rodové shromáždění. Důležitou roli v rodu hráli náčelníci. Jednalo se o mladé a fyzicky zdatné muže, kteří rodu poskytovali ochranu. Rody se postupně začaly spojovat ve větší útvary, kmeny. Ty se pak spojovaly ve vyšší organizační útvary, a to kmenové svazy. Na našem území se rozkládal kmenový svaz kupce Sáma, jenž nesl název Sámova říše. Zpočátku, byla kmenová struktura velice podobná té rodové, avšak moudrost byla nahrazena reálnou silou, a do čela kmenů se postavili kmenoví náčelníci disponující početnou ozbrojenou družinou. Moudří stařešinové kmene vytvářeli rady starších. Spolu s potřebou ochrany a kořistním způsobem života rostl význam dominantní role kmenového náčelníka. Kmenový náčelník byl původně volen celým kmenem, později se však jeho volba stala záležitostí jednoho rodu a v dobách pozdějších, dokonce jedné rodiny. Okolo 9. století se tak postupně formuje privilegovaná společenská vrstva rodové aristokracie, jejíž primárním úsilím byla snaha o udržení moci v rodu, což zajišťoval dědický princip nástupnictví.³⁶⁹

Okolo roku 830 zaniklou Sámovu říši nahradila říše nová, Velká Morava, do jejíhož čela se postavil kníže Mojmir I., jenž sjednotil slovanské kmeny na moravském území. Historikové počátek Velkomoravská říše datují do roku 833, v němž moravský kníže Mojmir I. dobyl konkurenční Nitranské knížectví, sjednocením těchto dvou knížectví vznikla Velkomoravská říše, přičemž Nitransko v ní zastávalo roli údělného knížectví, jenž stejně jako jiná údělná knížectví bylo svěřeno do správy mladším a nevládnoucím příslušníkům knížecího rodu. Mojmir

³⁶⁸ KRZEMIEŃSKA, Barbara, 1999. *Břetislav I.: Čechy a střední Evropa v první polovině XI. století*. Praha: Garamond, s. 176 - 177. ISBN 80-901760-7-0.

³⁶⁹ VOJÁČEK, Ladislav, Karel SCHELLE a Vilém KNOLL, 2016. *České právní dějiny*. 3. upravené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s. 27 - 30. ISBN 978-80-7380-575-3.

I. byl pravděpodobně zvoleným kmenovým náčelníkem sjednocenými slovanskými kmeny. Velkomoravská říše byla kmenovým knížectvím s dědickým nástupnickým principem ovlivněným intervencí vnějších sil. Po smrti Mojžíra I. si na knížecí trůn činil nárok jeho synovec Rostislav jakožto mužský příbuzný z dynastie Mojžírovců, kterého na knížecí trůn pomoh dosadit Ludvík Němec, panovník Východofrancké říše. Rostislava, za pomoci Franků, svrhl jeho synovec Svatopluk I., jenž ve své říši pokřtil Bořivoje I. a jeho ženu Ludmilu. Poslední knížetem Velkomoravské říše se stal Svatoplukův syn Mojžír II., za jehož vlády Velkomoravská říše zanikla. Z výše zmíněného je patrné, že v souladu s dědickým principem nástupnictví se moc v říši zachovávala v rukou jednoho nejsilnějšího a vládnoucího rodu Mojžírovců, nicméně objevil se zde též princip volby, osobu nového knížete zřejmě svým souhlasem museli posvětit shromáždění velmoži, jenž byli příslušníky ostatních mocných rodů a kmenů sídlících na území říše. Pevně stanovená pravidla nástupnictví však chyběla. Ta byla pravděpodobně postavena na stařešinském principu, tj. knížetem se stal vždy nejstarší žijící člen rodu Mojžírovců, nicméně v řadě případů došlo k jejich porušení, a to zpravidla v důsledku vnějších zásahů ze strany franckých vladařů.³⁷⁰

Spolu se vznikem státní společnosti si dominantní postavení na území Čech prosadil nejsilnější rod Přemyslovců. Český stát se formoval jako stát přemyslovský, stojící na křesťanských principech. Panovník raného českého státu byl nositelem knížecího titulu. V otázce nástupnictví se projevoval dědický princip spočívající v tom, že nárok na knížecí stolec náležel toliko příslušníkovi rodu Přemyslovců. Budoucího vládce českého státu původně z rodu Přemyslovců svobodně volilo shromáždění svobodných „Čechů“, jenž reprezentovalo svobodný lid, později se svobodná volba změnila v nastolovací obřad, a dle obyčejových pravidel se na knížecí stolec nastoloval vždy nejstarší žijící příslušník rodu Přemyslovců. Tohoto procesu se účastnili již toliko církevní hodnostáři a zemští předáci obklopeni jejich družinami. Největším slabinou těchto obyčejových nástupnických pravidel byla absence jakéhokoliv písemného zakotvení. Úskalí právního obyčeje tkví především v jeho nepsané podobě. Pravidla obsažená v obyčejích se tak zpočátku uchovávaly toliko v lidské paměti, jenž však není zcela spolehlivá. Nedostatečně jasně formulovaná a nikterak nepsaná pravidla nástupnictví vedla k mnoha rozporům. Toho si byli ostatně vědomi nejen panovníci,

³⁷⁰ VOJÁČEK, Ladislav, Karel SCHELLE a Vilém KNOLL, 2016. *České právní dějiny*. 3. upravené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s. 31 - 33. ISBN 978-80-7380-575-3.

ale též přední muži země. Byl to však až Břetislav I., kterému nebyla budoucnost země, za níž prolil mnoho krve, lhostejná, a který na rozdíl od svých předchůdců neponechal nástupnickou otázku osudu. Jako kvalitní státník se s tímto problémem ještě před svým odchodem rozhodl vypořádat. Dosavadní obyčejová pravidla nástupnictví stojící primárně na principu dědičnosti a seniorátu pevně zakotvil ve svém Zákoně o seniorátu, čímž pravidla nástupnictví učinil zřetelnými tak, aby již nebylo žádných pochyb o tom, kdo se stane příštím vládcem českého státu.³⁷¹

4.2.3 Principy nástupnictví po přijetí zákona o seniorátu

Ze zákona o seniorátu je patrné, že Břetislavova představa o dalším vývoji státu po jeho smrti byla taková, že vládnoucím knížetem se s posvěcením ze strany zemských předáků země stane vždy nejstarší žijící člen rodu Přemyslovců, ten usedne na pražský knížecí stolec a bude panovat v Čechách a dohlížet nad Moravou rozdělenou na údělná knížectví. Ostatním, mladším přemyslovským knížatům, bude přiznán podíl na moci v podobě vlády nad jedním z moravských údělných knížectví. Morava, rozdělená na údělná knížectví, zůstane svébytnou součástí českého knížectví. Břetislav si tímto krokem sliboval zabránění jakýmkoliv sporům o moc, jakož i odstředivým tendencím jednotlivých údělných knížat, neboť tito neztráceli legitimní nárok na ústřední pražský knížecí stolec, bylo by z jejich strany tudíž pošetilé projevovat jakékoliv separační tendence. Každý z mladších knížat dostane svůj podíl moci s vidinou chopení se ústřední vlády nad českými zeměmi dle zakotvených pravidel seniorátu, tím bude uspokojena jejich mocichtivost a nebudou tak představovat hrozbu pro současnou ústřední vládu. Břetislavův prozíravý plán však narazil na lidskou chamtivost a způsobil přesný opak toho, co jím Břetislav sledoval, přitom stačilo tak málo, aby si každý z potomků českého Achilla vzal svůj kus země, jenž mu náležel, a na něm vyčkal, než přijde jeho čas. V rámci správy svého moravského údělu navíc mohli získat cenné vladařské zkušenosti, jež by následně zcela jistě zúročili při vládě ústřední.³⁷² Břetislav, stejně jako jeho otec, své syny zapojoval do vlády nad zemí ještě za svého života, nejstarší z nich Sptyihněv, jenž se dle pravidel seniorátu měl stát ústředním knížetem, dostal

³⁷¹ VOJÁČEK, Ladislav, Karel SCHELLE a Vilém KNOLL, 2016. *České právní dějiny*. 3. upravené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s. 69 - 70. ISBN 978-80-7380-575-3.

³⁷² ŽEMLIČKA, Josef, 2007. *Čechy v době knížecí: (1034-1198)*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny. Česká historie, s. 74. ISBN 80-7106-196-4.

do správy velmi bohatý hradecký obvod Žatecka, ostatní synové měli dostat do správy ty části Moravy, které jim měly náležet po otcově smrti.³⁷³

4.2.3.1 *Moravská údělná knížectví*

Údělná knížectví nebyla v historii Čech a Moravy žádnou novotou, jak jsem zmínila výše, vyskytovala se například již ve Velkomoravské říši. Koncepce rozdělení země dle knížete Břetislava byla taková, že Morava byla rozdělena na dvě údělná knížectví. První z nich byl úděl olomoucký. Jednalo se o úděl územně rozsáhlejší, a proto připadl druhému nejstaršímu synovi Vratislavovi II. Druhým údělem byl úděl brněnský, který byl územně méně rozsáhlý. O vládu nad ním se podělili Konrád I. a Ota I. Pátý bratr Jaromír nezdědil úděl žádný, důvodem bylo jeho zaslíbení se Bohu. Jaromír se na otcovo přání, nikoliv však jeho vlastního, vydal na duchovní dráhu. I přes existenci moravských údělů spravovaných moravskými knížaty držel hlavní moc nad Moravou kníže ústřední, jemuž měla být moravská údělná knížata svým způsobem podřízena, a který nad jejich údělnou vládou vykonával dohled. Morava si v mnoha ohledech udržela vlastní svébytnost, a český kníže měl do jejich záležitostí zasahovat co možná nejméně. Toto pravidlo však český kníže v mnoha ohledech porušoval, fakticky disponoval ve vladařských záležitostech posledním slovem a ve svých mocenských zásazích do moravských záležitostí rozhodně nebyl zdrženlivý tak, jak se od něho očekávalo. Podřízenost moravských údělníků vůči českému knížeti dokládá i fakt, že k mnoha právním jednáním týkajících se především dispozic s moravskou půdou potřebovali souhlas českého kníže. Ten se též angažoval ve sňatkové politice a svým bratrům, moravským údělníkům, vybíral budoucí manželky. Funkce obou údělných moravských knížectví byla odlišná. Olomoucký úděl zajišťoval obranu proti výbojům Poláků a Maďarů. Brněnský úděl chránil zemi proti bavorské východní marce. Součástí jak olomouckého, tak i brněnského údělu bylo mnoho významných hradeckých obvodů. V případě toho olomouckého se jednalo například o Olomouc, Přerov či Břeclav, v obvodu brněnském se pak nacházelo například Znojmo či Bítovsko. Později, roku 1061 se z brněnského údělu, zřejmě v důsledku toho, že Konrád I. Brněnský měl dva mužské dědice, vyčlenil ještě úděl znojemský. Údělná knížectví tak byla tři, a to olomoucké, brněnské a znojemské. Výsledek dělení učiněného roku 1061 vypadal následovně: Ota I. Olomoucký ovládal olomoucký

³⁷³ ŽEMLIČKA, Josef, 2005. *Přemyslovci: jak žili, vládli a umírali*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, s. 65. ISBN 80-7106-759-8.

úděl, Konrád I. Brněnský ovládal brněnský a znojemský úděl. Součástí blíže neznámé dohody mezi Břetislavovými syny uskutečněné zřejmě okolo roku 1061 bylo, mimo dělby údělů, též ustanovení o tom, že se moravská údělná knížectví stanou dědičnými. I přes to však měla být tato údělná knížata nastolována a součástí nastolovacího obřadu byla věrnostní přísaha učiněná ústřednímu pražskému knížeti.³⁷⁴ Údělná knížectví však nebyla záležitostí toliko moravskou, řada z nich se vytvořila též na území Čech, jednalo se například o území Hradecka, Plzeňska, Boleslavska, Chrudimska, Kouřimska či již výše zmiňovaného bohatého Žatecka. Úděly v Čechách se však, a to zřejmě vzhledem ke své blízké lokaci k Praze, nestaly dědičnými.³⁷⁵

4.2.3.2 *Kníže Spytihněv II.*

Po smrti knížete Břetislava roku 1055 byl v souladu se seniorátním zákonem na český knížecí stolec nastolen Břetislavův nejstarší syn Spytihněv II.³⁷⁶ Dle kronikáře Kosmy byl Spytihněv muž výborný, krásný od hlavy až k patám.³⁷⁷ Spytihněv byl prvorozeným synem Břetislava, narodil se roku 1031 v době, kdy byl Břetislav toliko moravským správcem, a jeho kmotrem byl sám císař Konrád II.³⁷⁸ Spytihněvovo dětství nebylo jednoduché, nemalou část svého dětského a mladistvého života strávil na německém dvoře jako rukojmí císaře Jindřicha III. Své vladařské zkušenosti sbíral ještě za života jeho otce, který mu jako nejstaršímu synovi, svěřil do správy jeden z nejbohatších hradských obvodů, a to Žatecko.³⁷⁹ Počátky Spytihněvovi knížecí vlády nad Čechami byly bouřlivé. Dle Kosmy se Spytihněv krátce poté, co se ujal vlády, uchýlil k nečekanému kroku, a z českých zemí vyhostil všechny Němce, a to včetně své matky Jitky, jež stále truchlila nad ztrátou svého muže. Němci měli na odchod dle Kosmy pouhé tři dny. Mezi vyhoštěnými, mimo Jitky, byla též abatyše od sv. Jiří, která byla stejně jako Jitka urozeného německého původu. Ačkoliv se Kosmas o Spytihněvovi vyjadřuje jako o muži výborném, z jeho dalšího popisu je zřejmé, že Spytihněv byl spíše mužem

³⁷⁴ ŽEMLIČKA, Josef, 2007. *Čechy v době knížecí: (1034-1198)*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny. Česká historie, s. 347 - 349. ISBN 80-7106-196-4.

³⁷⁵ ČORNEJ, Petr, 1992. *Dějiny země Koruny české I.: Od příchodu Slovanů do roku 1740*. Praha: Paseka, s. 49. ISBN 80-85192-29-2.

³⁷⁶ ŽEMLIČKA, Josef, 2007. *Čechy v době knížecí: (1034-1198)*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny. Česká historie, s. 79. ISBN 80-7106-196-4.

³⁷⁷ KOSMAS, 2012. *Kosmova kronika česká*. Přeložil Karel HRDINA, přeložil Marie BLÁHOVÁ. V Praze: Československý spisovatel, s. 104. ISBN 978-80-7459-110-5.

³⁷⁸ KRZEMIEŇSKA, Barbara, 1999. *Břetislav I.: Čechy a střední Evropa v první polovině XI. století*. Praha: Garamond, s. 107 – 108. ISBN 80-901760-7-0.

³⁷⁹ Tamtéž, s. 120.

pomstychtivým. Jitku měl údajně ze země vyhnat proto, že se často stavěla na stranu jeho mladších bratrů, které z přirozenosti mateřského pudu dříve ochraňovala. Jitka se uchýlila do Uher, kde také zemřela, a odkud ji nechal převést až její druhorozený syn Vratislav. Vyhnání abatyše bylo motivováno mužskou ješitností, neboť ta měla dle Kosmy Spytihněva urazit jízlivými slovy, a to ještě v době, kdy byl toliko správcem žateckého kraje. Vyhnání ostatních Němců pak mělo být odplatou za strastiplné dětství prožité na dvoře císaře Jindřicha III. Řada historiků se však domnívá, že k žádnému hromadnému odsunu Němců za Spytihněva nedošlo. Kosmas dílčí případy vyhoštění zobecnil, a to za účelem posílení nacionalistického cítění a protiněmecké nálady, v jejímž duchu se ostatně celá Kosmova kronika nese.³⁸⁰ Poté, co si Spytihněv vyřídil staré účty, jal se vyřešit ty nové. Spytihněv byl nejen mužem pomstychtivým, ale též mocichtivým. Neměl v úmyslu převzít zemi v souladu s Břetislavovým rozdělením moci. Moravu a její rozdělení vnímal jako oslabení moci ústřední, a tak se kníže vydal upravit moravské poměry, kde již jednotlivým údělným knížectvím vládli jeho bratři, k obrazu svému. Již ze samotné posloupnosti Kosmovy kroniky je zřejmé, v čem Spytihněv spatřoval největší nebezpečí pro svoji vládu, tím byli moravští předáci a družiníci dosazení jeho otcem Břetislavem, jehož odkazu ostatně zůstávali věrni. Těchto tři sta předních mužů Moravy nechal obeslat listem, v němž je pod hrozbou ztráty hrdla, pozval na hrad v Chrudimi. Spytihněv si toto místo nevybral náhodou, neboť právě na tomto hradě nejen, že skonala jeho otec Břetislav, ale též zde projevil poslední vůli o osudu země.³⁸¹ Výsledkem této Spytihněvovi akce byla úplná destrukce dosavadního moravského mocenského aparátu. Jednotliví moravští předáci byli zajati a uvězněni na českých hradech, jejich majetky propadly českému knížeti, který na nyní uvolněná místa na Moravě dosadil své vlastní lidi.³⁸² Tím však jeho úsilí spočívající v začlenění území Moravy zpět pod moc ústřední neskončilo. Poté, co se již vypořádal s nejpálčivější otázkou moravských předáků věrných památce Břetislavově, nastal čas vypořádat se s vlastními bratry, kteří moravská údělná knížectví ovládali. Za účelem zbavení moci svých bratrů nad moravskými úděly vytáhl na Moravu. Vratislav II., jenž ovládal mocnější úděl olomoucký, před svým

³⁸⁰ ŽEMLIČKA, Josef, 2007. *Čechy v době knížecí: (1034-1198)*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny. Česká historie, s. 80 - 81. ISBN 80-7106-196-4.

³⁸¹ KOSMAS, 2012. *Kosmova kronika česká*. Přeložil Karel HRDINA, přeložil Marie BLÁHOVÁ. V Praze: Československý spisovatel, s. 105. ISBN 978-80-7459-110-5.

³⁸² KRZEMIENSKA, Barbara, 1999. *Břetislav I.: Čechy a střední Evropa v první polovině XI. století*. Praha: Garamond, s. 376. ISBN 80-901760-7-0.

bratrem raději uprchl do Uher, kde našel ochranu u uherského krále Ondřeje I. Na olomouckém hradě však zanechal svoji první ženu zřejmě německého původu, jejíž jméno je neznáme, a jež byla v pokročilém stádiu těhotenství. Tu nechal Spytihněv v pokročilém stádiu těhotenství uvěznit na opevněném hradě v Lštění, a to skutečně krutým způsobem, dle Kosmy měl hradský správce každé noci připoutávat svoji nohu k její. V důsledku trýznění spojeného s uvězněním po svém propuštění na cestě do Uher předčasně porodila a zemřela. Své zbylé dva bratry odvezl sebou do Prahy, kde na jeho dvoře zastávali pozice nehodné jejich postavení. O něco lépe na tom byl Konrád I., ten byl titulován nejvyšší lovčím, Otovi pak svěřil roli pouhého mistra kuchyně.³⁸³ Roku 1055 přijal Spytihněv Čechy v léno od císaře Jindřicha III., kterého znal již od dětství, a jenž o rok později zemřel. O to překvapenější Spytihněv byl, když zjistil, že se Vratislav v Uhrách oženil, přičemž jeho manželkou nebyla žádná všední uherská šlechtična, nýbrž sama princezna Adléta Uherská, dcera uherského krále Ondřeje I. Vzhledem k nejisté situaci v říši, se mu nový spojenec v podobě silného uherského státu více než zamlouval. A protože byl Spytihněv panovníkem prozíravým, nenechal se zaslepit mužskou ješitností, okolo roku 1058 Vratislava povolal zpět do Čech, usmířil se s ním a vrátil mu vládu nad olomouckým údělným knížectvím.³⁸⁴ Spytihněv se v klidném závěru své šestileté vlády usilovně věnoval duchovním aktivitám, v nichž zaznamenal mnoho úspěchů. Zemřel nečekaně v mladém věku nedožitých 30 let, dne 28. ledna 1061.³⁸⁵

4.2.3.3 Král Vratislav II. a konec etapy vlády Břetislavových synů

Po smrti knížete Spytihněva byl v souladu se seniorátním zákonem na uvolněný pražský knížecí stolec nastolen, a tím za knížete přijat Vratislav II., jenž doposud vládl údělu olomouckému. Vratislavovu zhruba třicetiletou vládu bychom mohli rozdělit na dvě sféry, politiku vnitřní a politiku vnější. Počala bych politikou vnitřní. Vratislav krátce po svém nastolení obnovil a nově rozdělil moravské úděly mezi své bratry tím způsobem, že mladší Ota I. obdržel vládu nad údělem olomouckým, staršímu Konrádu I. byla svěřena vláda na údělem brněnským a nově z něho vyčleněným údělem znojenským. Vratislav se však musel vypořádat též se

³⁸³ KOSMAS, 2012. *Kosmova kronika česká*. Přeložil Karel HRDINA, přeložil Marie BLÁHOVÁ. V Praze: Československý spisovatel, s. 105 - 106. ISBN 978-80-7459-110-5.

³⁸⁴ ŽEMLIČKA, Josef, 2007. *Čechy v době knížecí: (1034-1198)*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny. Česká historie, s. 82. ISBN 80-7106-196-4.

³⁸⁵ KOSMAS, 2012. *Kosmova kronika česká*. Přeložil Karel HRDINA, přeložil Marie BLÁHOVÁ. V Praze: Československý spisovatel, s. 107 - 109. ISBN 978-80-7459-110-5.

svým třetím bratrem, Jaromírem. Jaromír, pojmenován po Břetislavově milovaném strýci, se dal v rozporu se svými vlastními tužbami, avšak v souladu s těmi otcovými, na duchovní dráhu. Jakmile Jaromír zaslechl zvěsti o Spytihněvově smrti odhodlal se vrátit z učení zpět do českých zemí. Cílem jeho návratu bylo získání vlastního podílu na moci. U Vratislava však narazil. Vratislav jej doslova násilím donutil se vrátit zpět na duchovní dráhu, jež mu byla otcem předurčena. Kosmas uvádí, že Vratislav nechal Jaromírovi proti jeho vůli hlavu oholit a vysvětil ho na jáhna. Vratislav svým činem spíše, než otcovu vůli sledoval záměr vyřadit Jaromíra z podílu na moci. Takto ponížený Jaromír raději svou věrnou družinou uprchl zpět do Polska, kde setrval až do smrti pražského biskupa Šebíře.³⁸⁶ Vratislav v obavě před možným ucházením se Jaromíra o pražský biskupský stolec roku 1063 zřídil biskupství též v Olomouci, čím rozdělil pražskou diecézi a oslabil pražské biskupství. Tento krok se ukázal být prozíravým, neboť skutečně o čtyři roky později roku 1067 pražský biskup Šebír zemřel a Jaromír se ucházel o jeho pozici. Tím se spor mezi ním a Vratislavem vyostřil. Celému konfliktu nepomohl ani fakt, že zbylí bratři, tj. Konrád I. Brněnský a Ota I. Olomoucký, se postavili na stranu Jaromíra a podpořili jeho kandidaturu na pražského biskupa. Vratislavovým kandidátem na pozici pražského biskupa se stal urozený kaplan Lanc pocházející ze vznešeného saského rodu. Kníže si jej zvolil primárně z toho důvodu, že mu byl bezmezně věrný, nicméně dle Kosmy se jednalo též o člověka zkušenostmi i morálními vlastnostmi vhodného zastávat pozici pražského biskupa. Předáci, jenž však zůstávali věrni rodu Přemyslovců, jakož i Břetislavově památce, ve své volbě roku 1068 podpořili Jaromíra.³⁸⁷ Jaromír byl pražským biskupem vysvěcen roku 1068 v arcibiskupství v Mohuči a přijal jméno Gebhard.³⁸⁸ V reakci na Jaromírovu volbu pražským biskupem, založil Vratislav na svém sídle Vyšehradě kapitolu podřízenou přímo Římu, čímž omezil moc pražského biskupství.³⁸⁹ Jaromír se snažil obnovit jedinou českou diecézi, to se mu však nepodařilo a spory s bratrem přetrvávaly až do jeho smrti v roce 1090.³⁹⁰ Vratislav II. neměl problematický vztah toliko se svým bratrem, nýbrž i se svým nejstarším synem Břetislavem II. Spor mezi

³⁸⁶ KOSMAS, 2012. *Kosmova kronika česká*. Přeložil Karel HRDINA, přeložil Marie BLÁHOVÁ. V Praze: Československý spisovatel, s. 109 - 110. ISBN 978-80-7459-110-5.

³⁸⁷ Tamtéž, s. 111 – 115.

³⁸⁸ ŽEMLIČKA, Josef, 2005. *Přemyslovci: jak žili, vládli a umírali*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, s. 53. ISBN 80-7106-759-8.

³⁸⁹ Tamtéž, s. 85.

³⁹⁰ ŽEMLIČKA, Josef, 2007. *Čechy v době knížecí: (1034-1198)*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny. Česká historie, s. 110 - 111. ISBN 80-7106-196-4.

nimi započal po smrti Oty I. Olomouckého roku 1086, Vratislav porušil dohodu o dědičnosti moravských údělů a za vládce uvolněného olomouckého údělu nastolil svého mladšího syna Boleslava. Dle pravidel dědičnosti moravských údělů měli olomoucký úděl dědičně spravovat synové Oty, brněnský a znojenský úděl pak synové Konráda I. Brněnského. Vratislav tímto krokem zřejmě sledoval posílení své ústřední vlády, obdobně jako Spytihněv však na úkor svých bratrů. Porušená dědická práva Otových potomků hájil Konrád I., do jehož ochrany se spolu s nezletilými syny Oty uchýlila vdova po Otovi Eufemie Uherská. Konrád se stal poručníkem Otových potomků a de facto tak získal vládu nad celou Moravou, což se přirozeně Vratislavovi příliš nezamlouvalo. Moravu sjednocenou pod jediným údělným knížetem vnímal jako hrozbu a oslabení své ústřední vlády. V létě roku 1091 společně se svým vojskem vytáhl na Moravu, aby ztrestal bratrovu mocichtivost. Dobil Olomouc, kterou svěřil do vlády svému mladšímu synovi Boleslavovi, což těžce nesl právě nejstarší syn Břetislav II. Nutno dodat, že Břetislav byl skutečně v nejisté pozici, jeho čekatelství na český knížecí stolec tzv. nebralo konce. Otec Vratislav vládl mimořádně dlouho, po něm měl na uvolněný knížecí trůn dle pravidel seniorátu usednout nejstarší žijící člen rodu Přemyslovců, kterým byl jeho strýc Konrád I. Fakt, že mu otec neudělil ani vládu nad uvolněným olomouckým údělem, odkud silou vypudil Konráda, byl poněkud znepokojující a jeho vzrůstající frustrace relevantní. Žádné vlády se totiž nemusel vůbec dočkat. Krizová situace nastala při obléhání Brna. Poslední kapkou pro Břetislavovu trpělivost byla urážka ze strany Vratislavova důvěrníka Zderada, jenž knížete urazil natolik, že jej údajně měl nechat zavraždit. Načež se Břetislavovi podařilo přetáhnout větší a silnější část Vratislavova vojska na svoji stranu. Vratislav tak byl nucen ustoupit. Mohlo by se zdát, že ústup Vratislava a nečekané Boleslavovo úmrtí celou situaci poněkud zklidní, opak byl ovšem pravdou. Vratislav se totiž uchýlil k nečekanému gestu, a v souladu s pravidly seniorátního zákona za nástupce pražského knížecího stolce uznal svého bratra Konráda I. Takové ponížení již Břetislav nestrpěl a rozhodl se jednat, shromáždil početné vojsko svých podpůrců, jenž byli dříve příslušníky Vratislavova vojska a vytáhl proti svému otci směrem na Prahu. Vratislava však podrželi přední muži země, čehož se zbrklý Břetislav zalekl, a s otcem se tak raději usmířil. V českých zemích však nezůstal a po dohodnutém míru, jenž měl zprostředkovat právě Konrád I. se spolu se svým

početným vojskem uchýlil do rutinního útočiště přemyslovského rodu, do Uher.³⁹¹ Vratislavova velikost coby panovníka českých zemí však spočívá jinde. Vratislav byl prvním českým knížetem, jenž byl právoplatně hoden nosit královskou korunu. Nepředbíhejme však sledu času. Korunovace Vratislava českým a polským králem, byla pomyslným vyvrcholením znamenitého vztahu mezi ním a císařem Jindřichem IV. Nutno dodat, že se nejednalo o vztah vazalský, neboť Vratislav Jindřichovi nikdy nesložil lenní přísahu. Vratislav byl realizátorem Jindřichovi mnohdy riskantní zahraniční politiky, ten si byl významem svého vojenského a politického spojení s Vratislavem velice dobře vědom, českého knížete si tak náležitě předcházet. Vrcholem Jindřichovi štědrosti, jenž dostatečně ocenil celoživotní věrnost českého knížete, bylo udělení královské koruny. Stalo se tomu v dubnu roku 1085 v Mohuči. Samotná korunovace proběhla na Pražském hradě v létě roku 1086.³⁹² Kosmas tento mimořádný milník v historii českých zemí zmiňuje poměrně stroze, jako okamžik, kdy trevírský arcibiskup Egilbert dle císařova rozkazu v červnu roku 1086 při svaté mši pomazal Vratislava oděného v královské roucho a korunoval jej českým a polským králem a jeho manželku Svatavu Polskou českou a polskou královnou.³⁹³ Udělení královské koruny nebylo dědičné, vázalo se toliko k osobě Vratislava a bylo jej tedy možno vnímat jako určité vyznamenání za věrné služby císaři. Korunovace Vratislava českým králem není záležející, neboť se jednalo o českého knížete, nicméně historikům dodnes není zcela zřejmý důvod Vratislavovi korunovace králem Polska. Řada historiků se domnívá, že Jindřich Vratislavovou korunovací polským králem sledoval záměr dosadit do nestabilního a rozvráceného Polska stabilního a věrného vladaře. Vytvořil si tím jakousi stabilní česko-polskou unii, v níž český král zastával rozporuplnou pozici. Někteří historikové se domnívají, že český a polský král byl na území toliko údělným knížetem vůči říši, jiní tuto teorii naopak vyvracejí. Faktem je, že se jedná o pouhou domněnku nepodloženou žádnými akty ani dohodami mezi panovníky.³⁹⁴ Král Vratislav vládl ze všech Břetislavových synů nejdéle, jeho zhruba třicetiletou vládu a nesporně úspěšnou vládu, jíž se zasadil o mezinárodní pozdvižení úrovně českého

³⁹¹ ŽEMLIČKA, Josef, 2007. *Čechy v době knížecí: (1034-1198)*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny. Česká historie, s. 111 - 113. ISBN 80-7106-196-4.

³⁹² Tamtéž, s. 105 - 107.

³⁹³ KOSMAS, 2012. *Kosmova kronika česká*. Přeložil Karel HRDINA, přeložil Marie BLÁHOVÁ. V Praze: Československý spisovatel, s. 133. ISBN 978-80-7459-110-5.

³⁹⁴ ŽEMLIČKA, Josef, 2007. *Čechy v době knížecí: (1034-1198)*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny. Česká historie, s. 107 - 109. ISBN 80-7106-196-4.

státu, ukončil až nešťastný pád z koně, na jehož následky dne 14. ledna roku 1092 zemřel.³⁹⁵

Krátce po smrti prvního českého krále na trůn, stále v souladu se seniorátním zákonem, nastoupil roku 1092 jeho bratr a aktuálně nejstarší žijící mužský člen rodu Přemyslovců Konrád I. Brněnský. Tento spravedlivý panovník respektující právo a řád, však vládl pouze krátce, a to necelých osm měsíců, a dne 6. září roku 1092 odešel na věčnost. Spolu s Konrádem byla završena třiceti sedmiletá vláda Břetislavových synů, jenž více či méně, avšak stále ctili pravidla seniorátního zákona svého otce.³⁹⁶

4.2.4 Praktické dopady seniorátního zákona

Od počátku vzniku společnosti tu byly dva základní principy nástupnictví volba a dědičnost. Přijetím seniorátního zákona kníže Břetislav I. sledoval jednak snahu předejít nelítostným bojům o moc mezi svými syny, a jednak omezení principu volby, neboť přední muži země jsou na základě tohoto zákona oprávněni nastolit za svého knížete vždy nejstaršího žijícího a vlády způsobilého mužského člena rodu Přemyslovců. Moc tak bude držena v rukou jediného rodu Přemyslovců. Pro realizaci moci ostatních věkově mladších knížat mají sloužit moravská údělná knížectví, přičemž ti neztratí nárok na ústřední pražský knížecí stolec, tím bude předejito jakékoliv uzurpaci ústřední moci a odstředivým snahám. Na první pohled geniální plán, který v sobě skrýval řadu úskalí. V první řadě Břetislav moravská údělná knížectví nekoncepoval jako dědičná, těmi se staly až dohodou Břetislavových synů roku 1061. Právě dědičnost moravských údělných knížectví vytvořila dvě různé přemyslovské rodové linie, a to českou a moravskou, jenž byla zárodkem mnoha budoucích vnitřních rozporů. Těm učinilo zadost až kompletní vyměření moravských linií ve 13. století.³⁹⁷ Zřízení údělných knížectví tak v praxi skutečně vedlo k oslabování ústřední moci. Spolu s dlouho očekávaným nástupcem nejstaršího syna Vratislava II. Břetislava II. na pražský knížecí trůn roku 1092, již byla přemyslovská rodová linie roztržena na dvě základní větve, a to na českou, kterou tvořila linie synů krále Vratislava a moravskou, jež se dále rozčleňovala na

³⁹⁵ ŽEMLIČKA, Josef, 2007. *Čechy v době knížecí: (1034-1198)*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny. Česká historie, s. 113. ISBN 80-7106-196-4.

³⁹⁶ KOSMAS, 2012. *Kosmova kronika česká*. Přeložil Karel HRDINA, přeložil Marie BLÁHOVÁ. V Praze: Československý spisovatel, s. 144. ISBN 978-80-7459-110-5.

³⁹⁷ ŽEMLIČKA, Josef, 2005. *Přemyslovci: jak žili, vládli a umírali*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, s. 11. ISBN 80-7106-759-8.

linii synů Konráda sídlící v Brně a ve Znojmě a linii synů Oty spočívající v Olomouci.³⁹⁸ Nastolení radikálního knížete Břetislava II. bylo stále v souladu s pravidly seniorátního zákona. Jednalo se totiž o nejstaršího žijícího Přemyslovce. O počátcích vlády Břetislava II. jsem se již zmiňovala v kapitole věnované Břetislavovým dekretům, podrobněji je tak rozebírat nebudu. Pro účely této kapitoly je relevantní spíše konec vlády tohoto rozporuplného panovníka. Hrozbu pro ústřední vládu nepředstavovali toliko dědicové Moravy, nýbrž též předáci, jenž se k nim pojili. Břetislav se rozhodl na stále vzrůstající obavy před otevřeným konfliktem mezi českými a moravskými liniemi Přemyslovců reagovat, nenechat celou záležitost vyeskalovat do otevřeného konfliktu, do hrozící vnitřní války jednotlivých členů přemyslovského rodu, která by mohla znamenat zánik celé dynastie. Uchýlil se tak k nečekanému kroku, jenž však znamenal porušení dosud neporušených a respektovaných pravidel seniorátního zákona. Stalo se tomu v dubnu roku 1099 na dvoře císaře Jindřicha IV. v Řezně, kam byl český kníže pozván. Břetislav zde požádal Jindřicha IV., aby v rozporu s domácími pravidly nástupnictví, udělil Čechy v léno jemu nevlastnímu bratrovi Bořivojovi II., který však nebyl nejstarším žijícím členem rodu Přemyslovců, a neměl tak dle pravidel seniorátního zákona primární nárok na pražský knížecí stolec, který ze zákona náležel Oldřichovi Brněnskému coby synovi Konráda I. Brněnského a příslušníkovi moravské rodové linie Přemyslovců. Břetislav tak učinil především ve snaze vyloučit z nástupnictví na ústřední pražský knížecí stolec moravské rodové linie Přemyslovců, a zajistit tím vládu na Čechami pro mužské potomky rodové linie Vratislava, a to s ohledem na nízký věk svého čtyřletého syna, který jej z důvodu značné rozvětvenosti přemyslovského rodu a stařešinských pravidel nástupnictví vylučoval z reálné možnosti usednout na pražský knížecí stolec. Za nástupce určený Bořivoj II., měl pak na oplátku dohlédnout na nastolení jeho syna.³⁹⁹ Proti porušení pravidel seniorátního zákona se neohradili ani čeští velmoži, jenž se s novými pořádky v zemi rychle smířili. Smířlivý přístup českých předáků zřejmě odůvodňoval fakt, že český Bořivoj II. pro ně a jejich moc představoval větší jistotu než moravský Oldřich, a to s ohledem na nepsané, avšak ustálené pravidlo obměny úřednického aparátu spolu s výměnou panovníka. Bylo tak běžným jevem, že si nový český panovník dosazoval na Moravu své lidi a naopak. Český kníže Břetislav

³⁹⁸ ŽEMLIČKA, Josef, 2005. *Přemyslovci: jak žili, vládli a umírali*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, s. 20. ISBN 80-7106-759-8.

³⁹⁹ ŽEMLIČKA, Josef, 2007. *Čechy v době knížecí: (1034-1198)*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny. Česká historie, s. 126 - 127. ISBN 80-7106-196-4.

ani zemští předáci si zcela jistě neuvědomovali důsledky narušení zákonného pořádku v českých zemích. Po násilné smrti Břetislava roku 1100, zřejmě z rukou Vršovců, a nastolení Bořivoje II. v rozporu s pravidly seniorátního zákona nastaly v českých zemích skutečné vnitro rodové boje o moc doplněné o vnější intervence. Krizi zapříčiněnou porušením seniorátního zákona odstartoval sám právoplatný nástupce pražského knížecího stolec Oldřich Brněnský. Ten byl toliko brněnským úředníkem, přičemž s tímto svým aktuálním postavením se nehodlal smířit a svého porušeného nároku na pražský knížecí stolec se ráčil domáhat vojenskou silou. Za účelem nápravy celé situace vytáhl se svým vojskem a podporovaný německými feudály do Čech, jeho výprava však ztroskotala. Další léta Bořivojovi křehké vlády i léta po ní se nesly v duchu mocenských bojů mezi jednotlivými knížaty.⁴⁰⁰

Období nelítostných bojů o moc táhnoucí se několik generací Přemyslovců skončilo až s nástupem Vladislava Jindřicha roku 1197. Ten se po šesti měsících od nastolení vzdal vlády ve prospěch svého bratra Přemysla Otakara I., a to dohodou o dělbě moci učiněnou v prosinci roku 1197. Dohoda o dělbě moci nebyla významná toliko z toho důvodu, že dělila moc mezi Vladislava Jindřicha, jenž se stal moravským markrabětem, nikoliv již úředním knížetem, a Přemysla Otakara I., jenž byl opětovně nastolen českým knížetem, nýbrž především tím, že umožnila přijetí jasně vymezených a nových pravidel nástupnictví, a tím ukončila dlouhotrvající boje o český knížecí trůn.⁴⁰¹ Přemysl Otakar I. totiž na základě této dohody zrušil zákon o seniorátu, jenž přijal hrdina této práce kníže Břetislav I., a zavedl nová pravidla nástupnictví, úzce související se získáním dědičné královské koruny, se zesílením moci ústředních panovníků a oslabením moci družiníků, jakož i s překonáním feudální rozdrobenosti. S Přemyslem Otakarem I. přišel nový nástupnický princip, a to princip primogenitury. Ten spočíval v nástupnickém právu prvorozeného syna, nikoliv tedy nejstaršího žijícího člena rodu Přemyslovců.⁴⁰² Přijetí tohoto nového nástupnického pravidla, jakož i zrušení seniorátního zákona, umožnilo mimo již zmíněné prosincové dohody o dělbě moci mezi bratry, především postupné vymírání moravských rodových linií a jiných

⁴⁰⁰ ŽEMLIČKA, Josef, 2005. *Přemyslovci: jak žili, vládli a umírali*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, s. 20 - 22. ISBN 80-7106-759-8.

⁴⁰¹ VOJÁČEK, Ladislav, Karel SCHELLE a Vilém KNOLL, 2016. *České právní dějiny*. 3. upravené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s. 70. ISBN 978-80-7380-575-3.

⁴⁰² ČORNEJ, Petr, 1992. *Dějiny země Koruny české I.: Od příchodu Slovanů do roku 1740*. Praha: Paseka, s. 68. ISBN 80-85192-29-2.

vedlejších větví rodu Přemyslovců.⁴⁰³ Primogenitura sebou přinášela pevný nástupnický řád a jistotu pro panovníkovi potomky v dědičném nároku na český trůn. Českým králem bude korunován vždy prvorozený syn krále dosavadního, nicméně přinášela též svá úskalí. Ta vyvstala v okamžiku absence jakéhokoliv mužského potomka, ať už v důsledku narození toliko ženských potomků, popř. předčasné či násilné smrti dosavadních mužských potomků. Ostatně, tato situace nastala již o století později, a to roku 1306, v němž došlo k zavraždění sedmnáctiletého Václava III. v Olomouci. Důsledkem absence jakýchkoliv jiných mužských dědiců královské koruny rod Přemyslovců, vládnoucí Čechám více než nepředstavitelných čtyři sta let, vymřel po meči.⁴⁰⁴ Vraťme se však ještě krátce ke strůjci primogenitury Přemyslu Otakarovi I. a jeho získání dědičné královské koruny. Spolu s uznáním dědičného královského titulu Zlatou bulou sicilskou dne 8. prosince roku 1212 se změnil též způsob provádění a chápání nástupnického obřadu.⁴⁰⁵ Nastolení na pražský knížecí stolec, jenž bylo obřadem světským, a v němž hrála významnou roli volba předáků, se změnil na korunovací coby obřad církevní, v němž měl hlavní slovo Bůh. Pomazaný panovník byl za vládce učiněn Bohem, svoji moc odvozoval od moci nejvyšší. Legitimitu své vlády již neodvozoval od vůle všech Čechů, ani předáků, nýbrž od samotného posvěcení ze strany instituce nejvyšší, té božské, čímž se ostatně ještě výrazněji upevnila pozice církve, a její moc výrazně vzrostla. Král český kraloval z milosti Boží. Tento způsob podstatně omezoval moc zemských předáků, ti se však o slovo přihlásili roku 1306. Vražda posledního mužského příslušníka rodu Přemyslovců, která zapříčinila vymření přemyslovského rodu po meči vytvořila pro zemské předáky znamenitou příležitost pro znovunastolení moci při volbě panovníka. Předáci kandidáta na českého krále volili toliko z řad manželů žijících Přemysloven a vdov po českých kráľích, neboť žena se stále panovnicí stát nemohla.⁴⁰⁶ Po bouřlivém střídání epizodních vlád cizích panovníků, jenž zapříčinilo destabilizaci českého státu, přinesl stabilitu do vnitřních poměrů až Jan Lucemburský, syn římského krále Jindřicha VII., korunovaný českým králem roku 1310. Legitimitu nároku na český

⁴⁰³ VOJÁČEK, Ladislav, Karel SCHELLE a Vilém KNOLL, 2016. *České právní dějiny*. 3. upravené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s. 41. ISBN 978-80-7380-575-3.

⁴⁰⁴ Tamtéž, s. 71.

⁴⁰⁵ ADAMOVÁ, Karolina a Ladislav SOUKUP, 2010. *Prameny k dějinám práva v českých zemích*. 2., upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk. Dokumenty (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk), s. 23. ISBN 978-80-7380-271-4.

⁴⁰⁶ VOJÁČEK, Ladislav, Karel SCHELLE a Vilém KNOLL, 2016. *České právní dějiny*. 3. upravené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s. 70 - 71. ISBN 978-80-7380-575-3.

trůn získal čtrnáctiletý Jan Lucemburský sňatkem s dcerou Václava II., osmnáctiletou Eliškou Přemyslovnou coby nositelkou přemyslovského odkazu.⁴⁰⁷ Reformovaná pravidla nástupnictví spočívající v primogenituře pevně zakotvil až Janův prvorozený syn Karel IV., který se aktivně zasazoval o úpravu nástupnických poměrů ještě za svého života. Dle současných historiků bylo Karlovo dynastické zaujetí největší slabinou jeho vlády. Přirozené prosazování a zajišťování prospěchu vlastního rodu znamenalo zničení celoživotního díla tohoto nesporně úspěšného a v dějinách českých zemí zřejmě nejslavnějšího panovníka z rodu Lucemburků.⁴⁰⁸ Karel IV. si byl dobře vědom úskalí dosavadních pravidel nástupnictví, která zapříčinila nedávné vymření mnohgeneračního rodu českých knížat a králů, z něhož ostatně zčásti sám pocházel. Riziko, jež sebou přinášela, nehodlal akceptovat a rozhodl se tak pro úpravu nástupnických pravidel založených na principu primogenitury, vylučujících však nástupnické právo ženských potomků. V návaznosti na zmíněné Karel IV. dne 7. dubna roku 1348 rozšířil Zlatou bulu sicilskou, která zakotvovala dědičnost české královské koruny, o nová pravidla nástupnictví. Dle nově přijatých a zakotvených pravidel byl dědičný nárok na český trůn přiznán toliko příslušníkům rodu Lucemburků, a to jak v linii mužské, tak nově i v linii ženské. Poprvé v historii se tak českou panovnicí mohla stát žena. Toto ustanovení též proklamovalo problematické vztahy Karla se zemskými předáky, ti měli právo volit českého krále až v okamžiku úplného vymření lucemburského rodu, jak po meči, tak nově i po přeslici.⁴⁰⁹ Roku 1349 svěřil Moravu mladšímu bratrovi Janu Jindřichovi, který Moravu spravoval dosti svébytně. Karel IV. tímto krokem zapříčinil další odstředivé tendence a snahy o nezávislost Moravy na české ústřední moci.⁴¹⁰ Ustanovení o nových pravidlech nástupnictví, o něž Karel IV. rozšířil roku 1348 Zlatou bulu sicilskou potvrdil též roku 1356 ve Zlaté bule Karlově. Tento první psaný ústavní zákon Sváté říše Římské pocházel z 10. ledna roku 1356. Nejdůležitějším ustanovením bylo vymezení nezávislého vztahu Českých zemí vůči Sváté říši římské. Zlatá bula Karlova český stát vymezovala jako suverén a českého panovníka považovala na říši nezávislého. Mimo těchto zcela zásadních ustanovení obsahovala též ustanovení upravující pravidla

⁴⁰⁷ ČORNEJ, Petr, 1992. *Dějiny zemí Koruny české I.: Od příchodu Slovanů do roku 1740*. Praha: Paseka, s. 102 - 104. ISBN 80-85192-29-2.

⁴⁰⁸ Tamtéž, s. 119.

⁴⁰⁹ VOJÁČEK, Ladislav, Karel SCHELLE a Vilém KNOLL, 2016. *České právní dějiny*. 3. upravené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s. 71. ISBN 978-80-7380-575-3.

⁴¹⁰ ČORNEJ, Petr, 1992. *Dějiny zemí Koruny české I.: Od příchodu Slovanů do roku 1740*. Praha: Paseka, s. 119. ISBN 80-85192-29-2.

nástupnictví pro český stát. Nástupnická pravidla v zásadě odpovídala těm, o něž Karel IV. rozšířil Zlatou bulu sicilskou, tj. česká koruna je dědičná ve vládnoucím panovnickém rodě Lucemburků, a to jak po meči, tak po přeslici. Po nedávných událostech souvisejících s problematickým přijetím, resp. nepřijetím Karlova návrhu kodifikace českého zemského práva, jenž omezoval rozpínavost šlechty a zaručoval nezczitelnost královského majetku, byl však povinen ve své Zlaté bule Karlově zdůraznit právo českého sněmu zvolit panovníka v případě komplexního vymření panovnického rodu.⁴¹¹ Roku 1361 Anna Svídnická Karlovi porodila vytouženého syna, jenž dostal jméno Václav IV. Dle pravidel primogenitury se narozený Václav stal dědicem české a římské koruny. Karel IV. příliš neotálel a sotva dvouleté batole nechal korunovat českým králem, zajištění české královské koruny však Karlovi nestačilo a roku 1376 se zasadil o Václavovo zvolení římským panovníkem. Karel IV. jako skutečný státník nechtěl ponechat sled událostí náhodě a rozhodl se upevnit postavení též svých dalších synů, Zikmundovi svěřil Braniborsko a Janovi Zhořelecko. Karel se ukázal být prozíravým státníkem, jenž se nehodlal smířit s rozpínavostí a mocichtivostí české šlechty. Roku 1364 uzavřel dynastickou dohodu s Rudolfem IV. Habsburským. Obsahem této dohody s rakouskými Habsburky bylo ujednání, že v případě vymření vládnoucího rodu Lucemburků po meči, na uvolněný český trůn nastoupí rod Habsburků. Tímto krokem sice omezil volební právo českého zemského sněmu, nicméně se připravil též o možnost setrvání Lucemburků na českém trůně prostřednictvím ženských panovnic.⁴¹² K porušení takto stanovených pravidel nástupnictví však došlo záhy, po smrti Václava IV. česká šlechta odmítla jako legitimního nástupce na uvolněný český trůn Václavova bratra a uherského krále Zikmunda Lucemburského, porušila tím veškerá pravidla nástupnictví přijatá a právně zakotvená Karlem IV., a neprávem si tak svévolně nárokovala právo rozhodovat o obsazení českého královského trůnu.⁴¹³ Zikmund coby uherský král byl zvyklý na uherské šlechtické poměry, tuzemská šlechta jej tak nechávala chladným. Odmítl její diktát a v červenci roku 1420 se nechal korunovat českým králem. Českou šlechtu však podcenil. Ta jeho korunovaci o rok později v červnu

⁴¹¹ ADAMOVIČ, Karolina a Ladislav SOUKUP, 2010. *Prameny k dějinám práva v českých zemích*. 2., upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk. Dokumenty (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk), s. 48 - 50. ISBN 978-80-7380-271-4.

⁴¹² ČORNEJ, Petr, 1992. *Dějiny země Koruny české I.: Od příchodu Slovanů do roku 1740*. Praha: Paseka, s. 119. ISBN 80-85192-29-2.

⁴¹³ VOJÁČEK, Ladislav, Karel SCHELLE a Vilém KNOLL, 2016. *České právní dějiny*. 3. upravené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s. 71. ISBN 978-80-7380-575-3.

roku 1421 na husitském sněmu v Čáslavi prohlásila za neplatnou a oficiálně jej tak sesadila z českého královského trůnu. Počalo se též jednat o polské kandidatuře na český trůn. Do doby, než se nalezne vhodný panovník zemi vládl kolektivní orgán.⁴¹⁴ Zikmund byl panovníkem mazaným, ne nadarmo se mu přezdívalo liška ryzavá, po několika vojenských porážkách si uvědomil, že husitské vojsko v jeho plné síle vojensky zřejmě neporazí, cílem tedy bylo vymyslet jinou strategii. Roku 1431 se sešel Basilejský koncil, husitskému hnutí byla učiněna lákavá nabídka. Ta sice znamenala přijetí výrazně okleštěných čtyřech pražských artikulí toliko na přijímání z kalicha, avšak na druhou stranu zaručovala zachování veškerého válkami dobytého majetku, který dříve náležel především nenasytné církvi. Zatímco radikální husité vedení Prokopem Holým takovou tu nabídku rázně odmítli, umírnění husité tvořeni převážně kališnickou šlechtou a Pražany zvažovali její přijetí. Podmínkou bylo toliko uznání Zikmunda coby legitimního českého krále a rozpuštění polních vojsk. Zikmundovi se tímto krokem podařilo vrazit klín mezi radikální a umírněné přívržence husitského hnutí. Klíčovou událostí se stala bitva u Lipan, jenž se odehrála 30. května roku 1434. Jednalo se o rozhodující střet mezi Zikmundovým vojskem, jehož řady byly doplněnou o zběhlou kališnickou šlechtu, která se převážně s vidinou zisku chtěla se Zikmundem dohodnout, a radikálními husity vedenými Prokopem Holým. Bitva skončila drtivou porážkou pro radikální husity, pro něž fakticky znamenala úplný zánik polních vojsk. Prokop Holý zde přišel o život. Fakticky se však jednalo o bratrovražedný souboj, v němž Češi zvítězili nad Čechy. Zikmund byl oficiálně přijat českým králem až po vyhlášení tzv. Basilejských kompaktát na sněmu v Jihlavě v červenci roku 1436. Basilejská kompaktáta představovala oficiální dohodu mezi husity v Čechách a basilejským koncilem. Spočívala především v potvrzení okleštěného znění čtyřech pražských artikulí, v nichž neupraveno v původní podobě zůstalo toliko přijímání z kalicha. Fakticky však rozdělila české země na zemi dvojího lidu katolíků a kališníků. Nenechme se však zmýlit šlechta si i tímto počinem přišla na obrovské majetky, spolu s vymřením Lucemburků po meči roku 1437 a následujícím sledem událostí získala v zemi rozhodující vliv a postupně se zformovala v určitý mocenský útvar, jemuž byla podřízena sama doposud nejvyšší hlava světské moci, panovník českých zemí.⁴¹⁵

⁴¹⁴ ČORNEJ, Petr, 1992. *Dějiny země Koruny české I.: Od příchodu Slovanů do roku 1740*. Praha: Paseka, s. 166 - 167. ISBN 80-85192-29-2.

⁴¹⁵ Tamtéž, s. 174 - 178.

Události vyvstalé po smrti Zikmunda Lucemburského bych s ohledem na omezený rozsah práce zmínila již pouze velice stručně. Po smrti Zikmunda Lucemburského v prosinci roku 1437 vymřel lucemburský rod po meči. V souladu s dynastickou dohodou uzavřenou roku 1364 byl českou šlechtou na český trůn přijat Zikmundův zeť Albrecht Habsburský. Ten však náhle zemřel a v souladu s principem primogenitury byl novým českým králem korunován roku 1453 jeho třináctiletý syn Ladislav Pohrobek. Ten však zemřel již roku 1457 a český královský trůn se opět uvolnil. Po smrti Ladislava Pohrobka došlo k porušení dynastické smlouvy a zástupci českých stavů byl roku 1458 za českého krále zvolen Jiří z Poděbrad, jeho volba však neznamovala toliko porušení dynastických smluv, ale též porušení obecných pravidel nástupnictví, a to především dědického principu, jenž stanovil, že legitimní nárok na český trůn má pouze některý příslušník vládnoucí dynastie. Jiří z Poděbrad byl pouze pánem. Volba Jiřího z Poděbrad byla však přelomová též v dalším ohledu, neboť se jednalo o první skutečnou volbu českého panovníka, jakkoliv neomezenou jinými principy. Dřívější volby byly omezeny převážně dědickým principem, ať už v podobě seniorátu či primogenitury, popř. jinými smluvními ujednáními. Znamenala však pro rod vládnoucí českým zemím nebezpečný precedens v podobě toho, že nyní se o královskou korunu může ucházet též český šlechtic, nikoliv pouze příslušník vládnoucího rodu.⁴¹⁶ Po smrti Jiřího z Poděbrad se uplatnil princip volby též u Vladislava Jagellonského roku 1471. Ten byl zvolen stoupenci Jiřího z Poděbrad, většina katolické šlechty totiž uznávala uherského krále Matyáše Korvína. Spor mezi oběma panovníky se urovnal až roku 1479 v Olomouci, kde se panovníci dohodli na kompromisu a rozdělili si vládu nad Českými zeměmi. Roku 1490 Matyáš Korvín zemřel a došlo ke spojení Koruny české pod vládu jediného panovníka, a to Vladislava II. Jagellonského, jenž byl zvolen též uherským králem.⁴¹⁷ Po smrti Vladislava II. Jagellonského nastoupil roku 1516 v souladu s pravidly primogenitury na český a uherský trůn jeho syn Ludvík Jagellonský. Jeho vláda však netrvala dlouho, skončila roku 1526, kdy Ludvík našel smrt v dunajských močálech u Moháče při boji s Turky. Český trůn se tak opět uvolnil. Čeští stavové si za českého krále roku 1526 zvolili Ferdinanda I. Habsburského, jehož legitimitu v nároku na český trůn podporovaly dvě skutečnosti. Jednak byl zvolen v souladu se Zlatou bulou Karlovou a s dynastickou

⁴¹⁶ ČORNEJ, Petr, 1992. *Dějiny země Koruny české I.: Od příchodu Slovanů do roku 1740*. Praha: Paseka, s. 178 - 179. ISBN 80-85192-29-2.

⁴¹⁷ Tamtéž, s. 184 -185.

smlouvu, jednak byl ženat za Annu Jagellonskou, Ludvíkovu starší sestru, jejíž dědická nástupnická práva české stavy razantně popřely. Ferdinand si velice dobře uvědomoval sílu českých stavů, při své volbě slíbil, že po dobu své vlády zachová veškerá stavovská práva a náboženské svobody. Na druhou stranu si však byl vědom, že moc českých stavů od dob vlády Zikmunda Lucemburského značně zesílila, a to natolik, že se panovník postupně stával pouhou loutkou v zajetí stavovské moci. Spolu se slabým panovníkem rostla moc šlechty. Ferdinand ve snaze upevnit panovnickou moc začal s budováním absolutistického státu, v jehož duchu více či méně pokračovali další habsburští panovníci, o představitelích tohoto významného rodu, jenž vládu nad českým státem udržel až do 20. století, však v této práci již pojednávat nebudu.⁴¹⁸

⁴¹⁸ *Osobnosti českých dějin: 438 nejvýznamnějších osobností v českých zemích*, 2007. Praha: Fragment, s. 40 - 41. ISBN 978-80-253-0509-6.

5 ZÁVĚR

V úvodu vytyčený cíl diplomové práce spočíval v poskytnutí komplexní právní a historické analýzy primárně, avšak nikoliv výlučně, nepochybně dvou nejvýznamnějších právních památek období raně feudálního státu, a to Břetislavových dekret a zákona o seniorátu. Tím však nebyl stanovený cíl práce zcela vyčerpán. Mimo právní a historické analýzy těchto dvou zákonodárných aktů měla práce cílit též na samotnou problematiku raně feudálního státu, přičemž toto historické období, jakož i jeho nejdůležitější státní, právní i společenské instituty měla diplomová práce podrobně rozebrat, a to jak z hlediska právního, tak i historického, bez něhož by nám právní kontext zůstal omezený toliko na strohost Kosmova zápisu, díky němuž tyto dvě právní památky zůstaly zachovány až do dob současných.

Ačkoliv mělo být téma práce zaměřeno primárně na právní historii, pak jeho výlučně historická část byla zcela kruciólní pro tu právní, a tím spíše, že téma práce je zasazeno do období raně feudálního státu, tedy do období, v němž byl stát chápán a jeho podstata vymezena v intencích vládnoucího rodu či spíše ústředního knížete. Panovník představoval stát, existence státu tak byla úzce spjata s životem samotného panovníka. Panovníkova moc byla v tomto období téměř absolutní, omezená toliko rozpínavostí předních mužů země, ať už velmožů či církevních hodnostářů. Později se míra panovníkovi moci měnila, a to v závislosti na síle velmožů i jeho vlastní osobnosti. Panovník byl výlučný vládce, vrchní soudce a jediný zákonodárce. Právo bylo, je a bude primárním prostředkem pro udržení pokojného stavu ve společnosti. Právo vytváří řád, brání chaosu, jenž by nastal ve stavu bezpráví, neboť na lidskou povahu se nelze spoléhat. Právo je dynamické, proměnné, lze jej považovat za silný nástroj regulace společnosti, na jejíž potřeby reaguje, a v závislosti na níž se proměňuje. Právo však může být též nebezpečným nástrojem v rukou mocných. V období raně feudálního státu byl tvůrcem práva panovník. Většina raných přemyslovských knížat však právo netvořila, spoléhala se na přežívající právní obyčeje. Kníže Břetislav I. a jeho dva zákonodárné počiny tak představovaly čestnou výjimku, a jako takové se zasadily o počátky české právní kultury. V návaznosti na výše zmíněné tak lze konstatovat, že cílem diplomové práce bylo zpracovat zákonodárství knížete Břetislava z větší perspektivy a nejvýznamnější právní památky raně feudálního státu uvést v širších souvislostech, čehož jsem, pevně věřím, dosáhla.

Z práce jednoznačně vyplývá, že kníže Břetislav I. byl výjimečnou osobností českých dějin. Břetislava lze na základě výše zmíněného uvedení jeho života častovat mnoha tituly. Mimořádně schopný vladař, raný zákonodárce, odvážný válečník, věrný spojenec, uvědomělý otec, milující manžel, vzorný syn. Osobnost českých dějin, o níž by se dalo napsat mnoho. Nepatřil k té řadě českých panovníků, jimž byly poměry českého státu lhostejné, jenž se stali toliko zmínkou v učebnici dějin. Břetislav nebyl pouze knížetem, jenž se narodil, vládl a zemřel. Jeho úloha pro český stát neznamenaala pouze nezbytné periodické rodové obsazení uvolněného českého knížecího stolce, nýbrž se jednalo o panovníka, jenž po sobě zanechal odkaz, který mu zajistil věčnost. Břetislav zažil mnoho vzestupů a pádů, jenž jsou přirozenou součástí lidského života. Přízeň osudu mu jednou přála více, jednou méně. Velikost tohoto panovníka spočívá v jeho ctižádosti, ambicióznosti, ale též v uvědomělosti. Poznal, kdy se vyplatí bojovat, a kdy zvolit alternativní řešení. Břetislav byl panovníkem, který se nevzdával jednoduše. Důležitých milníků bylo v životě českého Achilla mnoho. Problematický původ, únos Jitky, správcování Moravy, válka s Uhry, chopení se moci, hnězdenský výprava, Břetislavova dekreta, válka s říší, zrada vlastních, spojenectví s říší, Zákon o seniorátu. Zmíněné události Břetislavova života by daly na život více než jednoho knížete a já pevně věřím, že jsem je alespoň v jejich hrubých rysech komplexněji vyčerpala.

Ačkoliv se může zdát, že život knížete Břetislava je dávnou historií, s níž toho již mnoho společného nemáme, opak je pravdou. Břetislav žil před více než devět seti lety, i přesto se však od nás současných tolik nelišil. Nenechme se zmýlit, lidi jsou stejní, doba je jiná. Naše radosti i smutky jsou obdobné. Zažíváme obdobné emoce, pocity. Charakterizují nás obdobné ctnosti, pácháme obdobné hříchy. Důkazem pro toto mé tvrzení jsou ostatně samotná Břetislavova dekreta, která právně regulovala poměry v raně feudální společnosti. Břetislavova dekreta zakazovala nejpalcivější společenské neřesti, jakož i přikazovala společensky i právně žádoucí jednání, a tím nám poskytla ucelenější obraz o tehdejší společnosti. Přiblížila nám život prostého obyvatelstva, které se v mnoha ohledech nelišilo od toho současného. Myslíme si, že jsme jiní, vyspělejší, lepší, rozumnější, uvědomělejší. Pravdou je, že v jádru zůstáváme více či méně stejní jako lidé, kteří žili v období raně feudálního státu. Máme k dispozici pouze jiné modernější prostředky, v mnoha ohledech jsme se díky nim však stali naopak slabšími, méně odolnými, a tím spíše náchylnými ke všem špatnostem, přičemž nakonec se stále a opakovaně vracíme zpět „ke kořenům,“ tedy k hodnotám, které jsou skutečně

důležité. Doba, kterou prožíváme dnes, není víc než výsledkem usilovné práce našich předků. Doba, jež přijde po nás, bude výsledkem činnosti naší, a budoucnost je tak pevně v našich rukách. Oproti našim předkům však máme nespornou výhodu, kterou znalost historie bezpochyby je. Považuji tak za maximálně pošetilé zastat vůči historii, a především té právní, pozici neznalou, lhostejnou, natož pak být vůči ní zcela ignorantní.

RESUMÉ

The thesis focuses on the legislation of Duke Břetislav I, specifically on two legislative acts adopted by him, the Decree of Břetislav and the Law on the Seniorate. The purpose of the thesis is to compile the legislation of Duke Břetislav from a larger perspective and to put the most important legal monuments of the early feudal state in a wider context. This means that an essential part of the thesis is its historical part, the knowledge of which is crucial for the understanding of Břetislav's legal monuments themselves.

The structure of the thesis is divided into three main chapters. The content of the thesis consists of a theoretical part and a practical part. The theoretical part consists of a detailed description of the most important attributes of the early feudal state and the most important milestones in the life of Duke Břetislav I. The purpose of the theoretical part is to provide key information that will help to better understand the practical part. The practical part is focused on the legal and historical analysis of Břetislav's decrees and the Law on the Seniorate. The practical part also includes an evaluation of the effectiveness and efficiency of these two legal monuments, as well as an evaluation of their real impact in the early feudal state.

The first chapter focuses on the period of the early feudal state. It analyses the establishment of the early feudal state, which originated as a Premyslid and Christian state, and its gradual consolidation under the rule of the most powerful family of the Premyslids. It also focuses on early feudal law and legal sources, with the most important legal source being customary law, complemented by the ruler's decrees. An essential part of this chapter is an analysis of early feudal society and the doctrine of the triple people. The chapter is concluded with the state structure, which includes the organs of the central government, consisting of the ruler, the court congresses and the ducal retinue, as well as the organs of the local government, which is divided into the castle administration and the church administration.

The second chapter focuses on the life of the Bohemian duke Břetislav I. It summarizes the most important milestones of Břetislav's life. Illegitimate origins, the administration of Moravia, disagreements with his father, marriage to Jitka, the beginnings of his reign, the Hnezdén expedition, the adoption of Břetislav's decrees, the war with the empire, the alliance with the empire, the adoption of the Law of

the Seniorate. This chapter is concluded with a complete review of the reign of Břetislav.

The third and final chapter provides a legal and historical analysis of Duke Břetislav's legislative acts, the Decree of Břetislav and the Law on the Seniorate. This chapter includes a detailed historical and legal analysis of these two legal monuments, the purpose of these monuments being both the elimination of pagan customs and the consolidation of Christianity, and the regulation of the rules of succession. The chapter also includes the circumstances of their adoption, that is, the Hnězden expedition and the deathbed at the castle in Chrudim. A crucial part of the chapter then consists in an evaluation of the practical impact of these two legal monuments not only in early feudal society but also in the further history of the Bohemian state.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Literatura

1. ADAMOVIÁ, Karolina a SOUKUP, Ladislav. *Prameny k dějinám práva v českých zemích*. 2., upr. vyd. Dokumenty (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010. ISBN 978-80-7380-271-4.
2. ADAMOVIÁ, Karolina, 2006. *Světla a stíny středověkého práva: příspěvek k aplikaci "Principů" E.F. Smidaka*. [Praha]: Havlíček Brain Team. Avenir edice. ISBN 80-903609-4-7.
3. ADAMOVIÁ, Karolina, Antonín LOJEK, Karel SCHELLE a Jaromír TAUCHEN, 2017. *Velké dějiny zemí Koruny české: Právo*. Praha: Paseka. ISBN 978-80-7432-000-2.
4. BAUER, Jan. *Ženy z rodu Přemyslovců*. Frýdek-Místek: Alpress, 2012. Klokán (Alpress). ISBN 978-80-7362-956-4.
5. BERANOVÁ, Magdalena a Michal LUTOVSKÝ, 2009. *Slované v Čechách: archeologie 6.-12. století*. Praha: Libri. ISBN 978-80-7277-413-5.
6. BÍLÝ, Jiří Libor. *Právní dějiny na území ČR: vysokoškolská učebnice*. Vysokoškolské právnické učebnice. Praha: Linde, 2003. ISBN 80-7201-429-3.
7. ČORNEJ, Petr. *Dějiny zemí Koruny české I.: Od příchodu Slovanů do roku 1740*. Praha: Paseka, 1992. ISBN 80-85192-29-2.
8. FLEK, Alexandr; HEDÁNEK, Jiří; HOFFMAN, Pavel a SÝKORA, Zdeněk. *Bible: překlad 21. století*. Praha: Biblion, 2009. ISBN 978-80-87282-00-7.
9. FRANCEK, Jindřich, 2011. *Velké dějiny zemí Koruny české: Zločinnost a bezpráví*. Praha: Paseka. ISBN 978-80-7432-000-2.
10. HOFFMANN, František, 2009. *Středověké město v Čechách a na Moravě*. Vyd. 1., (Celkově 2., rozš. a upr.). Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny. Česká historie. ISBN 978-80-7106-543-2.
11. HRUBÁ SMRŽOVÁ, Petra, Vilém KNOLL a Alena RUNDOVÁ. *Mezníky českých právních dějin*. 2., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství

- Aleš Čeněk, 2005. Právnícké učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 80-86898-27-X.
12. JÁNOŠÍKOVÁ, Petra, Vilém KNOLL a Alena RUNDOVÁ. *Mezníky českých právních dějin*. 3. rozšířené vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010. ISBN 9788073802516.
 13. KADLECOVÁ, Marta, 2007. *Dějiny českého soukromého práva*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk. ISBN 978-80-7380-041-3.
 14. KOSMAS. *Kosmova kronika česká*. Přeložil Karel HRDINA, přeložil Marie BLÁHOVÁ. V Praze: Československý spisovatel, 2012. ISBN 978-80-7459-110-5.
 15. KOSMAS. *Kosmův Letopis český s pokračováními kanovníka Vyšehradského a mnicha Sázawského*. Přeložil Václav Vladivoj Tomek. V Praze: nákladem Nadání Frant. Palackého, 1882. Sběrka kronik a letopisů českých v překladech.
 16. KRZEMIENSKA, Barbara. *Břetislav I.: Čechy a střední Evropa v první polovině XI. století*. Praha: Garamond, 1999. ISBN 80-901760-7-0.
 17. LUTOVSKÝ, Michal. *Po stopách prvních Přemyslovců*. Praha: Libri, 2006. ISBN 80-7277-308-9.
 18. LUTOVSKÝ, Michal. *Po stopách prvních Přemyslovců*. Praha: Libri, 2007. ISBN 978-80-7277-231-5.
 19. LUTOVSKÝ, Michal. *Po stopách prvních Přemyslovců*. Praha: Libri, 2008. ISBN 978-80-7277-365-7.
 20. MALÝ, Karel. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha: Leges, 2010. Student (Leges). ISBN 978-80-87212-39-4.
 21. MOUČKOVÁ, Miroslava. *Za časů přemyslovských knížat*. Praha: Daryl, 2006. ISBN 80-901430-6-7.
 22. NODL, Martin, 2015. *Středověk v nás*. Praha: Argo. Každodenní život. ISBN 978-80-257-1576-5.
 23. *Osobnosti českých dějin: 438 nejvýznamnějších osobností v českých zemích*. Praha: Fragment, 2007. ISBN 978-80-253-0509-6.
 24. SCHELLE, Karel. *Praktikum českých právních dějin*. 3., upr. vyd., (Ve Vydavatelství a nakl. Aleš Čeněk 1. vyd.). Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. ISBN 978-80-7380-201-1.

25. TŘEŠTÍK, Dušan. *Počátky Přemyslovců: vstup Čechů do dějin (530-935)*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997. Česká historie. ISBN 80-7106-138-7.
26. VLČEK, Eduard, 1993. *Dějiny trestního práva v českých zemích a v Československu*. Brno: Masarykova univerzita. Edice učebnic Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. ISBN 80-210-0791-5.
27. VOJÁČEK, Ladislav a Karel SCHELLE. *České právní dějiny do roku 1945*. Ostrava: Key Publishing, 2007. Právo (Key Publishing). ISBN 978-80-87071-20-5.
28. VOJÁČEK, Ladislav, Karel SCHELLE a Vilém KNOLL. *České právní dějiny*. 3. upravené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016. ISBN 978-80-7380-575-3.
29. ŽEMLIČKA, Josef, 1997. *Čechy v době knížecí (1034-1198)*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny. Česká historie. ISBN 80-7106-196-4.
30. ŽEMLIČKA, Josef. *Přemyslovcí: jak žili, vládli a umírali*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2005. ISBN 80-7106-759-8.

Elektronické zdroje

1. PALACKÝ, František. *Dějiny národu českého w Čechách a w Morawě*. České Museum, 1848. Dostupné také z: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:44c42b16-1188-41cc-acad-a436a9cf0022>.